

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI

**BALKAN KONFERANSLARI BAĞLAMINDA
TÜRKİYE BULGARİSTAN İLİŞKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet SAVCI

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Cevahir KAYAM

İstanbul, 2007

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI

**BALKAN KONFERANSLARI BAĞLAMINDA
TÜRKİYE BULGARİSTAN İLİŞKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet SAVCI

2901030002

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Cevahir KAYAM

(DÜZELTİLMİŞ TEZ)

İstanbul, 2007

YÜKSEK LİSANS TEZİNE UYGULANAN DÜZELTMELER

1. Tez yazım kılavuzuna göre hatalı olan yazım ve biçim hataları düzeltilmiştir.
2. Konu ile ilgili bilgi sağlayan ve ayrıntılı konuları yazarları ile birlikte açıklanan yüksek lisans ve doktora tezleri araştırılarak elde edilen bilgiler teze dâhil edilmiştir.
3. Tez konusu ile ilgili bilgi edinilebileceği tavsiye edilen Faruk Sönmezoğlu, Baskın Oran, Fahir Armaoğlu, Sabahattin Özel, Yusuf Hikmet Bayur, Abdulahat Akşin vd. yazarlar ile Türk Tarih Kurumu yayınları incelenerek elde edilen bilgiler teze dâhil edilmiştir.
4. Bilgi edinilen Bulgarca yayınlar hakkında açıklama yapılmıştır.
5. Tezin ekleri için liste yapılmıştır.
6. Jüri üyelerine dağıtılacak tez nüshalarının dizimine özen gösterilmiştir.
7. Düstur ve TBMM zabıt cerideleri tekrar taranmıştır.
8. Tezin özet bölümü yeniden yazılmıştır.
9. Tezin kapsamı daraltılarak Balkan Konferansları üzerine daha fazla izahatta bulunulmuştur.
10. Tez muğlâk ifadelerden arındırılarak okuyucunun kolay anlayabileceği bölümlendirme yapılmıştır.
11. Özellikle sınır anlaşmaları olmak üzere Lozan Barış Anlaşması tutanaklarından faydalanılmıştır.
12. Mustafa Kemal Atatürk'ün Büyük Nutkundan konu ile ilgili bilgiler teze dâhil edilmiştir.
13. Mustafa Kemal'in Sofya Ateşemiliterliğinin Türk-Bulgar ilişkileri üzerine olan etkisi ele alınmış, bu dönemde yazdığı raporlar teze yansıtılmıştır.
14. Özet bölümünden yazar adı kaldırılmıştır.

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ Bilim Dalında 2901030002 numaralı Mehmet Savcı'ın hazırladığı Balkan Konferansları Bağlamında Türkiye Bulgaristan İlişkileri konulu **YÜKSEK LİSANS TEZİ** ile ilgili **Tez Savunma Sınavı**, İ.Ü. Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 10./28.Maddesi uyarınca 14 Mart 2007 günü saat 10.00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayı tezinin kabulüne **OYBİRLİĞİ** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Sabahattin Özel		
Doç. Dr. Işıl Çakan		
Yrd. Doç. Dr. Aynur Soydan		
Yrd. Doç. Dr. Cevahir Kayam		
Dr. Serkan Tuna		

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Balkan Konferansları Bağlamında Türkiye-Bulgaristan İlişkileri” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.”

Mehmet SAVCI

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

TEZLERİN ÇOĞALTILMASI VE YAYINI İÇİN İZİN BELGESİ

BALKAN KONFERANSLARI BAĞLAMINDA TÜRKİYE BULGARİSTAN İLİŞKİLERİ

Özet

Bulgaristan ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler Bulgaristan'ın Osmanlı Devletinden 1878'de bağımsızlığını ilan etmesi ile başlamıştır. Bulgaristan ve Osmanlı Devleti aynı ittifak içinde Birinci Dünya Savaşı'na girmiş ve iki devlet aynı kaderi paylaşmıştır. Osmanlı Devleti Sevr Anlaşmasını imzalarken Bulgaristan da Neully Anlaşmasını imzalamıştır.

Milli mücadele döneminde Bulgaristan, Türk milli mücadelesini Türkiye ile savaştan Yunanistan'ın yenilmesi durumunda Bulgaristan'ın Doğu Trakya'da bazı bölgeleri topraklarına katma ihtimalinden dolayı desteklemiştir. Bunun yanında Bulgaristan'da Türklere karşı oluşan olumlu havada Sofya Ataşemiliterliği (Askeri Ataşeliği) esnasında Mustafa Kemal'in, Bulgar halkını tanımış, Bulgaristan'da birçok yakın dost edinmiş ve buradaki Türklerin örgütlenmelerini sağlamış olması da etkilidir. Mustafa Kemal buradan yayınladığı raporlarla Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'ne ve diğer Balkan Devletlerine karşı tutumunu ve Birinci Dünya Savaşındaki politikasını da Osmanlı Hükümetine aktarmıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkiye ile Bulgaristan 18 Ekim 1925'de Dostluk Anlaşması imzalamıştır. Bulgaristan bu dönemde sınırlarını genişletmek, Arnavutluk ve Makedonya ile birlikte Yunanistan'daki ve Romanya'daki Arnavut ve Makedonların bağımsızlığını sağlamak yönündeki politikasını ortaya koymuştur ve ilişkiler bir süre sonra tekrar bozulmuştur. Türkiye'nin Yunanistan'la da ilişkilerinin bozulması nedeniyle Bulgaristan'a yönelik uzlaşmacı bir politika izlemiş ve Türkiye Balkan politika arenasında yalnız kalmamak için 6 Mart 1929'da Bulgaristan ile Tarafsızlık ve Uzlaşma Anlaşması imzalanmıştır.

Türkiye'nin 18 Temmuz 1932'de Milletler Cemiyeti'ne girmesi Balkan Devletlerini de yakınlaştırmış, 1929'da ilk defa ortaya atılan Balkan Birliği düşüncesi Balkan Paktı olarak bu yıldan itibaren konuşulmaya başlamıştır. Pakta giden yolda Balkan Konferansları 1930 yılından itibaren dört konferans olarak icra edilmiş, müteakibinde de Balkan Paktı imzalanmıştır. Balkan Konferansları, Ekim 1930'da Atina'da toplanan Birinci, Ekim 1931'de İstanbul'da toplanan İkinci Balkan konferansları ile sürmüştür. Fakat Ekim 1932'de Bulgaristan azınlıklar sorunu yüzünden Üçüncü Balkan Konferansı'nı terk etmiştir. Kasım 1933'de Selanik'te toplanan Dördüncü Balkan Konferansında Bulgaristan'ın revizyonist emellerinden vazgeçmesi için çaba harcanmıştır. Bunun neticesinde Balkan Paktı imzalanmış fakat Bulgaristan bu paktın dışında kalmıştır. Bulgaristan'ın içinde olduğu bir Balkan Birliği veya en azından ortak düşünce anlaşmaları yapılması hedeflendiyse de Bulgaristan revizyonist politikaları nedeniyle sınırların değişmesi gerektiğine inandığından Balkan Paktına da imza koymamıştır.

Sonuç itibari ile Balkan Konferansları Türkiye Cumhuriyeti'nin öncülüğünde Balkanlarda bir birlik düşüncesini ortaya atmış fakat Bulgaristan'ın politikası nedeniyle birlik düzeyine ulaşmadan Yunanistan başta olmak üzere diğer ülkeler arasında bir paktla sonuçlanmıştır.

TURKISH BULGARIAN RELATIONSHIP IN THE CONTEX OF BALKAN CONFERANCES

Abstract

Relations between Bulgaria and Ottoman State begin with announcement of independence of Bulgaria in 1878. Bulgaria and Ottoman State were take part in First World War in the same alliance. While Ottoman State signed The Sevres Agreement, Bulgaria signed The Neully Agreement.

In the period of National War, Bulgaria supported Turkish Government to take some areas on East Trakya if Greece was beaten by Turks. Beside this reason Military Attachement of Mustafa Kemal influenced the relations because he had recognized Bulgars, associated with them and associated the Turks among each other. Mustafa Kemal, via the reports broadcasted here, notified Ottoman Government about the attitude of Bulgaria for both Ottoman State and other countries along the First World War. After the announcement of Republic Of Turkey, Turkey and Bulgaria signed Friendship Agreement in 18 September 1925. Along this period Bulgaria denoted that It wants to amplify its borders, make the Albanians and Macedonians independent from Greece and Romania and relations got worse once more. Because Turkish relations also with Greece was getting worse, in order not to be lonely on arena of Balkan politics Turkey followed a compromitive politic for Bulgaria and signed Impartiality and Compromise Agreement with Bulgaria in 6 March 1929.

Attend of Turkey to the United Nations made the Balkan States come closer. Balkan Pact opinion, which talked first in 1929, has been discussed from now on. On the way of signing the Pact, Balkan Conferences performed as four conferences hence 1930, then the Pact signed. Balkan Pacts continued by first October 1930 in Athens and second October 1931 in Istanbul. But in September 1932 Bulgaria left Third Balkan Conference because of the minority problems. On the Forth Balkan Conference some affords are expended to make Bulgaria leave revisionist opinions in Salonica, November 1933. Then Balkan Pact signed but Bulgaria remained out of the Pact. A Balkan Pact includes Bulgaria or at least some joint agreements wanted to be signed but Bulgaria didn't signed since Bulgaria believed in changing the borders needs of revisionist politics.

As a result Balkan Conferences, at the lead of Turkish Republic, brought up a unity opinion in Balkans but Because of the Bulgarian politics they resulted by a Pact that couldn't be a Balkan Union.

İÇİNDEKİLER

İç Kapak	i
Tez Onayı	ii
Yemin Metni	iii
Tez Veri Giriş Formu	iv
Tezlerin Çoğaltılması ve Yayımları İçin İzin Belgesi	v
Türkçe Özet	vi
İngilizce Özet (Abstract)	vii
Önsöz	xi
Kısaltmalar Listesi	xii
Giriş	1

I. BÖLÜM

BALKAN KONFERANSLARI

I. Balkan Ülkeleri Arasında Diyaloglar	7
II. Türk-Bulgar Dostluk Anlaşması	9
III. Tarafsızlık, Uzlaşma, Adli Tesviye Ve Tahkim Anlaşması	14
IV. Türkiye'nin Milletler Cemiyetine Katılması Ve Dünyada Barışçıl Teşebbüsler	18
V. Balkan Konferansları	21
A. Birinci Balkan Konferansı	24
B. İkinci Balkan Konferansı	26
C. Üçüncü Balkan Konferansı	30
Ç. Dördüncü Balkan Konferansı	32

II. BÖLÜM

BALKAN PAKTI VE BULGARİSTAN İLE İLİŞKİLER

I. Balkan Paktı	38
II. Avrupa Sorunlarına Pakt Devletlerinin Yaklaşımları	47
III. Montreux Boğazlar Konferansı Ve Balkan Paktı	50
IV. Akdeniz Sorunları Ve Balkan Devletleri (1936–1937)	52
V. Bulgar-Yugoslav Paktının Yarattığı Kuşkular	54
VI. 1938 Türk-Yunan Anlaşması	57
VII. Bulgaristan İle Balkan Paktı Devletleri Arasında İmzalanan Anlaşma	59
VIII. Dobruca Sorununda Türkiye'nin Dostça Girişimi	62
SONUÇ	77
KAYNAKÇA	80
EKLER	93
EK-A Türkiye Cumhuriyeti İle Bulgaristan Krallığı Arasında Dostluk Anlaşması	93
EK-B Türkiye İle Bulgaristan Arasında Yapılan Oturma Sözleşmesi	98
EK-C Türkiye İle Bulgaristan Arasında Tarafsızlık, Uzlaştırma, Yargısal Çözüm Ve Hakemlik Anlaşması	103
EK-Ç Balkan Anlaşma Yasası	108

EK-D Balkan Paktı Çerçevesinde Türkiye'nin Yugoslavya Ve Romanya İle İmzaladığı Sözleşmeler	114
EK-E Balkan Anlaşma Paktı Örgütünün Statüsü	115
EK-F Balkan Anlaşması Ekonomik Danışma Konseyinin Statüsü	117
EK-G Balkan Antantı İle Bulgaristan Arasında Anlaşma	119

ÖNSÖZ

Balkan Konferansları Bağlamında Türkiye-Bulgaristan İlişkileri konulu tezimin hazırlanış amacı Atatürk döneminde Türkiye Cumhuriyeti öncülüğünde geliştirilen ilişkilerin Balkan Birliği yolunda seyrini ve Balkan Konferansları'nın bu süreçte rolünü ortaya çıkarmaktır.

Bu amaç doğrultusunda tezin hazırlık aşamasında daha önce bu konu ile ilgili yapılan çalışmalar araştırılmıştır. Bulgaristan Türkleri ve Türkiye'ye göç konusunda birçok araştırma bulunmasına rağmen Atatürk dönemi Türkiye-Bulgaristan ilişkileri ve Balkan Konferans'ları konusunda yapılan araştırmalar sınırlıdır. Dönemin arşiv belgeleri Dışişleri Bakanlığı arşivlerinde bulunmaktadır. Bakanlığa yapılan başvuruda arşivlerin tasnif edilmediği ve akademik çalışmalar için kullanımına izin verilmediği cevabı alınmıştır. Bu nedenlerle tez çalışması birinci el kaynaklardan dönemin yazılı basınına dayandırılmıştır. Basın taraması yapılarak gerçekleşen olaylar ve iki ülke kamuoyunun tepkileri araştırılmıştır.

Çalışmalarım esnasında benden akademik olarak yardımını esirgemeyen tez danışmanım Yrd. Doç Dr. Cevahir Kayam'a ve her konuda bana destek olan eşim Nergis Savcı'ya teşekkürü bir borç bilirim.

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	adı geçen eser
a.g.g.	adı geçen gazete
a.g.m.	adı geçen makale
Çev.	Çeviren
Dr.	Doktor
Fak.	Fakültesi
Hz.	Hazreti
s.	Sayfa
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
vs.	ve saire
Yay.	Yayın

GİRİŞ

Türkiye ile Bulgaristan arasındaki ilişkileri inceleyen birçok kaynak bulunmakla birlikte bu kaynakların esas aldıkları nokta genellikle Bulgaristan'daki Türkler ve bunların belirli dönemlerde ülkemize göçleri olmuştur.¹ Bulgaristan ile ilgili olarak çoklukla incelenen bir başka husus ise Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasındaki ilişkiler ve Bulgar Prensiğinin Osmanlı Devletinden bağımsızlığını ilan etmesidir.² Konumuzla doğrudan ilişkili olan Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Türk-Bulgar İlişkileri³, Türkiye'nin Balkan Türkleri Politikası 1930–1990⁴, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Atatürk Dönemindeki Balkan Politikası (1923–38)⁵, Milli Mücadelede Kırklareli⁶, Türkiye-Balkan İlişkileri⁷ Türkiye'nin Coğrafi Konumunun Dış Politikasına Etkisi⁸ ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşundan Günümüze Türk-Bulgar İlişkileri⁹ konulu tezler incelenerek savunulan fikirler hazırlık çalışmalarına yansıtılmıştır.

¹ Leyla Çakır, **Bulgaristan Türkleri** (basılmamış doktora tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 1997.

² Erol Çetin, **Bulgaristan Prensiği İle Osmanlı İmparatorluğu Arasındaki Siyasi İlişkiler (1878–1908)** (basılmamış doktora tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2003.

³ Oğuzcan Kösebey, **Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Türk-Bulgar İlişkileri** (basılmamış doktora tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2000.

⁴ Mert Gönül, **Türkiye'nin Balkan Türkleri Politikası 1930-1990**, (basılmamış doktora tezi), Ankara, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2001.

⁵ Hikmet Öksüz, **Türkiye'de Cumhuriyeti Devleti'nin Atatürk Dönemindeki Balkan Politikası (1923–38)** (basılmamış doktora tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1996.

⁶ Türkan Doğruöz, **Milli Mücadelede Kırklareli**, (basılmamış doktora tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2005.

⁷ Atilla Kollu, **Türkiye-Balkan İlişkileri**, (basılmamış doktora tezi), Ankara, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1996.

⁸ Sibel Turan, **Türkiye'nin Coğrafi Konumunun Dış Politikasına Etkisi**, (basılmamış doktora tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 1992.

⁹ Ali Kılıçarslan, **Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşundan Günümüze Türk-Bulgar İlişkileri**, (basılmamış doktora tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2002.

Bu tezde incelemeye çalıştığımız husus, Birinci Dünya Savaşı sonunda yenik durumda olan Türkiye ve Bulgaristan'ın Mustafa Kemal Atatürk'ün çabaları ve uyguladığı politikalarla ne derece yakınlaştığı, Balkan Birliği düşüncesi çerçevesinde bir araya gelinip gelinemediğidir. Tez giriş bölümünden başka üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Lozan Barış Anlaşması ile başlayan cumhuriyetin ilk yıllarında Balkanlarda gelişen olaylar ele alınmaktadır. Birinci bölümün konusu Balkan Konferanslarıdır. Bu bölümde dört Balkan Konferansı incelenmekte ve konferanslar boyunca Türkiye ve Bulgaristan'ın tutumu irdelenmektedir. İkinci bölümde Balkan Paktı irdelenmektedir. Üçüncü ve son bölümde ise Balkan Konferansları sonrasında iki ülke ilişkileri ve Bulgaristan'ın Balkan Paktı ile münasebetleri incelenmiştir. Tezin ekleri çoğunlukla Bulgaristan ve Türkiye'nin imza koyduğu anlaşmalar olmak üzere ilişkilere ışık tutacak belgelerden oluşmaktadır.

Birinci Dünya Savaşından sonra hem Osmanlı İmparatorluğu hem de Bulgaristan yenik birer devlet olarak İtilaf Devletleri ile ağır yükümlülükler içeren anlaşmalar imzaladıkları için Türkiye Cumhuriyeti'nin Milli Mücadele'si esnasında Bulgaristan, Türk mücadele gruplarına destek olmuştur.

Diğer taraftan her aşamasında Anadolu'daki Milli Mücadele ağır bir antlaşma imzalayan Bulgar hükümeti tarafından ilgiyle takip edilmiş ve bunun Bulgaristan için emsal olabileceği düşünülmüştür. Bir yandan da Yunanistan ile Bulgaristan arasında Batı Trakya Sorunu devam etmektedir. Bulgaristan Türkiye ile savaşan Yunanistan'ın yenilmesi durumunda Batı Trakya'da isteklerine ulaşabileceğini düşünülmüştür. Bu sebeplerden dolayı Bulgaristan Anadolu'daki Milli mücadele hareketine destek olmuş ve iyi ilişkiler geliştirmenin kendi çıkarına olacağını fark etmiştir.¹⁰

Türkiye'nin Balkan Devletleri arasındaki birliğe öncülük misyonu Lozan Barış Anlaşması ile ve Türk Dış Politikası'nın şekillenmesiyle başlamıştır. Atatürk'ün "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" ilkesi, Türkiye'nin öncülüğünde Balkan Devletleri'nin bir araya getirilmesi neticesinde sonsuz barışın tesis edilebileceğini

¹⁰ Doğruöz, a.g.e, s. 88.

öngörmüştür. Zaten Atatürk, Büyük Nutku'nda bir dünya federasyonu fikrini hayal etmenin tatlı olduğunun inkâr edilemeyeceğini de ifade etmiştir.¹¹ Bu fikir İngiliz tarihçisi G. Wells'e aittir.¹²

Türk Hükümeti dört yıl süren ve oldukça ağır geçen bir mücadeleden sonra, Lozan Antlaşması ile birlikte uluslar arası arenada resmen tanınmıştır. Diğer bir söylemle bu antlaşma ile yeni bir Türk devleti resmen kurulmuştur.

Lozan Antlaşması sonucunda kurulan ve tanınan Türk Devleti, bu tarihten sonraki ilişkilerinde tam bağımsız bir devlet olarak hareket etmeye başlamıştır. Lozan'la birlikte başlayan süreçte yeni devletin temel düşüncesi Lozan'da çözümlenemeyen sorunları çözmeye çalışmak olmuştur. Bu bağlamda Yeni Devletin yöneticileri genelde dostluk ilişkilerine dayalı bir dış politika takip etmişlerdir.

Lozan'dan sonra Bulgaristan'da 9 Haziran 1923 tarihindeki askeri darbeden ve Başbakan Aleksandır Stamboliysky'nin öldürülmesinden sonra, başlamış olan Türk-Bulgar ilişkileri iki yıla yakın bir süre sürüncemede kalır. Bulgaristan ile Türkiye arasındaki diplomatik ilişkilerin kurulma aşamasının başarıyla sonuçlanmasına başlıca engel, Bulgar muhacirlerinin Doğu Trakya'ya geri dönmeleri ve onların malları üzerindeki meselelerdir. Bu dönemde her iki ülkede de birbirinin halkı bulunduğu için bu azınlıkların durumlarının görüşülmesi bir zorunluluk halini almıştır. Mal ve mülklerle ilgili meselelerin dışında Türkiye'deki Bulgar okullarının ve Bulgar Ekzarhlığı'nın (Bulgar Ortodoks Kiliseleri) geleceği konuları da bu döneme kadar askıda kalmış ve sonuca bağlanması gereken konulardır.

Sürüncemede kalmış olan Bulgar-Türk görüşmeleri İstanbul Bulgar elçiliği sorumlusu ve Bulgar heyeti başkanlığına deneyimli diplomat Simon Radev'in görevlendirilmesiyle hızlandırılmıştır. En ağır sorun olan muhacirler sorunu Türkiye'nin teklifi üzerine hallolur. Bulgar ve Türk muhacirleri bıraktıkları yerlerdeki mal ve mülkler üzerindeki haklarını korumaktadırlar. Buna karşın doğup büyüdükleri yerlere dönmeye hakları yoktur. Her iki tarafın temsilcilerinden oluşan

¹¹ M. Kemal Atatürk, **Nutuk**, Yay. Haz. Zeynep Korkmaz, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 1994, s.482.

¹² Sabahattin Özel, **Büyük Millet'in Evladı ve Hizmetkârı Atatürk ve Atatürkçülük**, İstanbul, Derin Yayınları, 2006, s.210.

karma komisyon iki aylık süre içerisinde söz konusu mal ve mülkleri değerlendirecek ve borçlu olan ülke aradaki farkı ödeyecektir.¹³

Askıda kalmış olan diğer sorunlar nispeten daha kolay çözülmüştür. Azınlıklar sorununa Türkiye’de kalmış olan Bulgar azınlıklar için Lozan Anlaşması, Bulgaristan’da kalan Türk azınlıklar için de Neully Anlaşması çözüm getirmiştir. Bu anlaşmalara dayanarak aynı zamanda Bulgar Okulları ve Bulgar Ekzarhlığı (Bulgar Ortodoks Kiliseleri) sorunu da çözülmüştür.¹⁴

Sorunların kolaylıkla çözümünde elbette Radev’in katkıları yanında Bulgaristan’ın Milli Mücadelesini henüz tamamlayıp yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’ne sempatik yaklaşımı da önemlidir.¹⁵ İç basınıma yansıyan bu sempatik yaklaşımın en somut göstergesi muhacirler sorununda Türkiye’nin önerisine Bulgaristan’ın aynen katılarak sorunun çözülmesidir. Bu sorunların kolaylıkla halline yapılan bazı yorumlarda da problem sahalarının karşılıklı olması ve çözümsüzlüğün her iki ülke açısından da zararlı olması, etkileyici neden olarak gösterilmiştir.¹⁶

Konumuzla ilişkisi bakımından incelediğimiz dönemde ilişkileri yönlendiren Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal’in Bulgaristan’da yerine getirdiği ataşemiliterlik (askeri ataşelik) görevi esnasındaki faaliyetlerini ve Bulgar ileri gelenleri ile ilişkilerini de gözden geçirmek gerekir.

Mustafa Kemal 25 Ekim 1913’te Sofya’ya Osmanlı devletinin ilk ataşemiliteri olarak gönderilmiştir¹⁷. Bu görevlendirmenin sürgün olduğu veya Balkan Savaşlarında gerilen ilişkilerin yumuşatılması için yapıldığını öne süren farklı görüşler bulunmakla birlikte bu dönemde Enver Paşa Mustafa Kemal çekişmesi olduğu da bir gerçektir. Ancak bu konuya girmekten ziyade Mustafa Kemal’in faaliyetlerine değinmek daha yararlı olacaktır.

¹³ **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler**, Çev. Seha L. Meray, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1993, C.1, Kitap 1, s.65.

¹⁴ **A.e.**, s.93.

¹⁵ **Aydın Tarihi**, Mart 1924, s.71.

¹⁶ “İktisat İşleri”, **Cumhuriyet**, 30 Temmuz 1924, s.3.

¹⁷ Mehmet Canlı, “Mustafa Kemal’in Sofya Ataşemiliterliği ve Buradaki Faaliyetleri,” **Türk Kültürü**, Sayı 379, Kasım 1994, s.20.

Mustafa Kemal'in Bulgaristan'daki faaliyetlerini iki temel başlık altında toplayabiliriz. Bunardan birincisi görevi gereği Bulgaristan ile ilişkilerin düzelmesi için çalışmak ve askeri konularda istihbarat toplamak, diğeri ise kendi inisiyatifi doğrultusunda gerçekleştirdiği Türk azınlığa yönelik faaliyetleridir. Mustafa Kemal bu çalışmalarını gerçekleştirmek için Bulgaristan ileri gelenleri ile dostluklar kurmuş ve onların güvenini sağlamıştır.

Mustafa Kemal, Bulgaristan'da bulunduğu süre içerisinde çok yönlü bir siyaset takip etmiştir. Bir taraftan, Türklerle sürekli temas halinde olmuş onların örgütlü faaliyetlerde bulunması için çalışmalar yapmıştır. Bunun neticesinde Şubat 1914'te yapılan seçimlerde 17 Türk, Bulgar Millet meclisine girmiştir. Bu sayı o güne kadar Türklerin sağlayamadığı bir başarı olmuş ve bundan sonra da uzun süre Türkler, bu çapta bir başarı sağlayamamışlardır¹⁸ Diğer taraftan da Bulgar ileri gelenleri ile ve Bulgar Komitacıları ile kurduğu ilişkiler sonucu özellikle Milli Mücadele Döneminde onların yardımlarını görecektir.

Mustafa Kemal isteksiz olarak gittiği Sofya'dan görevini başarı ile tamamlayarak 20 Ocak 1915'te dönmüştür. Bu görevi sırasında Mustafa Kemal, Türk Bulgar İlişkilerinin düzelmesine, Türklerin örgütlü olarak hareket etmesine katkı sağlayarak ve özellikle Milli Mücadele döneminde Bulgarların desteğini sağlayacak zemini oluşturmak gibi başarılar elde etmiştir.

Bulgar halkının yapısı ve Bulgarların genel özellikleri hakkında çeşitli tespitler de yapan Mustafa Kemal adeta beraber yaşadığı milleti analiz etmiştir. Bulgarları çalışkan ve sözünün eri olarak niteleyen Mustafa Kemal, bu milletin aynı zamanda çok çabuk etki altında kalabilen bir yapıları olduğunu da belirtmiştir.

Mustafa Kemal'in ataşemiliter olarak Osmanlı Hükümetine çektiği raporlardan Bulgarların Birinci Dünya Savaşındaki taktik kararlarından birçoğunu Mustafa Kemal'in İstanbul Hükümetine bildirdiği anlaşılmıştır. Mustafa Kemal raporlarında sadece hükümet ile girdiği temaslarda aldığı resmi bilgileri değil gayri resmi ve hatta Bulgar Hükümeti'nin sızdırılmasını istemeyeceği Bulgaristan'da

¹⁸ Altan Deliorman, "Mustafa Kemal'in Askeri Ataşe Olarak Bulgaristan'daki Faaliyetleri," **Türk Kültürü**, Sayı 25, Kasım 1964, s.48.

Birinci Dünya Savaşı'na katılma kararının alınması, Bulgaristan'ın diğer Balkan devletleri ile ilgili politikaları, Birinci Dünya Savaşında Yunanistan'ın Osmanlı Devletine karşı savaşa girmesi durumunda Bulgaristan'ın takınacağı tavır gibi birçok konuda rapor yazmıştır.¹⁹

BİRİNCİ BÖLÜM

BALKAN KONFERANSLARI

Türk dış politikasının temelleri Atatürk tarafından atılmış ve Lozan Anlaşması sonunda belirlenen statükonun korunması esas olarak kabul edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti batı komşuları ile çok kısa bir süre öncesinde savaşmış olmasına rağmen bu ülkelerle ortak çıkarlar etrafında birleşmeyi amaçlamıştır. Bu çerçevede Türkiye Cumhuriyetinin dış politikasını uluslararası sorunlarda tarafsız kalmak, diğer ülkelerle olan sorunlarını barışçı yollardan halletmek ve kendisine karşı oluşabilecek tehditleri komşuları ile birlikte oluşturacağı ittifaklar içinde bertaraf etmek düşünceleri ile özetleyebiliriz.²⁰

I. BALKAN ÜLKELERİ ARASINDA DİYALOGLAR

Türkiye Cumhuriyetinin ilk kurulduğu yıllardan itibaren Bulgaristan ile ilişkileri de yukarıda açıklanan seyirde devam etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Mondros Mütarekesinin 23. maddesi gereği müttefiklerinin tamamıyla olduğu gibi Bulgaristan'la da ilişkilerini kesmiş bulunuyordu. Bulgar çıkarlarını koruma görevi

¹⁹ Ali Sarıkoyuncu, **Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk-Bulgar ilişkileri (1913-1938)**, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2002, s. 162, 174,179.

²⁰ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, İstanbul, İletişim Yay., 2001, Cilt. I, s.37.

1918 yılında İsveç delegasyonuna verilmişti. Cumhuriyetin kurulmasından sonra Bulgaristan Dışişleri Bakanı Hristo Kalfov 19 Haziran 1923'de Cumhuriyet Hükümetine bir mektup göndererek İsviçre himayesinde yürütülen ilişkilerin kesilerek Bulgaristan ile Türkiye arasında resmi ilişkilerin kurulması isteğini bildirdi. Bu esnada Ankara Hükümeti'nin dış ilişkiler temsilcisi olan Adnan Bey 5 Temmuz günü Ankara Hükümeti'nin Ankara'daki Bulgar delegasyonunun yarı resmi durumunu kabul ettiğini ve 7 Temmuz tarihinde de İsveç delegasyonu Bulgar şubesinin tasfiye edildiğini resmen açıklamıştır.²¹

Bulgar Hükümeti, bu olaylar gelişirken A. Markov'u Bulgar Büyükelçiliğini yeniden kurmak üzere Ankara'ya gönderdi. Yalnız kurulacak ilişkiler ilk etapta İtilaf devletlerinin Bulgaristan üzerindeki etkisinden dolayı yarı resmi olarak devam etti. 24 Temmuz 1923'de Lozan'da Türkiye ile Barış Anlaşması imzalandı ve Bulgaristan anlaşmayı imzalayan devletlerden biri olarak Türkiye'ye temsilci gönderdi. Dolayısıyla yarı resmi olan ilişkiler resmi olarak devam etti. Türkiye'ye gönderilen temsilci Simeon Radev 3 Aralık 1923'de geldi ve iki ülke arasındaki anlaşmazlıkların çözümlenmesi ile birlikte kendi hükümetinden bir dostluk anlaşması imzalanması yönünde talep de getirdi. Bu amaçla yapılan görüşmelere Bulgar Hükümeti, delege ve temsilcisi S. Radev, Türk delegasyonu tarafından ise dışişleri bakanlığı müsteşar yardımcısı Tefik Kamil Bey ile başbakanlık hukuk müşaviri Münir Bey katılmışlardır.²²

10 Haziran 1924 günü Ankara'da başlayan görüşmeler özellikle göçmenler, mülteciler ve bunların malları üzerinde uzun süre devam etti. 18 Ekim 1925 'de iki ülke arasında Dostluk Anlaşması imzalandı. Böylelikle Bulgaristan ile Türkiye arasında gerçek diplomatik ilişkiler kurularak, iki komşu ülke arasında en önemli sorunlar çözülmeye çalışıldı.²³

Bilindiği gibi Birinci Dünya Savaşında Türkiye'nin müttefiki olan ve savaştan yenik çıkarak 1919'da Neuilly Barış Anlaşmasını imzalayan Bulgaristan, Lozan

²¹ Pars Tuğlacı, **Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri**, İstanbul,1984, s. 221.

²² **Aynı Tarihi**, Ocak 1924, s. 32.

²³ İsmail Soysal, **1934 Balkan Paketi, Hikmet Bayur Anısına Hazırlanan Kitap** Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1983, s.134.

Konferansında ancak belirli konularda görüşmelere katılabılmış ve sonunda sadece Boğazlar Rejimi ile Trakya sınırında silâhtan arındırılacak bölgeye ilişkin Sözleşmeyi imzalamıştı. Türk - Bulgar sınırı ise 1913 Anlaşması ile zaten belirlenmiş bulunuyordu. Lozan Barış Konferansları esnasında Bulgaristan ve Müttefik Devletler adına görüş bildiren Lord Curson sınırın belirlenmesinde 1915 Anlaşmasının geçerli olması gerektiğini savunsa da İsmet Paşa (İnönü) başkanlığındaki Türk heyeti bu Anlaşma Türk hükümeti tarafından onaylanmadığı için yürürlüğe girmediğini belirtmiştir.²⁴

Lozan'dan sonra iki komşu ülke arasındaki dostluk ilişkilerini yeniden kurmak ve çeşitli sorunlardan en ivedi olanlarını düzenlemek işi ancak 1925 Ankara Bağlılarıyla gerçekleştirilmiştir.

II. TÜRK-BULGAR DOSTLUK ANLAŞMASI

Türk - Bulgar Dostluk Anlaşması, 18 Ekim 1925'de, Türkiye'nin pek çok Devletle yaptığı üzere, iki Devlet arasında "barış, içten ve sonsuz dostluk" ve Devletler Hukuku ilkelerine uygun biçimde, diplomasi ilişkileri kurulacağını, bir Ticaret, bir Oturma ve bir Hakem Anlaşması yapılacağını belirtmektedir²⁵. Anlaşmanın birinci maddesinde iki ülke arasında bozulmaz bir barış ve samimi bir dostluk kurulacağı, ikinci maddesinde de iki ülke ilişkilerinin devletler hukuku esaslarına göre sürdürüleceği belirtilmiştir. Üçüncü madde tarafların bir oturma bir, bir ticaret ve bir de hakemlik anlaşması imzalayacağından bahsetmektedir. Dördüncü maddede ise Ankara'da imzalanan anlaşmanın karşılıklı alınıp verilmesinden 15 gün sonra yürürlüğe gireceğinden bahsedilmektedir. Onun öteki Antlaşmalardan değişik yanı ekleridir.

²⁴ **Lozan Konferansı Tutanakları**, s.94.

²⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisince 30.5.1926 gün 874 sayılı bir yasa ile onaylanan Türk-Bulgar Dostluk Anlaşması ve Oturma Sözleşmesinin Türkçe ve Fransızca metinleri için bak: **Düster**, Ter. III., C. 7, s. 2481 (1376).

Türk - Bulgar Dostluk Anlaşmasının Eklerinde:

Ek-A'da iki ülke arasındaki azınlıklarla ilgili hususlar düzenlenmiştir. Türk Hükümeti Lozan Anlaşmasında Müslüman olmayan azınlıkların korunması için kabul ettiği hükümlerden (Lozan Barış Anlaşması Madde 37-45) Türkiye'deki Bulgar azınlığını da, buna karşılık, Bulgar Hükümeti Neuilly Barış Anlaşması ile Bulgaristan'daki azınlıklar için kabul ettiği hükümlerden Müslümanları da yararlandırmayı yükümlenmişlerdir. O sırada Türkiye'deki Bulgar azınlığı bir kaç bin kişi dolayında iken, Bulgaristan'da yüz binlerce Müslüman (Türk) bulunduğu göre, bu karşılıklı yüküm özellikle Türkler için önemli idi. Çünkü 1925 yılından sonra Bulgar azınlığı büsbütün azalırken, Bulgaristan'daki Türklerin sayısı, zaman zaman Türkiye'ye göçlere karşın, yarım milyonu aşacaktı.

Bu ekte Lozan Anlaşmasındaki hükümlerden Türkiye'de yaşayan Bulgar azınlıkların, Neuilly anlaşmasından da Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlıkların yararlanması karşılıklı olarak kabul edilmiştir. Bu ekte anadili Bulgarca olan Hıristiyan dininden Türk uyruklular Bulgar azınlığından sayılmıştır.

İkinci ek olan Ek-B'de azınlıklarla ilgili tanımlara devam edilirken azınlıkların karşı devleti terk etmeleri halinde bile sahip oldukları mallar üzerindeki hakları korunmuştur.

Ek-C'de İstanbul şehri hariç kalmak üzere 5 Ekim 1912'den protokolün imzasına kadar olan dönemde Bulgaristan'a göç eden Bulgarların ve Balkan Savaşından sonra Osmanlı Devletinden ayrılan toprakların yerli halkından olup 5 Ekim'den protokolün imzalandığı güne kadar Türkiye'ye göç etmiş olan Müslümanların her türlü taşınmaz malları, buldukları ülkelerin devletlerince karşılıklı olarak edinilmiş kabul edilmiştir. Ek-D de bu kurallar dışında kalan hususları düzenlemiştir.

Bulgaristan kontrolünde bulunan eski Osmanlı topraklarında Osmanlı Devleti tarafından verilen belgelerin aksi kanunen kanıtlanmadığı sürece geçerli olduğu Ek-E'de kabul edilmiştir.

Taraflar iki ülke arasındaki sınırı belirleyen maddesi hariç olmak üzere Ek-F'de 1913 İstanbul Anlaşmasının geçersizliğini kabul etmiştir.

Ek-G'nin konusu Bulgaristan'daki çalışmaya dayalı mülk yasasıdır. Fakat yasanın içeriğinden ekte bahsedilmemiştir.

Protokolün uygulanmasından kaynaklanan zorlukların hükümetler arasında siyasi görüşmelerle çözümleneceği Ek-H'de belirtilmiştir.

Anlaşma eklerinde yer alan tutanakta Protokol'ün (D) ekinde söz konusu olan kimi taşınmaz malların hak sahiplerine geri verilmesi işinin kolaylaştırılacağı belirtilmiştir.

Bulgar Yetkili Temsilcisinin Mektubu ile de, Bulgaristan'da kamulaştırılan Türklerin taşınmaz malları için Sırp, Hırvat ve Sloven Devletiyle yapılan Anlaşmadaki hükümlerin özdeşinin uygulanacağı güvencesi verilmiştir.

Oturma Sözleşmesi ise Dostluk Anlaşmasına bağlı değildir. Ancak onunla birlikte imzalanmıştır.

Sözleşme 4 yıl için yapılmış olmakla birlikte, 11. Madde uyarınca Taraflardan biri onu ortadan kaldırmak istediğini bildirmediğinden, bugün de yürürlükte bulunmaktadır.

Bu Sözleşme, Lozan'da Türkiye'nin 7 yıl süre için imzalamak zorunda kaldığı Oturma ve Yargı yetkisine ilişkin Sözleşme'de Türkiye'nin egemenlik haklarına aykırı düşen hükümlerin benzeri yer almamış, eşitlik ilkesi Sözleşmeye temel olmuştur.²⁶

Sözleşmenin 2. Maddesinde "ihtiyari hicret" (serbest göç) ve göçmenlerin mallarını geçirme hakkının kesinlikle ortaya konulmuş bulunması Bulgaristan'daki yüz-binlerce Türk için bir güvence idi. Gerçi uygulamada, günümüze dek, zaman zaman zorluklar çıkacaktı. Özellikle 1950 yılında Bulgar Hükümetinin 250 bin Türkü göç etmeğe zorlaması, binlerce Türkün düzensizce Trakya sınırına gelmesine neden olmuş, Türk Hükümeti 156 bin dolayında göçmeni aldıktan sonra, 8 Kasım 1951'de sınırı kapatmıştı. Ancak bu durum pek çok ailenin ikiye bölünmesi

²⁶ İsmail Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları (1920-1945)**, Ankara, TTK Basımevi, 1989, 1. cilt, s. 253.

sonucunu doğurunca 1968 yılında yapılan bir anlaşma ile bölünmüş ailelerin birleştirilmesi için sınırlı göç olanakları yaratılmıştır.²⁷

Görüldüğü üzere, Türk - Bulgar Oturma Sözleşmesi Bulgaristan'daki Türklerin serbest göç hakları bakımından özel bir önem ve siyasal bir nitelik taşımaktadır.

Eklerinin ülkelere getirdiği hükümlerle ön plana çıkan anlaşma genel itibarla dostane hükümleri ile iki ülke arasındaki Birinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan sorunları çözümlenmiştir. 17 Ağustos 1926 günü yürürlüğe giren Ankara Anlaşması ve Ekleri ile Oturma Sözleşmesi eskimiş de olsa, bugün yürürlüktedir.

Ankara'da, Dostluk Anlaşmasıyla birlikte bir de Oturma Sözleşmesi imzalanmıştır. İlk Ticaret Sözleşmesi 1928 yılında, Bitarafılık, Uzlaşma ve Adli Tesviye ve Hakem Anlaşması da 1929 yılında yapılacak ve onları zamanla öteki işbirliği Antlaşmaları izleyecektir.

Tüm bunlara rağmen Bulgaristan'ın Türkiye'ye karşı dış politika davranışlarına yön veren bir etken de Osmanlı mirasına sahip olmasıdır. Anılan anlaşma Bulgaristan'daki Türk azınlık sorunlarının da başlangıcını oluşturmuştur.

Cengiz Hakov'a göre Türk-Bulgar Anlaşması'nın iki yıl kadar süruncemede kalmasının nedeni Türk-Bulgar ilişkilerinde askıda kalmış sorunlardır²⁸. 18 Ekim 1925 tarihli anlaşma ile bu sorunlar ortadan kaldırılmıştır. Bunlar Doğu Trakyalı göçmenlerin eski yerleşim bölgelerine dönmeleri ve onların emlak sorunu, Türkiye-Bulgaristan arasındaki azınlık sorunu ve Türkiye'deki Bulgar okulları ve Bulgar Ekzarhlığı'nın kaderi sorunlarında odaklanmaktadır²⁹. Bu sorunlar anlaşmaya ekli protokolle çözüm yoluna kavuşturulmuştur.³⁰. Burada önemli bir aksaklık noktası da

²⁷ 22 Mart 1968 günü Ankara'da imzalanan bu Anlaşmanın metni için bak. **Düster**, Ter. V, C. 8/2, s. 2134.

²⁸ Cengiz Hakov, "1925 Türk-Bulgar Antlaşması ve İki Ülke Arasında Askıda Kalmış Sorunların Çözümü", **XII. Türk Tarih Kongresi Ankara, 12-16 Eylül 1994, Kongreye Sunulan Bildiriler**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999, C. IV, s.1373.

²⁹ **A.m.**,s.1373-1375.

³⁰ Hamza Eroğlu, "Türk-Bulgar ilişkileri ve 1925 Tarihli Dostluk Antlaşması ", **Belleten**,

Stanboliysk'nin bir darbe ile 7 Haziran 1923'de hükümetten indirilmesidir. Yerine gelen Aleksander Tsankov³¹ Türkiye ile ortaya çıkan bu soruna karşı çekimser davranmıştır³².

Tsankov hükümetinin ortak sorunlara eğilmemesi ve İngiliz ve İtalyan dış politikasına karşıt bir adım atmak istememesi nedeniyle ilişkiler kesilmiştir. İlişkilerin yeniden kurulması 1925 yılını bulmuştur. Diplomatik ilişkiler yeniden kurulunca Türkiye ile Bulgaristan diplomatik temsilcilerini karşılıklı değiştirip, yönetimdeki kademeleri yeniden tespit ettiler. Bulgar delegasyonu ile İstanbul'daki temsilciliğin geçici yönetimini N.Nedyev yükledi. Başkonsolos olarak A. Yaranov, Sofya'da Türk geçici delegasyon yöneticisi olarak Ali Bey atandı. 1927 yılı başlarında Bulgaristan delegasyonu Ankara'ya taşındı, İstanbul'da başkonsolosluk kaldı. Diplomatik işler pürüzsüz duruma geldikten sonra (Mart 1927) Bulgaristan temsilcisi olarak Ankara'ya T. Pavlov atandı. Bulgar mümessilliği bazı formaliteler yüzünden ancak 1927 yılında tam olarak Ankara'ya taşınabilmiş oldu.³³

18 Ekim 1925 anlaşmasıyla kurulan dostluk, bozulmayan, içten, samimi bir dostluktur. Türk-Bulgar Dostluk Anlaşmasının 1 ve 2. maddeleri ile her iki ülke uluslararası hukuka uyacaklarını taahhüt etmişlerdir. Buradan hareketle Türk Dış Politikasına yön veren etkenlerden birisi de uluslararası hukuka uymak ve uygunluktur ve 1925 tarihli Türk-Bulgar Anlaşması da bunu somutlaştırmaktadır. Dostluk anlaşmasına bağlı protokol sekiz paragrafta kayıtlı sorunları ele alıp çözüme bağlamaktadır. Anılan protokole göre Bulgaristan'da oturan Müslüman azınlıklar Neully Barış Anlaşmasının hukukundan yararlanacaklardı. Bir başka deyişle Türkiye Bulgaristan'da oturan Müslümanları korumaktadır³⁴. Yine bu anlaşmayla isteğe bağlı göçlere (her iki tarafın da) engel olunmayacaktı. Neully Anlaşmasında yazılı hükümlerden Bulgaristan'da oturan Müslüman azınlıklar, Lozan Anlaşmasında yazılı

Aralık 1987'den ayırbasım, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, C.LI, N.210, s.1345.

³¹ Tsankov, 9 Haziran 1923'de Başbakan olmuş ve bu görevi 29 Haziran 1926'ya kadar sürdürmüştür.

³² Sarıkoyuncu, **a.g.e**, s. 27.

³³ **Türkiye'nin Dış Politikasında 50 Yıl, Cumhuriyetin ilk on yılı ve Balkan Pakı**, Ankara, Dış İşleri Bakanlığı Yayınları, 1974, s. 221-225.

³⁴ Eroğlu, **a.g.m.** ,s.1343.

hükümlerde de Türkiye’de oturan Bulgar azınlıkların yararlandırılacağıının da aynen altı çizilmiştir. Bu anlaşma hükümleri çerçevesinde 2. Dünya Savaşına kadar her yıl değişik miktarlarda toplam 200.000’e yakın göçmen Türkiye’ye gelmiştir. 1945’lere kadar pek bir sorun yaşanmaması bu anlaşmaya riayet edilmesinden kaynaklanmaktadır³⁵.

Bu gelişmelere rağmen Bulgaristan’ın giderek revizyonist blok tarafılsı bir politika izlemesi Türk-Bulgar ilişkilerindeki bahar havasının bozulmasına yol açacaktı. Bu bozulmanın ana kaynağı Bulgar yönetimidir. İki ülke arasındaki en büyük uyuşmazlık sebeplerinden biri ve Türkiye’nin en hassas kaygısı olan Bulgaristan’daki Türkler ile ilgili istatistikler sorunların Bulgaristan’ın azınlık politikasına yansımadağını göstermektedir.

III. TARAFSIZLIK, UZLAŞMA, ADLİ TESVİYE VE TAHKİM ANLAŞMASI

Birinci Dünya Savaşından sonra "revizyonist" bir politika güden, özellikle Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya'dan toprak istemleri bulunan Bulgaristan, Türkiye ile barış içinde yaşamak istemiştir. Zaten komşularıyla iyi ilişkiler kurmak çabası içindeki Türkiye de Bulgaristan ile 1925 Dostluk Anlaşmasının daha ilerisinde yeni bir Anlaşma yapmakta yarar görmüştür.

Türkiye’nin Bulgaristan’a karşı izlediği uzlaşmacı politikanın ve anlaşma imzalamak istemesinin bir nedeni de yayılmacı amaçlar güden Bulgaristan ve İtalya’ya karşı sınırlarını güvence altına almaktır. İtalya Balkanlar’a sızmayı planlamaktaydı ve Balkan Devletleri özellikle Bulgaristan’ın geçmişteki savaşlarda

³⁵ Oral Sander, **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945–1965)**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1969, s: 73.

kaybettiği toprakları tekrar kazanmak arzusu sebebiyle bir İtalyan Bulgar yakınlaşmasından endişe duymaktaydılar.³⁶

Bu gelişmelerin ışığında 6 Mart 1929'da iki ülke arasında Tarafsızlık, Uzlaşma, Adli Tesviye ve Tahkim Anlaşması imzalanmıştır. Söz konusu Anlaşma, 1925 Türk - Bulgar Dostluk Anlaşmasıyla kurulan bağları daha da güçlendiren bir bağittir.³⁷

1925 Anlaşmasından sonra atılan olumlu adımlara rağmen Bulgarlar özellikle Türkiye'nin gelen Bulgaristan göçmenlerini kendi sınır bölgelerine yerleştirmesinden hoşnutsuzdu³⁸. Bu dönemde Türk-Yunan ilişkilerinde de gözle görülür bir hoşnutsuzluk hâkimdi. Bu hoşnutsuzluğun farkında olan Türkiye, Bulgaristan ile dört sene önce oluşturulan olumlu ilişkileri aradan uzun zaman geçmeden pekiştirmek ve Balkanlarda Yunanistan ile ilişkilerin kötüleşmesi durumunda yalnız kalmamak için Bulgaristan'la anlaşma zemini hazırladı. Sonuçta iki ülke 1929'da Tarafsızlık, Uzlaşma, Adli Tesviye ve Tahkim Anlaşmasını imzalamışlardı.³⁹ Anlaşma tarafları iki taraftan birinin bu anlaşmadan sonra girişeceği taahhütlerin 1929 anlaşmasına hiçbir biçimde hâle getirmeyeceği ve önemini azaltmayacağı konusunda uzlaşmış oluyorlardı. İnönü ve Tevfik Rüştü Aras'ın 1929 yılında Sofya'yı ziyaretlerinde imzalanan bu anlaşma 1925 dostluk anlaşmasının daha da ilerletilmesini amaçlıyordu⁴⁰. Bu anlaşmanın imzalanmasının en önemli sebebinin her iki ülkenin de birbirlerinin başka ülkelerle girişeceği ortaklıkları engellemek olduğu söylenebilir.

Anlaşma, 1. Maddesiyle, Tarafların 1925 Dostluk Anlaşmasındaki "barış, içten ve sonsuz dostluk" kavramına aykırı düşecek hiç bir anlaşmaya girmemesi

³⁶ Mustafa Türkeş, **The Balkan Pact and Its Immediate Implication For The Balkan States 1930-1934** (basılmamış doktora tezi), Middle Eastern Studies, January 1994, Vol.30, No. 1, pp.113.

³⁷ 25 Mayıs 1929 günü 1458 sayılı yasa ile onaylanan Anlaşmanın Türkçe yasal çeviri metinleri için bak. **Düştur**, Ter. III., C. 10, s. 653 (1439).

³⁸ Turan, **Türkiye'nin Coğrafi Konumunun Dış Politikasına Etkisi**, s:122.

³⁹ **Hâkimiyet-i Milliye**, 6 Mart 1929, s.4.

⁴⁰ Refet Yınanç, **Türk-Bulgar İlişkileri: Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Ankara, Seçkin Yayınları, 2002, s.260.

gereğini ortaya koymaktadır, İkinci Maddesi ise, içlerinden biri başka bir Devletin saldırısına uğrarsa, ötekinin tarafsız kalmasını öngörmektedir.

Daha sonraki Maddeler, İki Devlet arasında çıkabilecek uyuşmazlıkların barışçı yollardan çözümü ile ilgilidir ki, bunlar, Türkiye'nin 1928 yılında İtalya ile ve 1928 yılından sonra da İngiltere ve Fransa ile imzaladığı bağitlardaki hükümlerin benzeridir. Özellikle, Anlaşmada öngörülen Uzlaştırma Komisyonunun kuruluşu ve işlevine ilişkin hükümler ekteki öteki belgelerle hemen hemen özdeş olduğundan, 12–25. Maddeler ekteki metine konulmamıştır.

Türk - Bulgar dostluğu, 1930 yılından sonra hızla gelişen Türk-Yunan dostluk ve işbirliği ve 1934 Balkan Paktına karşın, bozulmamış ve ciddî bir sarsıntı geçirmemiştir. İkinci Dünya Savaşı çıkıp Almanlar Balkanlara ilerlerken de bu durum korunabilmiş, 17 Şubat 1941 günü iki Hükümetin yayımladığı Ortak Demeç 1925 ve 1929 Anlaşmasının ortaya koyduğu yükümlülükleri doğrulamıştır ⁴¹

1929 Anlaşması, 29. Maddesi uyarınca, onay belgelerinin Sofya'da verildiği 3 Aralık 1929 günü, 5 yıllık bir dönem için, yürürlüğe girmiştir. Onun ortadan kaldırılmasına karar verilmedikçe süresinin kendiliğinden uzaması olanağı bulunmasına karşın (Mad. 29–3), 23 Eylül 1933 günü Sofya'da imzalanan Uzlaşma Protokolü⁴² ile ilk 5 yıllık sürenin sona ereceği 3 Aralık 1934 gününden başlamak üzere, geçerliliği yeni bir 5 yıl için uzatılmıştır.

Söz konusu Protokol'ün yapılması şu siyasi nedenlerle olmuştur: Türkiye, Balkan Devletleri arasında bir yakınlaşma için çaba gösterirken, Yunan Başbakanı Çaldaris'in Ankara'yı ziyareti sırasında Yunanistan ile 14 Eylül 1933 günü İçten Anlaşma Paktını yapmıştı Bu Pakt, Yunanistan'dan toprak istemleri bulunan Bulgaristan'da, Türkiye'nin Yunanistan'ın müttefiki olabileceği kuşkusunu yaratmıştı. İşte bu kuşkuyu dağıtmak üzere, Başbakan İsmet Paşa (İnönü) ve Dışişleri Bakanı Tefvik Rüştü (Aras), Sofya'yı ziyaretleri sonunda, Bulgaristan Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Nikolas Muşanov ile söz konusu Protokolü

⁴¹ Soysal, a.g.e, C.1, s. 373.

⁴² Protokol 18 Mayıs 1935 gün ve 2723 sayılı bir yasa ile onaylanmıştır. Bak. **Düstur**, Ter. III. s.16.

imzalayarak, Türk - Bulgar Dostluğunu ve 1929 "Tarafsızlık" Anlaşmasının varlığını anımsatmak gereğini duymuşlardı. Nitekim Protokol'ün başlangıcında, "iki ülkenin birbirleriyle bozulmaz bağlarının bir kez daha ortaya koymak isteği" belirtilmişti.⁴³

Protokol, tek hükmüyle, 1929 Anlaşmasının "sona ereceği 3 Aralık 1934 gününden başlayarak 5 yıllık yeni bir dönem için uzatılmış" olduğunu belirtmektedir. Bu sürenin sonunda (3 Aralık 1939) ona son verilmediğine göre, Anlaşmanın yürürlüğünün, 29. Maddesinin 3. Paragrafı uyarınca, beşer yıllık yeni dönemler için kendiliğinden uzaması gerekir. Ancak, İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan değişiklikler ve özellikle Türkiye'nin NATO ve Bulgaristan'ın Varşova Paktı içinde yer alması nedeniyle, Anlaşmanın "Tarafsızlık" yükümlülüğü geçerliliğini yitirmiştir.

Tsankov'un Başbakanlığından sonra Andrey Lyabcev⁴⁴ 'in Başbakanlığı döneminde (1930'dan itibaren) Türk-Bulgar ilişkilerinde biraz canlanma gözlemlenmekteydi⁴⁵. Bu canlılığın sebebi Türkiye'nin bu dönemde uluslararası politikada daha aktif bir tutum izlemek istemesidir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin geçmiş dönem politikasını inceleyecek olursak, 1920'li yılların sonlarında Balkanlar'da Balkan Paktı gibi ülkeler arası iletişim ve birlik düzeyine gelecek görüşmeleri engelleyen çeşitli faktörler vardı. Arnavutluk ve Bulgaristan'ın mevcut statükoyu değiştirmekten yana (revizyonist) olmaları, buna karşılık; Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan'ın statüko taraftarı bulunmaları anlaşmayı geciktirmiştir. İşbirliğinin gecikmesindeki diğer önemli sebep de Türkiye ile Yunanistan arasındaki kötü ilişkilerdi. Ancak 1930'da Türkiye ile Yunanistan arasında Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi anlaşmasından kaynaklanan sorunların çözümlenmesinden sonra ilişkiler düzelmeye başlayınca Balkan Devletleri arasında

⁴³ İsmet İnönü'nün 1933 Eylülünde Sofya'da yaptığı görüşmelere ilişkin kimi belgeler için bak. Dışişleri Bakanlığı, **Cumhuriyetin ilk on yılı ve Balkan Paktı**, s. 318–320.

⁴⁴ A, Lyapchev 4 Ocak 1926'dan 29 Haziran 1931'e kadar Başbakanlık görevini üstlenecektir. Ayrıntılı bilgi için Bkz.: Pavlowich, **a.g.e**, p:283, ve www.geocities.com/Broadway/stage1335/bg-hisz.html, B:D 13..03.2003.

⁴⁵ İbrahim Tatarlı, "İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde Atatürk ve Modern Türkiye'nin Bulgaristan Parlamentosu'nda Değerlendirilmesi", **Atatürkçülük ve Modern Türkiye- Uluslararası Konferansı**, Ankara , A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1998, s.152.

bir yakınlaşma mümkün olabilmiştir. Türkiye, bundan sonra Balkan Antantına varan görüşmelerde son derece aktif bir tutum takınmıştır.⁴⁶

1929 Antlaşması'nın onayı dolayısıyla Türk- Bulgar Dostluk Cemiyetinde halka açık çok kalabalık bir toplantı düzenlenmiştir.⁴⁷ Toplantıda Cemiyet Başkanı Peter Stoyanov yaptığı konuşmada Yeni Türkiye'yi eski rejimin kalıntılarını düzelttiği için kutlamış ve Anlaşmanın farklı olasılıklara yönelik bir barışçıl düzenleme getirdiğini ve Balkan barışını sağlamlaştırdığını söylemiştir. Paktın yaşama geçirilmesi için iki ülke kamuoyunun üstüne düşeni yapması gerektiğinin altını çizmiştir⁴⁸.

IV. TÜRKİYE'NİN MİLLETLER CEMİYETİNE KATILMASI VE DÜNYADA BARIŞÇIL TEŞEBBÜSLER

Türkiye, 18 Temmuz 1932'de Milletler Cemiyeti'ne katıldığı zaman, Balkan devletleri arasında da büyük bir yakınlaşma ve işbirliği başlamıştı. Arnavutluk ve Bulgaristan yayılmacı politikalarını bırakmamışlardı ama Balkanlarda kurulacak bir birlikten, özellikle de Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya yakınlaşmasında uzak kalmak istemiyorlardı. Bu gelişme 1934 yılında Balkan Antantı denen ittifakı ortaya çıkarmıştır. Balkanlılar arasındaki yakınlaşmanın esas unsuru ise 1930 Ekimi'ndeki Türk-Yunan Anlaşmalarının doğurduğu Türk Yunan yakınlaşmasıdır.

Öte yandan, Locarno Anlaşmaları, Kellogg Paktı ve Litvinov Protokolu gibi barışçı teşebbüslerle, Küçük Antant gibi statükocu ittifakların ortaya çıkması da, Balkanlardaki işbirliğinde teşvik edici etkenler olmuştur.

⁴⁶ Mehmet Gönübol, Cem Sar, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919–1995)**, İstanbul, Siyasal Kitapevi, 1998, s.95.

⁴⁷ **Cumhuriyet**, 8 Mart 1929, s.6.

⁴⁸ Sarıkoyuncu, **a.g.e.**, s.260–261.

Locarno Anlaşmaları, iki belge halinde düzenlenmişti. Bu belgelerden birincisi Almanya, Belçika, Fransa, İngiltere ve İtalya arasında imzalanmış olup, Almanya ile Fransa ve Almanya ile Belçika arasındaki sınırların kesin olduğunu belirtmekteydi. Yine beş devlet arasında imzalanan ikinci bir antlaşma ile de, İngiltere ve İtalya, birinci antlaşmayı yani, batı sınırları statüsünü, garanti altına alıyorlardı. Bundan sonra, Almanya ile Fransa, Belçika, Polonya ve Çekoslovakya arasında ikili hakem anlaşma ve antlaşmaları imzalanmıştır. Görüldüğü gibi, birinci ve ikinci belgelerle Almanya'nın sadece batı sınırları söz konusu olmuş ve Almanya sadece bu sınırlar hakkında garanti vermiş, lakin doğu sınırları, yani Polonya ve Çekoslovakya ile olan sınırları hakkında teminat vermemiştir. Bu sebeple, yine aynı gün Locarno'da, Fransa ile Polonya ve Fransa ile Çekoslovakya arasında imzalanan anlaşmalarla Fransa, bu iki devletin Almanya ile olan sınırları hakkında garanti vermiştir.

Briand-Kellog Paktı, (1928) savaşı ulusal politikanın bir aracı olmaktan çıkarmayı amaçlayan, 1928'de tamamlanıp daha sonra hemen hemen bütün ülkelerce imzalanan genel anlaşmadır⁴⁹. Resmi adı Savaşın Terk Edilmesi İçin Genel Anlaşma'dır. Paris Paktı olarak da bilinir, ayrıca Amerika metinlerinde Kellog-Briand Paktı olarak da geçer. ABD Dışişleri Bakanı Frank B.Kellog ile Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand'ın girişimleri sonucu hazırlanan Pakt 1928 Ağustos'unda ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, Japonya, İtalya, Polonya, Belçika ve Çekoslovakya tarafından imzalandı. Türkiye daha sonra bu Pakta katılacaktır. Anlaşmanın iki ana maddesine göre taraflar:

Uluslararası anlaşmazlıkların çözümünde savaşa başvurmayı kınıyor ve savaşı ulusal politikalarının aracı olarak kullanmayacaklarını açıkça ilan ediyorlardı.

Hangi şart ve kökene sahip olursa olsun hiçbir anlaşmazlık ve çatışmanın çözümü için barışçı yollar dışındaki yollara başvurulmayacaktı. Yine de Paktı

⁴⁹ Aptülhat Akşin, **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, Ankara, TTK Basımevi, 1991, s.180.

imzalayan pek çok ülke adlaşmaya kendilerine yönelik "saldırı" olması durumuyla ilgili olarak çekince koydular.

Briand-Kellog Paktı Birleşmiş Milletler öncesi dönemde barışı koruma konusundaki en önemli girişimlerden biridir. Paktın tarafları anlaşmayı çiğnemiş olsa da II. Dünya Savaşı'na kadar Pakt güvenilir bir belge olma özelliğini korumuştur ve savaş sonrası oluşturulan savaş suçları kavramına hukuksal temel olmuştur. Ayrıca Nürnberg ve Tokyo Mahkemeleri'nde Briand-Kellog Paktı'nı ihlal eden suçlardan dolayı da yargılamalar olmuştur.⁵⁰

Litvinov Protokolü Sovyetler Birliği'nin Briand-Kellog Paktının güttüğü aynı amacı kapsayan bir protokolü kendi komşuları arasında da en kısa zamanda yürürlüğe koymak için hazırladığı özel bir protokoldür. Kellog Paktı'nı Sovyetler, Batılıların Sovyet Rusya'yı izole etmek, çember içine almak ve Sovyet Rusya'ya karşı mücadele etmek ve kurdukları bir kombinezon olarak karşılamıştı. Fakat Fransız hükümetinin daveti üzerine 1928 Ekim'inde Sovyet Rusya da bu pakta katılmıştır. Sovyetler, paktın silahsızlanmaya gereken önemi vermemiş olduğunu belirtmekle beraber paktın en kısa zamanda yürürlüğe girmesini sağlamak için Polonya ve Litvanya'ya özel bir protokol önerdi. Polonya bu protokole katılmak için Romanya ve diğer Baltık devletlerinin de katılmasını şart koşmuştur. Protokol 9 şubat 1929'da SSCB, Letonya, Estonya, Romanya ve Polonya tarafından imzalanmıştır. Türkiye, Litvanya, İnan ve Polonya da kısa bir süre sonra bu protokolü imzalamışlardır. Protokol ve pakt, tarafsızlık ve saldırmazlık antlaşmaları imzalamamış olan devletler ile SSCB arasında bu çeşit anlaşmaların yerini almıştır.

Tüm bu protokoller ve bağıtlar dünya genelinde ülkeleri birbirine yakınlaştırıp Birinci Dünya Savaşının acı hatırasından sonra savaşı kınayarak barışçıl diyaloglara yol açtığı için Balkan ülkeleri arasında da yakınlaşma ve ülkelerin kendilerini bir topluma ait hissetme içgüdüsünden dolayı da ortak fikirlerde birleşme düşüncesini yaratmıştır. Oluşan olumlu havanın etki ettiği ilişkilerden en belirginini Türk-Yunan ilişkileridir.

⁵⁰ Hüseyin Özbek, " Uluslararası Ceza Mahkemesi Üzerine", **İstanbul Barosu Dergisi**, Nisan 2006, No.29, s. 21.

Türk-Yunan ilişkilerinin iyileşmesinden sonra, 1930–1933 yılları arasında Bulgaristan’ın da katıldığı Balkan Konferanslarında yeni fikirlerin ortaya atılması ve karşılıklı anlayışın yaratılması konularında bazı gelişmeler sağlanmışsa da, İtalya’nın baskıları sonunda Arnavutluk ve Bulgaristan delegeleri konferanstan çekilmişlerdir.⁵¹

Türk-Yunan dostluğu o dönemde halkın arasındaki yakınlığa da yansımış ve belediyeler arası dostluk ziyaretleri gibi mahalli birtakım yakınlaşmalar yaşanmıştır. 3 Şubat 1931’de Selanik Belediye Başkanı, Mustafa Kemal’in Selanik doğumlu olmasını kastederek Balkanlar’da kardeşçe yaşamayı hedefleyen iki ülke olan Türkiye ve Yunanistan’ın daha da yakınlaşması gerektiğini çünkü atalarının aynı topraklara ayak bastığını ve bundan sonra da iki iyi komşu olarak gelecek günlerde birbirlerine destek olabileceklerini ifade etmiştir.⁵²

V. BALKAN KONFERANSLARI

Balkan Devletleri arasında bir yaklaşma özleminin ilk göstergelerine 1922-1923’de Lozan Barış görüşmeleri sırasında Balkanlı temsilcilerin dostça ilişkilerinde rastlanmıştır.⁵³ Görüşmeler esnasında Bulgar Başbakanı Stamboulisky kendileri ile bundan önce dostça ilişkiler kurduğunu söylediği ülkelerle (Türkiye ve Romanya) bir gönül bağı bulunduğunu ve bu ülkelerin kararlarına saygı gösterilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁵⁴

1925 Ekiminde Locarno Anlaşmalarıyla, Batı Avrupa’da güvenliği güçlendirmek üzere, Alman-Fransız ve Alman-Belçika sınırları ve askerden arındırılmış Alman toprakları konusunda statükonun İngiltere, Fransa, İtalya ve

⁵¹ **Ayın Tarihi**, Aralık 1933, s.45.

⁵² **Cumhuriyet**, 3 Şubat 1931, s.6.

⁵³ Soysal, **1934 Balkan Pakı, Hikmet Bayur Anısına Hazırlanan Kitap**, s. 141.

⁵⁴ **Lozan Konferansı Tutanakları**, s.77.

Belçika ile Almanya tarafından karşılıklı güvence altına alınması ve Almanya'nın batı komşuları Fransa ve Belçika, doğu komşuları Polonya ve Çekoslovakya ile çıkacak anlaşmazlıkların barışçı yollardan çözümünün öngörülmesi Balkanlarda olumlu yankılar uyandırmıştı. Ertesi yıl Türkiye'nin batıda gerçekleştirilen bu güvence sisteminden esinlenerek, Balkanların ve dolayısıyla Avrupa'nın güvenliği için bir "Balkan Locarnosu" ileri sürmesi büyük ümitler doğurmuştur. Ancak bu girişim olumlu sonuç vermeyecekti. Çünkü yukarıda değinildiği üzere, Bulgaristan'ın o sırada Sırp-Hırvat-Sloven Devleti ve Yunanistan ile ilişkileri gerginliğini koruyordu.

Balkan Devletleri arasındaki ilişkiler 1925–1929 döneminde yavaş yavaş düzeltilmişti: Romanya ile Yugoslavya, 1921 İttifak Anlaşmasından beri, Küçük Antant çerçevesinde yani Romanya, Çekoslovakya ve Yugoslavya arasında ve Fransa'nın desteğine sahip olarak, zaten sıkı işbirliği sürdürüyordu. Bulgaristan'ın Makedonya sorunu nedeniyle Sırp-Hırvat-Sloven Devletine karşı takındığı olumsuz tutumda bir iyileşme olmayınca 1929 Eylülünde sınır işleri konusunda bir anlaşma yapılmıştı. 1930 Ortalarında Bulgar hükümetinin Makedonya örgütüne karşı önlemler alması üzerine de iki devlet arasında gerginlik son bulmuştu. Makedonya örgütü Bulgaristan'da kurulan ve amacı Yunanistan sınırları içinde olan Makedon topraklarını ve Yugoslavya sınırları içinde Makedon kökenli kişilerin yaşadığı bölgeyi Bulgaristan'a katmak olan bir oluşumdur. Öte yandan Yunanistan'ın Sırp-Hırvat-Sloven Devleti ile 1929 Martında imzaladığı anlaşma ile ortadaki pürüzler temizlenmişti. Yunan-Bulgar sınırı üzerindeki gerginlik ise 1926'dan beri zaten hafiflemişti. Bundan başka 1929'da başlayan dünya ekonomik bunalımı Balkan Devletlerini de sarstığından bunların her biri dış sorunları azaltmak istiyordu. Şu da var ki, Bulgaristan Makedonya, Batı Trakya ve Dobruca üzerindeki emellerinden vazgeçmiş değildi.

İşte bu atmosfer içinde Balkan Birliği'nin kurulması yolunda ilk ciddi teşebbüs merkezi Cenevre'de bulunan "Milletlerarası Barış Bürosu"na yapılmıştır. Milletlerarası Barış Bürosu 6–10 Ekim 1929 tarihlerinde Atina'da "Evrensel Barış Kongresi" adıyla bir toplantı tertip etmişti. Hem revizyonist hem de anti-revizyonist tutumlara sahip Balkan Devletleri bulunması, Balkan Devletlerinin bir birlik

etrafında toplanmasına neden olmuştur. İlk defa bir Balkan Birliği fikrini merkezi Cenevre'de bulunan Milletlerarası Barış Bürosu ortaya atmıştır. Büro Milletler Cemiyeti'nin bir yan kuruluşu olarak çalışmakta ve eski diplomat ve bakanlar bu kuruluşta görev almaktadır. Bu Büronun 6–10 Ekim 1929'da Atina'da düzenlediği Evrensel Barış Kongresi'nde yaptığı konuşmada Yunan Eski başbakanlarından Aleksander Papanastasiu, Balkan Devletleri arasındaki ortak sorunları ve çıkarları ele alacak “Balkan Birliği Enstitüsü'nün”⁵⁵ kurulmasını teklif etmişti. ⁵⁶ Bu teklif Kongrece olumlu karşılanmış ve kongre heyeti tarafından Balkan Devletleri arasında gayri resmî mahiyette bir konferansın toplanmasını ve ilk konferansın Yunanistan'ın Atina kentinde toplanmasını kararlaştırmıştır.⁵⁷

Gelişen dostluk ilişkileri bir Balkan birliği kurmak amacıyla Ekim 1930'da Atina'da toplanan Birinci, Ekim 1931'de İstanbul'da toplanan İkinci Balkan konferansları ile sürdü. Fakat Ekim 1932'de Bulgaristan azınlıklar sorunu yüzünden Üçüncü Balkan Konferansı'nı terk etti. Aynı yıl, Bulgaristan Başbakanı N. Muşanov, Ankara'yı ziyaret ettiği sırada, Atatürk ona şunları söylemiştir: “Türkiye ile Bulgaristan'ın dost olmaları gerekir. Bulgaristan'a karşı olan Türkiye'ye de karşıdır.”⁵⁸ Bu konferanslar sonunda, Balkan Ticaret ve Sanayi Odası, Balkan Denizcilik Bürosu, Balkan Ziraat Odası, Balkan Turist Federasyonu, Balkan Hukukçuları Komisyonu, Balkan Tıp Federasyonu gibi teşekküller ortaya çıkmıştır.

Balkan konferanslarının amacı olan Balkan Paktı'nı en çok Türk Hükümeti desteklemekteydi; engelleme ise statükodan memnun olmayan Bulgaristan'dan gelmekteydi. Kasım 1933'de Selanik'te toplanan Dördüncü Balkan Konferansında Bulgaristan'ın revizyonist emellerinden vazgeçmesi için çaba harcanmış, Bulgaristan ise amacına ulaşmak için bazı Balkan devletlerini kendi yanına çekmeye çalışmıştır.

⁵⁵ M. Murat Hatipoğlu, **Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan(1923–1954)**, [y,y], Ankara, 1997, s.160.

⁵⁶ Akşin, **a.g.e.**, s.259.

⁵⁷ Gönlübol-Sar, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, s.107; Oran, **a.g.e.**, s.350.

⁵⁸ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 1997, C.2, s.144.

A. Birinci Balkan Konferansı

İlk Balkan Konferansı 5 Ekim 1930'da Atina'da toplanmıştır. Bu toplantıya Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan katılmıştır.⁵⁹ O sırada Başbakan Venizelos ile Yunan Çiftçi ve İşçi Partisi adlı partinin başında bulunan Paktın Yunanistan delegesi Papanastasiou'nun dış politika üzerindeki görüşleri birbirine yakındı. Ancak Balkan birliği konusunda Venizelos her şeyden önce Türk-Yunan işbirliğini ön planda tutuyordu. Tüm Balkan devletlerinin bir örgüt içinde toplanmasında kimi çekinceleri vardı. Papanastasiou ise, Fransız devlet adamı Briand'ın Avrupa Birliği girişiminden esinlenerek, bir Balkan Birliğine doğru yönelmesini ve bunun Avrupa Birliğini de güçlendirici nitelikte olmasını istiyordu. Konferansın Başkanı sıfatıyla Yunan delegesi Papanastasiou, bütün Balkan devletlerinin Başbakanlarının fahri Başkan olmalarını önermiştir.

Dünya ekonomik bunalımının Balkan Devletlerini de sarstığı bir zamanda yapılan bu ilk konferansta, tüm delegeler, egemenlik haklarını kısıtlamayan bir birliğe doğru gidilmesini istemiş ve böyle bir süreç içinde, daha çok ekonomik, teknik ve kültürel bir işbirliğinin ele alınması eğilimini göstermiştir. Zaten bu yöndeki Yunan önerisi görüşmelere temel olmuştur.

Toplantının sonunda kabul edilen Genel Karar çerçevesinde Konferans, Balkan milletlerine bir bildiri yayınladı. Bildiride “Altı ülkenin birliğinin onların bağımsızlıklarına dokunmayan bir topluluk olması ve katılan devletlerin egemenliklerini zedelememesi, bu topluluğun Milletler Cemiyeti ve onun ilkeleri çerçevesinde gerçekleştirilmesi gerektiği” belirtilmiştir. Konferansta Balkan halklarına Balkan Birliği ve dayanışması için yapılan bir çağrıda da, “gerçek anlamda bağımsız olmak ve dünyada büyük bir saygınlık kazanmak bizim

⁵⁹ Hatipoğlu, a.g.e., s.160.

elimizdedir.“ denilmiştir. Bundan böyle işbirliğini yürütmek üzere, altı devletin ulusal gruplarından oluşacak “Balkan Konferansı” adlı sürekli bir kuruluş ortaya konulmuştu. Bildiride ayrıca şu açıklamalara yer veriliyordu:

"Balkan devletleri Dışişleri Bakanlarının her yıl bir toplantı yapmalarını; Bir Balkan Paktı hazırlanmasını ve bu Pakt içinde savaşın yasaklanmasını, uyuşmazlıkların barış yoluyla çözülmesini ve bir tecavüz durumunda karşılıklı yardımda bulunulmasını; sürekli bir örgütün kurulması ve bunun amacının Balkan milletleri arasında ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal alanda yakınlaşmanın sağlanarak Balkan Birliğinin kurulmasının kolaylaştırılması olmalıdır" deniliyordu.⁶⁰

Atina’da toplanan Birinci Balkan Konferansı’nda bundan sonraki konferansın yani İkinci Balkan Konferansı’nın bir yıl sonra İstanbul’da yapılması kararı da alınmıştı.⁶¹

Atina toplantısında siyasal konuların ele alınmasından kaçınılmıştır. Ancak, Bulgar grubu azınlık işlerinin görüşülmemiş olmasını eleştirmiştir. Bundan başka, gelecek toplantıda siyasal konulara da değinilmesi, bir Balkan Paktı hazırlanması, bunun için sürekli bir organ kurulması ve her yıl Dışişleri Bakanlarının bir toplantı yapması, böylece çeşitli alanlarda işbirliğine girilmesi, özellikle bir posta birliğine gidilmesi yolunda dilekler ileri sürülmüştür.

Konferans sonuçlarını yorumlayan Papanastasiou, “Birlik içinde her devletin özgürlüğünün İsviçre, Amerika Birleşik Devletleri veya Almanya’dakilerden daha geniş olması, ancak böyle bir antantın Milletler Cemiyeti gibi bir topluluktan daha sıkı bir niteliğe sahip bulunması görüşünü savunuyordu.⁶²

⁶⁰ Bildirinin tam metni ektedir. Soysal, **Türkiye’nin Siyasal Anlaşmaları (1920–1945)**, s. 253.

⁶¹ Ayşe Afetinan, “Balkan Antantı”, **Belleten**, C. XXXII. Sayı 126, Nisan 1968, s.201.

⁶² **Atatürk’ün Milli Dış Politikası**, C: II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981, s. 86–88.

B. İkinci Balkan Konferansı

Birinci Balkan Konferansı'nın umut verici ışıkları Ocak 1931'de Türkiye'de Balkan Birliği Cemiyeti'nin kurulmasına yol açmıştır. Cemiyetin başkanlığına Hasan Saka, genel sekreterliğine Ruşen Eşref Üneydin getirilmiştir.

İstanbul'da toplanacak olan İkinci Balkan Konferansı'na büyük önem veren Türkiye, bu konferans için hazırlık çalışmalarını aylar öncesinden başlatmıştı. Konferansın hazırlık çalışmalarını yürütmek üzere iki ayrı heyet oluşturulmuştu. Heyetlerden birincisi; Balkan Birliği Cemiyeti'nin başkanı, konferansta Türkiye'yi temsil edecek olan heyetin de başkanı olan Trabzon milletvekili ve Meclis Başkan Vekillerinden Hasan(Saka) Bey başkanlığındadır. Heyet içerisinde ayrıca Afyonkarahisar milletvekili ve aynı zamanda Türkiye Balkan Birliği Cemiyeti Genel Sekreteri Ruşen Eşref (Üneydin) Bey bulunuyordu. Heyette, konferansta Türk tarafının siyasî, iktisadî, sıhhat ve diğer konulardaki görüşlerini oluşturmak amacıyla çeşitli kesimlerden ve özellikle Darülfünun hocalarından oluşturulmuş komitelere mensup kişiler bulunmaktaydı.⁶³ Hasan Beyin başkanlığında oluşturulan bu heyet yaptığı hazırlık toplantıları sonunda bazı komisyonlar oluşturarak, bu komisyonlarda görev alacak olan üyeleri de belirlemiştir. Bu komisyonlar ve üyeleri şöyleydi:

1-Fikri Yakınlaşma Komisyonu: Fadıl Ahmet, İbrahim Alâettin ve Yakup Kadri Beylerden,

2-Kanunları Birleştirme Komisyonu: Mithat, Nazım ve Vasfi Reşit Beylerden,

3-İktisadî Komisyon: İbrahim Fadıl, Muvaffak, Mithat, Reşit Saffet ve Süreyya Beylerden,

4-Münakale ve Seyrisefer Komisyonu: Ali Rana, Cevdet ve Sabri Beylerden,

⁶³ Cumhuriyet, 15 Eylül 1931, s.4.

5-Siyasî Komisyon: Mahmut, Muzaffer, Necmettin Sadık, Ruşen Eşref ve Zeki Mesut Beylerden,

6-Sıhhat Teşkilât, İctimaî Siyaset Komisyonu: Akil Muhtar, Tahir ve Vehbi Beylerden” den oluşacaktı.⁶⁴

İkinci heyet ise daha ziyade İstanbul’da toplanacak olan bu konferansın şekli anlamda hazırlıklarını yapmak üzere oluşturulmuştu. Bu heyette; başkan olarak İstanbul Belediye Başkan Yardımcısı Hamit Beyin dışında İktisat Müdürü Kemal Ömer ve Seyyahin Şubesi Ekrem Beyler bulunuyordu.⁶⁵

İkinci Balkan Konferansı 20–26 Ekim 1931’de İstanbul’da başlamıştır. Bu Konferansta daha çok ekonomik, teknik ve kültürel konularda işbirliğini sağlayacak bazı kararlar alınmıştır. Ayrıca bu toplantıda, azınlık konularına değinilmiş ve uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi için saldırmazlık paktı üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu Konferansta, Türkiye ve Yunanistan, Balkanlar’da statükonun korunması için çaba harcamışlar ve Balkan Birliğinin gerçekleşmesinden yana tavır koymuşlar ve bu hareketin öncüleri olmuşlardır. Konferansta İsmet İnönü Balkan Birliğini özendirici bir konuşma yapmıştır. Balkan Konferansı İstanbul’da bir hafta toplandıktan sonra Konferansa Ankara’da devam edilmiştir. Ankara’daki bölümde altı ülkenin delegeleri Atatürk’ün Fransızca yaptığı konuşmayı dinlemişlerdir. Atatürk bu konuşmasında altı Balkan Devletinin Osmanlı İmparatorluğunun tarihe gömülmesi üzerine bağımsız varlıklar durumuna geldiğine, Balkan uluslarının yüzyıllarca birlikte yaşamış olmaktan doğan ortak bir tarihleri olduğuna, daha eski geçmişleri sonucu aralarında kan yakınlığı bulunduğuna değinerek, şöyle seslenmiştir:

“Karmaşık duygu ve hesapların üstüne çıkıp kardeşlik bağları kuracak geniş birlik ufukları açacaksınız.”

⁶⁴ **Cumhuriyet**, 6 Eylül 1931, s.4.

⁶⁵ **Cumhuriyet**, 17 Eylül 1931, s.2.

“.....Tarihsel bağlar bir yana bırakılsa bile, günümüzün gerçekleri birleşmenin yararının büyüklüğünü gösterir. Balkan birliğinin temeli ve hedefi, birbirlerinin siyasal bağımsızlıklarına saygı ve özen göstererek ekonomik, sosyal ve kültür alanlarında işbirliği yapmak olunca, bunun tüm uygar dünyada övgü ile karşılanacağı kuşkusuzdur.”

“.....İnsanları mutlu edecek tek yol, onları birbirine yaklaştırarak, birbirlerini sevdirecek, karşılıklı maddesel ve tinsel gereksinimlerini sağlayıcı çalışmalardır.”⁶⁶

İstanbul toplantısında görüş ayrılıkları da ortaya çıkmıştır. Bir kez İtalya'nın etkisindeki Arnavutluk gerçek bir Balkan işbirliği ve dayanışmasından kaçınıyordu. Asıl önemlisi, Bulgaristan, tekrar azınlık işlerinden söz ettiği gibi, savaş sonrası saptanan sınırların kesinlik kazanıp güvence altına alınmasını istemediğini göstermiştir. Ayrıca Neully Barış Anlaşmasının Bulgaristan için sınırlayıcı hükümlerini değiştirmek niyetinde olduğunu belli etmiştir. Konferansa katılan delegeler, Bulgaristan'ın Balkan Paketi tasarısının ertelenmesini istediğini, her şeyden önce ortadaki sorunların ikili görüşmeler yoluyla çözümünü istediklerini belirtmiştir. Buna Yunan heyeti de karşı çıktıysa da Yugoslavya ve Bulgaristan aralarındaki sorunların doğrudan çözüme bağlanmasında ısrar edince Konferans Konseyi ikili görüşmeler yapılması dileğinde bulunmuştur. Bu arada Bulgar temsilciler Yunanistan heyetine Yugoslav temsilcilerin kendilerine uzlaşabilecekleri öneriler sunduğunu, eğer Bulgaristan Güney Slavları Federasyonu kurulmasını veya hiç değilse yakın işbirliği kurmayı kabul ederse, Yugoslavya'daki Bulgar azınlığı (Makedonyalıları) sorununun çözümlenebileceğini gizlice bildirdiğini söylemişlerdir. Konferansı yakından izleyen Türk Dışişleri Bakanı, TBMM'de yaptığı açıklamada Yunanlılara olası bir Bulgar-Yugoslav işbirliğinin barış ve Balkan Birliği için tehlikeli olacağını bildirdi. Şu da var ki Yugoslav Hükümeti, İstanbul Konferansındaki tutumunu onaylamayınca, Bulgar- Yugoslav görüşmeleri de yapılamadı.⁶⁷

İstanbul Konferansında ekonomik işbirliği konuları bakımından belirtmeğe değer bir gelişme, Balkan Ticaret Odaları kurulması kararı olmuştur.

⁶⁶ Afetinan, a.g.m., s.204.

⁶⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, C. 25, s. 95.

İkinci Balkan Konferansı Ankara'da kapandıktan sonra, Bulgaristan Başbakanı Muşanof Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ı ziyaret etmiştir.⁶⁸ Ziyarete Bulgaristan'ın, Türkiye yanındaki tutumunu diğer Balkan ülkelerine göstermek istediği anlaşılmaktadır. Bulgaristan, Yunanistan'la yakın ilişkilerin Türkiye'yi Balkanlar'da statükonun korunması yolunda işbirliğine götüreceğinden endişe etmektedir. Ayrıca bu görüşmede Bulgaristan ile Yunanistan arasındaki anlaşmazlıklar üzerinde durulmuştur. Ancak, ziyaret sonunda yapılan ortak açıklamada, iki tarafın görüş alış verişinde bulunduğunu, arada hiçbir anlaşmazlığın bulunmadığı kaydedilmiştir.⁶⁹

İkinci Konferanstan sonraki bir yıllık sürede ülkeler arasında resmi ziyaretler olmasa da Bulgaristan'dan yapılan açıklamalardan bu ülkenin yayılmacı politikasının bir sonraki konferansa etki edeceği görülmektedir.⁷⁰

Tevfik Rüştü Aras'ın gerek Bulgaristan, gerekse diğer Balkan devletleriyle yaptığı tüm görüşmelerde ve basına verdiği demeçlerde takındığı tutum Türkiye ve Bulgaristan'ın bir çatı altında, ortak çıkarlarını koruyabilecekleri yönündedir. Atatürk ve İsmet İnönü ile de şahsi yakınlığı bilinen Aras'ın "Bence Türk-Bulgar ilişkilerinin ideal şekli iki ülke arasındaki bütün sınırların yalnız idari mahiyette kalmak üzere kaldırılmasıdır" sözleri bu yaklaşımını açıklamaktadır.⁷¹

İkinci Balkan Konferansından sonra Bulgaristan'ın revizyonist emellerinin ön plana çıktığı görülse de Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın iyi niyetli çabaları neticesinde Türk-Bulgar Kardeşlik Cemiyeti kurulmuş⁷² ve cemiyetin başkanı Dr. Bakircieff ile Atatürk arasında cemiyetin 6 Mayıs 1932'de Varna'da gerçekleştirilen toplantısı münasebetiyle telgraf teati edilmiştir.⁷³

⁶⁸ **Hâkimiyet-i Milliye**, 3 Kasım 1931, s.3.

⁶⁹ Dilek Barlas, "Atatürk Döneminde Türkiye'nin Balkan Politikası", **Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu 3-6 Ekim 1995 Gazi Mağusa-KKTC**, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırmaları Merkezi, C.II, 1998, s. 833.

⁷⁰ **Ayın Tarihi**, Ocak 1932, s. 22.

⁷¹ **Cumhuriyet**, 13 Mart 1932, s.2.

⁷² Özel, **a.g.e**, s.212.

⁷³ **Cumhuriyet**, 10 Mayıs 1932, s.1.

C. Üçüncü Balkan Konferansı

Üçüncü Balkan Konferansı, 23–26 Ekim 1932'de Bükreş'te toplanmıştır. Konferans öncesinde Türk delegasyonundan Hasan Saka basına verdiği demeçte Balkan Birliği fikrinin sonuna kadar savunulacağını belirtmiştir.⁷⁴ Konferansta Balkan Devletleri arasında bir saldırmazlık yükümü ve uyuşmazlıkların barışçı yoldan çözümü için hazırlanan bir anlaşma tasarısı ele alınmıştır. İlk planda, Türkiye, Yunanistan, Arnavutluk ve Romanya'nın üzerinde anlaştığı ortak pasaport, gümrük mevzuatı yenileştirmesi, ortak bir tarihin okullarda okutulması görüşülmüştür⁷⁵, ancak Bulgaristan önce azınlıklar konusunda özel hakların görüşülüp çözüme bağlanmasında ısrar etmiş, bu istemini kabul ettiremeyince de konferansı terk etmiştir. Günümüz gündemini oluşturan Avrupa Birliğinden çok daha önce Balkan Birliğini amaçlayan bir süreç başlamışsa da, özellikle statükodan memnun olmayan Bulgaristan'ın tavrı nedeniyle ilerleme sağlanamamıştır.⁷⁶

Balkan Birliği zincirinin en zayıf halkası Bulgaristan'dı. Bulgaristan'ın komşularından toprak istekleri vardı. Bükreş Konferansı'nda bu isteklerini azınlıklarının haklarını korumak ilkesinin arkasına sakladılar ve bu haklar korunmadıkça Birliğin kurulmasında önemli bir adım olan Paktı imzalamayacaklarını bildirdiler. Konferans esnasında konferansa katılan Bulgar Heyetinin Makedonya Komitesi üyesi olduğu ortaya çıktı. Makedonya komitesi daha önce de belirtildiği gibi Bulgaristan'da kurulan ve amacı Yunanistan sınırları içinde olan Makedon topraklarını ve Yugoslavya sınırları içinde Makedon kökenli kişilerin yaşadığı bölgeyi Bulgaristan'a katmak olan bir oluşumdu. Bulgaristan'ın Balkan Paktı içerisinde yer almamasını dönemin Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras

⁷⁴ Özel, a.g.e, s.215.

⁷⁵ Cumhuriyet, 26 Ekim 1932, s.5.

⁷⁶ Özel, a.g.e, s.215.

Makedonya Komitesi'ne bağlamıştır.⁷⁷ Bükreş Konferansına gönderilen Bulgar heyetinin Makedonya Komitesi üyeleri olması ve heyete konferanstan çekilme talimatının bu Komitenin etkisi ve baskısıyla verilmiş olmasının ortaya çıkması sert tartışmalar neden olmuştur. Bu gelişme ile Bulgaristan'ın konferanslara samimi bir uzlaşma amacıyla ve Balkanlar'da bir birlik isteğiyle değil komşularından toprak taleplerini karşılıklı pazarlıklarla almak amacıyla katıldığı anlaşılmıştır. Konferans sona ermeden Bulgaristan, Yugoslavya ile sözde azınlık sorununu çözümleyemeyince konferansı terk etmiştir.⁷⁸ Bulgaristan konferansı terk etmese de gelişen durum neticesinde Yunanistan'ın konferansa Bulgaristan ile birlikte devam etmeyeceği de bir gerçektir.

Bulgaristan'ın konferanstan çekilmesinden sonra Bulgaristan grubunun bulunmadığı toplantılarda diğer beş ülke delegeleri ekonomik ve sosyal işbirliği konuları üzerinde görüşmeler yapmışlar, Balkan Devletleri arasında bir gümrük birliği oluşturulmasını incelemişlerdir.

Bükreş Konferansı'nda Bulgaristan'ın revizyonist emelleri ortaya çıkmıştır. Bulgaristan'ın bu davranışından dolayı Paktın imzalanması tehlikeye girmiştir. Konferansın diğer beş üyesi Balkanlar'da bir gümrük birliği kurulması üzerinde durmuşlardır. Statükodan memnun olmayan Bulgaristan'a karşı Türkiye, Balkan Birliği fikrini savunmaya devam etmiştir, çünkü Türkiye Balkan Devletleri arasında daha kuvvetli bir güvenlik sisteminin kurulmasını istiyordu.

Bükreş konferansı başarılı olmasa da özellikle Türkiye'nin üzerinde durduğu bir "Balkan Antantı" ile ikili anlaşmaların ötesinde, bir güvenlik sistemi oluşturulması düşüncesi geniş yankı uyandırmıştır.

⁷⁷ T, Rüştü Aras, "Türkiye-Bulgaristan İlişkileri", **Yeni Tanin**, 30 Eylül 1965, s.4.

⁷⁸ **Ulus**, 4 Nisan 1932, s.5.

D. Dördüncü Balkan Konferansı

Dördüncü Balkan Konferansı'nın, Kasım 1933'de Selanik'te toplanması kararlaştırılmıştır. Bu bakımdan Balkan Antant'ın misakının hazırlanması için diplomatik girişimlere hız verilmiştir.

Bu arada Türkiye ve Yunanistan, Bulgaristan'ın revizyonist politikasını önlemek amacıyla diplomatik girişimlerde bulundular. Bulgaristan'ın Balkan Antant'ına karşı olumsuz tutumunda İtalya'nın rolü olmuştur. İtalya, Balkanlarla yakından ilgilenmektedir. Azınlık ve toprak sorunları bahanesiyle Yugoslavya'nın iç işlerine karışmaktadır. Karşısında istikrarlı bir Yugoslavya istememektedir. Yugoslavya'yı Balkanlar'da tecrit edilmiş duruma düşürmek istemektedir. Diğer taraftan İtalya, revizyonist bir politika güden Bulgaristan'ı kendisine müttefik olarak görmektedir. 1924 ve 1925 yıllarında zaten Makedonya Komitesine maddi ve manevi destek sağlamıştır. Öte yandan İtalya Kralının kızı Bulgaristan Kralı Boris ile evlidir.⁷⁹

Bulgaristan'ın revizyonist politikasını önlemek için Türkiye ile Yunanistan arasında 14 Eylül 1933'de bir İçten Anlaşma Misakı imzalanmıştı. 10 yıl için imzalanmış olan bu Pakt ile iki devlet sınırlarını karşılıklı olarak garanti ediyorlardı.⁸⁰ Ayrıca bu anlaşma ile iki devlet bir Balkan Paktı'nın öncüleri haline gelmişti ki bu da Yugoslavya ve Romanya'yı özendirici bir etki yapmıştır. Anlaşma Bulgaristan'da tepki ile karşılandı ve Türkiye'nin Bulgaristan'a karşı düşmanca bir hareketi olarak yorumlandı.

Yunanistan ile İçten Anlaşma Misakı'nı imzalayan Türkiye, Balkanlarda kurulacak bir güvenlik sistemine Bulgaristan'ın katılmasına baştan beri büyük önem veriyordu. Öyle ki, daha 1933 baharında Türkiye ile Yunanistan arasında Atina'da İçten Anlaşma Misakı'nın görüşmeleri yapılırken, Ankara'dan Atina'daki Türk

⁷⁹ Hasan Berke Dilan, **Türkiye'nin Dış Politikası 1923–1939**, [y.y], Trakya Ün. İİBF Uluslar arası İlişkiler Bölümü, s. 88- 93.

⁸⁰ **Atatürk'ün Milli Dış Politikası**, s.173–181.

heyetine ve o sırada Yugoslav meslektaşı ile Cenevre’de bir saldırmazlık anlaşması imzalanması işini görüşen Aras’a birer yönerge verilerek, Bulgaristan’ın durumu belli olmadan ne Yunanistan ile ne de Yugoslavya ile bir bağıt imzasında acele edilmemesi gerektiği bildirilmişti.⁸¹ Ancak bu arada, Bulgaristan ile yapılan temaslar onun statükoyu kabul eden herhangi bir anlaşmaya yanaşmayacağını gösterecekti.

Pakt tasarısı üzerinde 10 Mayıs 1933 günü Yunanistan Parlamentosu Dışişleri Komisyonunda Dışişleri Bakanı Maksimos bilgi verirken, muhalefet lideri konumunda olan Venizelos söz almış ve şöyle demişti:

“Mutlu bir girişim saydığım bu Paktın imzasıyla daha çok ilerlemiş olacağız ve göreceksiniz bir süre sonra Türkiye ile Doğu Federasyonu gerçekleştireceğiz.”⁸²

14 Eylül 1933 günü Ankara’da “İçten Anlaşma Misakı” bağtlanmıştı.⁸³ Türkiye adına İnönü ve Aras’ın Yunanistan adına yeni Başbakan Çaldaris ile Dışişleri Bakanı Maksimos’un imzaladığı bu anlaşmanın birinci maddesiyle, iki devlet “ortak sınırlarının dokunulmazlığını karşılıklı olarak güvence altına almışlardı. Bu yüküm saldırmazlık yükümünün ötesinde bir içerik ortaya koyuyordu: Tarkya’da 1923 Lozan Anlaşmasıyla saptanan Türk-Yunan sınırının değişmeyeceğini açıklamanın pek bir anlamı olamazdı. Zaten anlaşmanın giriş bölümünde belirtildiği gibi, her iki ülke savaşa başvurulmamasını öngören 1928 Briand-Kellog Paktı’na katılmış bulunuyordu. Söz konusu olan şey bu ortak sınırın güvence altına alınması, başka deyişle bu sınırı bir üçüncü devletin (Bulgaristan) bozmasına karşı, Türkiye ile Yunanistan’ın birbirlerine destek olmalarıydı. Bulgaristan’ın gözü Yunan Doğu Trakya’sında bulunduğu göre onun Balkan Savaşları sonunda olduğu gibi, bu bölgeyi almak amacıyla saldırıya geçmesi durumunda Türkiye’nin Yunanistan’a yardımı gerekecekti. Bulgaristan’ın güvence altına alınan ortak sınırı Türkiye

⁸¹ T. Rüştü Aras, **Görüşlerim**, İstanbul, [y.y], 1968, s.187.

⁸² Dışişleri Bakanlığı, **Cumhuriyetin ilk on yılı ve Balkan Paktı**, s. 308–366.

⁸³ **Düster**, Ter. III, C. 15, s. 195.

topraklarından inerek bozması ise pek olası değildi. Demek oluyor ki, anlaşma ile Yunanistan Bulgaristan'a karşı Türkiye'den bir güvence sağlamıştı.

1933 Türk-Yunan Anlaşması'nın Balkanlar için önemli bir yanı ise, Balkan sınırlarının güvenliğini karşılıklı olarak güvence altına alacak 1934 Balkan Paktına bir örnek, bir adım ve bir temel olmasıydı. Bu anlaşma ile ayrıca tarafların uluslararası konularda danışmalar yapılması (madde 2) ve uluslararası toplantılarda birbirlerinin çıkarlarını koruması ve ortaklaşa temsil olanakları (madde 3) öngörülmüştür. Anlaşma 12 Mart 1934'de yürürlüğe girmiştir.⁸⁴

Beklendiği üzere, Türk-Yunan Anlaşması Bulgaristan'da bir şaşkınlık ve kızgınlıkla karışık bir kaygı uyandırmıştır. Hatta bazı basın organlarında, 1929'da Bulgaristan ile bir tarafsızlık anlaşması imzalamak olan Türkiye'nin şimdi Yunanistan ile böyle bir anlaşma yapması düşmanca bir davranış sayılmıştır.⁸⁵ Bu tür haberlerin Ege gazetelerinde görülmesi Milli Mücadele esnasında Yunan işgaline ve yıkımına en çok maruz kalan bölge halkının duygusal tarafılığını da ortaya koymaktadır.

Türk-Yunan Anlaşması'nın imzalanmasından altı gün sonra Başbakan İnönü ile Dışişleri Bakanı Aras'ın Sofya'ya yaptığı ziyarette, Bulgar yetkililer kaygılarını dile getirmişlerdi. Türk devlet adamları ise ortada Bulgaristan'a karşı bir davranış bulunmadığını, Bulgaristan'ın Yunanistan'a bir saldırı niyeti olmadıkça bir sorun çıkmayacağını, o nedenle Türk-Yunan Anlaşması'nın 1929 Türk-Bulgar Tarafsızlık Anlaşmasına ters düşmediğini, Bulgaristan da Türk-Yunan Anlaşmasına imza koyarsa bu bölgede güvenin bir karşılıklı güvence sistemi içerisinde güçlendirilmiş olacağını anlatmışlardır. Buna rağmen Bulgaristan Türk-Yunan Anlaşmasını imzalamayı kabul etmemiş, yalnızca önceden karar verildiği üzere 1929 Anlaşması'nın 5 yıl uzatılmasıyla yetinmişlerdir.

Bu durumda Balkanlarda bir yandan Romanya ve Yugoslavya 1921 İttifak Anlaşması ile öte yandan Türkiye ve Yunanistan 1933 Anlaşması ile Bulgaristan'ın

⁸⁴ Yusuf Hikmet Bayur, **Türk Devleti'nin Dış Siyaseti**, İstanbul, TTK Yayınları, 1973, s.204.

⁸⁵ **Yeni Asır**, 4 Aralık 1933, s.1.

olası bir saldırısına karşı karşılıklı yükümlülükler üstlenmiş bulunuyordu. Şu da var ki biçim bakımından bu bağitlardan birincisi bir savunma, bir yardımlaşma; ikincisi ise 1925 Locarno güvenlik sistemi için bulunan “karşılıklı güvence” formülüne göre yapılmıştı. Çünkü Yunanistan ve özellikle Türkiye bir Balkan Paktı’nın dayandırılması gereken temeli oluşturmak ve bunu Romanya ve Yugoslavya’dan başka, Bulgaristan’a ve Arnavutluk’a da benimsetmek umudunu besliyordu.

Dördüncü ve son Balkan Konferansı bu düşüncelerle 4–10 Kasım 1933’de Selanik’te toplanmıştır. Resmi olmayan temsilcilerden oluşan toplantılarda, özellikle siyasi konularda bir sonuca gidilemeyeceği artık anlaşılmıştır. Zaten hükümetler arasında bir pakt bağitlanmak üzere yoğun bir çalışma başlamış bulunmaktaydı. Ülkeler için en büyük sorun Bulgaristan’ın böyle bir pakta yakınlaştırılmasıydı. Oysa Bulgaristan buna yanaşmadığı gibi Arnavutluğu da bu düşüncelerle ikna etmeye ve hatta Yugoslavya’yı bile caydırmaya çalışmıştır.

Oysa 28 Kasım 1933’de Türkiye ile Yugoslavya arasında da bir Dostluk ve İşbirliği anlaşması imzalanmıştır. Türk Dışişleri Bakanı Tefvik Rüştü Aras, anlaşmayı imzaladıktan sonra Belgrat’tan dönerken Bulgar topraklarında durmuş, Bulgar dışişleri bakanı Muşanov ile görüşmüş ve Türk-Yugoslav anlaşmasının imzalanması münasebeti ile Bulgar Başbakanına aydınlatıcı ve yatıştırıcı nitelikte bilgi vermişti.⁸⁶

Bulgaristan’ın uzlaşmaya yanaşmayan ve Türkiye’nin en küçük bir uluslararası görüşmesini kendisine karşı alınmış bir tavır olarak gören politikasını sadece Türkiye ile iyi ilişkiler kurmak veya kendini sağlama alma düşüncesi olarak değerlendirmemek gerekir.

Bulgaristan açısından Balkan Birliğine katılmasını engelleyen iki mesele vardı: Azınlıkların haklarının korunması (Makedonya’da önemli bir Bulgar azınlık vardı), diğeri ise Ege Denizi’ne çıkabilmek için Bulgaristan’a bir çıkış verilmesi. Ancak 1933’te Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan ve tarafların Trakya sınırını garanti eden “Samimi Anlaşma Misakı” bu imkânı ortadan kaldırmıştı. Türkiye’nin davetine rağmen pakıt kendilerine karşı bir oluşum gibi değerlendiren

⁸⁶ Hâkimiyet-i Milliye, 30 Kasım 1933, s.3.

Bulgarlar, Balkanlarda statükonun korunmasını amaçlayan bir işbirliğine yanaşmayacaklardır. Öte yandan Türk-Yunan Anlaşması Romanya'yı harekete geçirecek ve Başbakan Titulescu'nun Ankara'yı ziyareti sırasında 17 Ekim 1933'de Türkiye ile Romanya arasında Dostluk, Saldırmazlık, Hakem ve Uzlaşma Anlaşması imzalanacaktır.⁸⁷ Romanya, Bulgaristan'ın değişimci isteklerinden endişe duyduğu ve kendi deniz ticareti de Boğazlardaki serbest geçişe bağlı bulunduğu için bu anlaşmayı menfaatlerine uygun bulmuştur.

Türkiye'nin yaptığı bu ikili anlaşmalar, Bulgaristan'da tepkiyle karşılandı ve Bulgar basını Türkiye aleyhinde bir kampanya başlattı. Bulgaristan'ın Balkanlarda statükonun korunmasına bu kadar büyük tepki göstermesi Yugoslavya'yı endişeye sevk etti. Türk Dışişleri Bakanının Belgrat'ı ziyareti sırasında 27 Kasım 1933'de bir Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşması imzalandı.⁸⁸

Türk Dışişleri Bakanının Balkan Konferanslarının bir tür meyvelerini toplamak üzere yapılan Atina ve Belgrat seyahati ve Belgrat'taki samimi dostluk gösterileri Bulgarları, Türkiye'nin önyak olduğu bir oluşumla siyasi bir kuşatılma politikası karşısında oldukları izlenimini uyandırmaktaydı. Bu nedenle Bulgar yönetimi kaygılanmaktaydı. Doktor Aras, Bulgar gazetelerinin muhabirleriyle görüşürken bu kaygıları gidermeye çalışmış, gazetelerin Bulgar kamuoyunu rahatlatmalarını istemiş, aynı zamanda Balkan politikasının nitelikleri hakkında açıklamada bulunmuştu. Bakan bu açıklamasında Türkiye'nin anlaşmaların tadilini dogmatik bir şekilde savunmadığını, amacın Balkanlarda barışın sağlanması olduğunu belirtmiştir.⁸⁹ Bulgaristan'ın Neully Anlaşmasında elde ettiği hakları savunmasının engellenemeyeceğini söyleyen Bakan, Bulgaristan'ın Ege Denizine mahreç isteğini de bir toprak isteği değil de ekonomik bir istek olarak değerlendirmiştir. Bakanın bahsettiği haklar Neully Anlaşmasında Bulgaristan'ın Dedeoğaç'ı Yunanistan'a terk etmesi ile Ege Denizi'ne kıyısı kalmaması sonucu, Bulgaristan'ın Dedeoğaç limanında imtiyaz sahibi olmasına yönelik haklardır. Bu

⁸⁷ **Cumhuriyet**, 10 Ekim 1933, s.2.

⁸⁸ **Hâkimiyet-i Milliye**, 28 Aralık 1933, s.12.

⁸⁹ Bakanın anlaşmaların tadili diye kastettiği husus Lozan Barış Anlaşması'nın Dedeoğaç'ı Yunanistan'a bırakan maddesinin Bulgaristan lehine değiştirilmesidir.

bağlamda Bulgaristan'ın Ege Denizinde iddia ettiği hakları savunmayı üstlenen Bakan, Yunanistan ile Bulgaristan arasında arabuluculuk yapması hususunu da gündeme getirmiştir. Bakana göre böyle bir arabuluculukta Yunanistan da Bulgaristan'ın isteklerini yerine getirmeyi tartışmaktan kaçınmayacaktır.⁹⁰ Dışişleri Bakanı Tevfik Rüşü Aras'ın Bulgaristan'ın Neully Anlaşmasındaki haklarını savunma düşüncesi Türkiye'nin Neully Anlaşması'na taraf olmaması bakımından da ilginçtir. Bu tür bir yaklaşımın sebebi bu dönemde Türkiye'nin Balkanlarda birliğin öncüsü olması çabalarına bağlanabilir.

Dışişleri Bakanı Aras, Trakya sorunu hakkındaki Türk ve Bulgar basınlarının giriştikleri tartışmaya da değinerek, Türk politikasının Bulgar milletine karşı dostluk hisleri ile dolu olduğunu ve Türk basınının yazılarının Bulgar basınının Trakya hakkındaki yazılarının bir tepkisinden başka bir şey olmadığını söylemiştir. Aras, Sofya'da Muşanov ile olan görüşmelerini de Hâkimiyet-i Milliye gazetesine anlatırken Bay Muşanov'un Sofya istasyonuna Türkiye'ye dönüşü esnasında kendisinin isteğiyle geldiğini, bunun büyük bir nezaket olduğunu anlatmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin Balkan siyasetini de anlatırken Balkan siyasetinde Türkiye'nin gayesinin Balkanlarda iyi komşuluğu kuvvetlendirmek ve Balkan milletleri arasında bir ahenk kurarak barışı sağlamak olduğunu ve söz konusu memleketlerden hiç birinin ötekine karşı dostlukta kusur etmeyeceğini belirtmiştir. Dr. Aras, Bulgar Dışişleri Bakanı'na Balkan ülkeleri sorumlu devlet adamlarının samimi beyanatlarından hepsinin Bulgaristan ile de iyi komşuluk kurmayı istediklerini anladığını söylemiştir.⁹¹ Bu görüşmelere Yunan hükümeti gerek resmi gerekse gayri resmi olarak herhangi bir tepki vermemiştir. Bunun nedeni Yunanistan'ın da bu dönemde Türkiye ile birlikte Balkanlarda kalıcı barış için öncülük ediyor olmasıdır. Balkan Paktı'nın gerçekleşmesi hem Türkiye hem de Yunanistan için Balkanlar'da istedikleri mevcut sınırların korunması politikasına hizmet edecek bir durumdur.

⁹⁰ **Aynı Tarihi**, Kasım 1933, s.22.

⁹¹ **Hâkimiyet-i Milliye**, 30 Kasım 1933, s.16.

İKİNCİ BÖLÜM

BALKAN PAKTI VE BULGARİSTAN İLE İLİŞKİLER

I. BALKAN PAKTI

Balkan Paktı Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya arasında toplu güvenlik ve yardımlaşma yükümleri ortaya koyan bir bağittir.

Balkan Paktı'nın ortaya çıkışında 1933 Türk-Yunan Anlaşması, 1933 Türkiye-Romanya Anlaşması ve benzer Türk-Yugoslav Anlaşması (1933) birer basamak oluşturmuştur. Balkan Paktı'na doğru son adım, Türk-Yugoslav Anlaşması'nın ertesi günü (28 Kasım 1933) yine Belgrat'ta Türkiye-Yunanistan adına Aras, Yugoslavya-Romanya adına Yugoslavya Dışişleri Bakanı Yetviç tarafından imzalanan bir geçici protokol ile atılmıştır. Protokole göre dört ülke arasında bağitlanması kararı kesinleşen Balkan Paktı'nın imzalanmasına kadar tarafların birbirlerine haber vermeden ve her birinin önceden yazılı izni alınmadan öbür Balkan Devletleriyle (Bulgaristan) hiçbir yükümlülük altına girmemesi gerekiyordu. Böylelikle dört hükümet aralarında bir disiplin sağlamış oluyordu.

Bulgaristan bu gelişmeleri kaygı ile izliyordu. Bulgaristan'ın olumsuz tutumu Kral Boris'in Yugoslavya'ya yaptığı ziyaret sırasında, Kral Aleksandr ile giriştiği görüşmelerde de belli olmuştur. Aleksandr, bu görüşmelerden Türkiye'nin Belgrat Elçisi Apaydın'a 16 Aralık 1933 günü özetle şu bilgileri vermiştir.⁹²:

⁹² Atatürk'ün Milli Dış Politikası, Belge 38.

“..... Bulgaristan’da Yugoslavya’ya karşı örgütlenen Makedonya Komitesi konusunda yaptığımız tartışmadan sonra, Boris şöyle dedi: Biz sizinle anlaşmak istiyoruz. Titulesku Sofya’ya geldiği zaman Bulgaristan’ın da hazırlanmakta olan Balkan Paktı’na katılmasını önerdi, eğer girmezse bunun Bulgaristan için kötü olacağını bildirdi. Ben Boris’e Balkan Paktı konusundaki görüşlerimi, bu bağlamda Cumhurbaşkanının Gazi ve Yunan devlet adamlarıyla temaslarımı anlattım. Bulgaristan’ı da aramızda görmek istediğimizi belirttim. Boris, böyle bir şeyin Bulgaristan için küçük düşürücü olacağını, Bulgar kamuoyunun buna razı olmayacağını bildirdi. Verdiğim yanıtta, katılmanın Balkanlar’da bir fesad ocağı gibi görünen Bulgaristan’a dünyada saygınlık kazandıracağını, Balkanlarda güvenliği ve mutluluğu arttıracığını söyledim ve kendisinden bize bir anlaşma formülü hazırlamalarını isteyerek, bunu onun Bükreş’te yapacağı ziyarete dek bekleyebileceğimizi, gecikirlse Paktı imza edebileceğimizi sözlerime ekledim....”

93

Üç Maddelik Pakt metnine, onun kapsam ve anlamını açıklayan bir Protokol eklenmiş ise de, bu Türkiye’de gizli tutulmuştur. Oysa Pakt ve Ek Protokolün geçerli Fransızca metinleri imzasından bir süre sonra Milletler Cemiyetince kütüğe geçirilmiş ve yayımlanmıştır⁹⁴. Ancak Türkiye’de yazarlar uzun yıllar bunun farkına varmamıştır.⁹⁵ Ekte Pakt ile birlikte, Fransızcadan Türkçeye çevrilen Protokol metnini de verilmiştir.

Bundan başka, Pakta bağlı olarak, Türkiye’nin, Sovyetler Birliği’nin isteği üzerine, koyduğu bir çekince (Deklarasyon) ile bu çekincenin Pakta aykırı olmadığını açıklayan Yunan, Romen ve Yugoslav Dışişleri Bakanlarının Demeci ve biri "askersel Sözleşmeler" yapılacağını, öteki Balkanlararası sınırlardan ne anlaşıldığını gösteren iki İmza Protokolü vardır ki, bunlar İmzacı tüm Devletlerce

⁹³ Dışişleri Bakanlığı, **Cumhuriyetin ilk on yılı ve Balkan Paktı**, s. 311.

⁹⁴ Soysal, **a.g.e.**, 1. cilt s. 448.

⁹⁵ **A.e.** s. 455.

gizli tutulmuş, yayımlanmamıştı.⁹⁶ Sözü geçen Askersel sözleşmeler 5 Haziran 1934'de bağtlanmıştır.

Ayrıca, Paktın imzasından sonra, Yunanistan'ın İtalya'dan duyduğu kaygı nedeniyle, Pakt ve ekleri Parlamentoda onaylanırken, Onay Belgesine koydurduğu bir çekince metni de öbür İmzacı Devletlere bildirilmiş, böylece o da Pakt ile birlikte yürürlüğe girmiştir.

İmza Protokolünde ve Ekli Protokolün 4. Maddesinde öngörülen Askersel Sözleşmeler 5 Haziran 1934 günü Cenevre'de Türkiye ile Yugoslavya ve Türkiye ile Romanya arasında imzalanmış, ancak bunlar da gizli tutulmuştu. Bu gizliliğin nedeni Bulgaristan ve Rusya'nın yapılan sözleşmeleri kendilerine karşı oluşturulan bir cephe olarak anlamalarını önlemek olabilir.

2 Kasım 1934 günü Ankara'da dört Dışişleri Bakarımın toplantısında Paktın Sürekli Konseyi ile Ekonomik Danışma Konseyi Statüleri de imzalanmıştı.

Türkiye'de, Ek Protokolün ve öbür ekli belgeler üzerinde Hükümetçe 1934 Ekiminde TBMM'ne bilgi verilmiş, Meclis de bir yasa kabul ederek, "Balkan Paktı ve Eklerinin içerdiği hükümleri uygulamak için Büyük Millet Meclisinin bilgi edindiği yükümlerin onaylandığını" açıklamıştır⁹⁷.

Türkiye, daha 1926 yılında, tüm Balkan Devletleri arasında sınırların (Statü quo) karşılıklı olarak güvence altına alınması amacıyla, 1925 Locarno Anlaşmalarına benzer toplu bir güvenlik sisteminin kurulması yolunda bir girişimde bulunmuştu. Ancak bundan bir sonuç alınamamıştı. Daha sonra, 1930 yılına doğru Balkan Devletleri arasındaki pürüzlerin kimileri ortadan kalkmış, bir anlaşma havası oluşmağa başlamıştı. Bu hava içinde, merkezi Cenevre'de bulunan Uluslararası Barış Bürosunun 6–10 Ekim 1929'da Atina'da düzenlediği Evrensel Barış Kongresinde, Yunanistan'ın eski Başbakanlarından Papanastasiou bir "Balkan Birliği" kurulması düşüncesini ortaya atmıştı. İlgi ile karşılanan bu düşünce üzerine, 5 Ekim 1930'da Atina'da Yunanistan, Türkiye, Bulgaristan,

⁹⁶ A.e.,s. 459.

⁹⁷ TBMM'de 25 Ekim 1934 günü kabul edilen 2584 sayılı yasa için bak. **Düstur**, Ter. III, s.1550 (667).

Yugoslavya, Romanya ve Arnavutluk'un resmi olmayan Temsilcileri arasında ilk Balkan Konferansı toplanmıştı. Balkan Ülkeleri arasında siyasi, Ekonomik, teknik, kültürel işbirliği konularının ele alındığı bu konferansların ikincisi 1931 Ekiminde İstanbul'da, üçüncüsü 1932 Ekiminde Bükreş'te sonuncusu da 1933 Kasımında Selanik'te yapılmıştı. Toplantılar resmi temsilcilerden oluşmadığı için somut sonuçlar vermemişti. Zaten Bulgaristan, ileride Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya'dan toprak istemlerine yol açabilecek azınlık konuları üzerinde ısrar edince ve İtalya'nın etkisindeki Arnavutluk da Bulgaristan'ı izleyince, Balkan Konferanslarının sürdürülmesinin yararı olmayacağı anlaşılmıştı.

Bu arada, 30 Ekim 1930 günü, Türkiye ve Yunanistan, aralarında bir Dostluk, Tarafsızlık ve Uzlaştırma Anlaşması imzalamışlardır. Böylelikle iki ülke Balkanlararası siyasi dayanışmanın gerçekleştirilmesinde başrolü oynamaya başlamıştır. Atatürk ve Venizelos'un önderlik ettiği Türk - Yunan dostluğu hızla gelişmişti. 14 Eylül 1933 günü, Ankara'da Türkiye ile Yunanistan İçten Anlaşma Paktını yaparak ortak sınırlarını karşılıklı olarak güvence altına almıştı.⁹⁸ İki Devlet artık bu temeli Balkanlarda genişletmek istiyordu. Nitekim Türkiye, 1933 Ekim ayında Romanya ve Kasım ayında da Yugoslavya ile birer Dostluk ve Tarafsızlık Anlaşması yapmakla, bu iki Devleti bir Balkan Paktı çizgisine yaklaştırmış oluyordu.⁹⁹ Gerçi bu iki Devlet "Revizyonist" Macaristan ve Bulgaristan'ın toprak isteklerine karşı, Çekoslovakya ile birlikte, daha 1921-1922 yıllarında oluşturdukları ve 16 Şubat 1933 Anlaşmasıyla pekiştirdikleri "Küçük Antant" da bir dayanışma sağlamıştı.¹⁰⁰ Ancak, Romanya'nın Güney Dobruca üzerindeki Bulgar emellerinden, Yugoslavya'nın da Makedonya üzerindeki Bulgar emellerinden ve Bulgaristan'ın bunu İtalya'nın yardımı ile gerçekleştirmek istemesinden kaygıları artmıştı Bu durumda, Balkanların öbür "statü quo" cu Devletleri Türkiye ve Yunanistan ile bir Pakt doğrultusunda anlaşmaları doğaldı.

⁹⁸ **Aym Tarihi**, Kasım 1933, s.31.

⁹⁹ Yunus Nadi, "Balkan Antantına Doğru", **Cumhuriyet**, 4 Aralık 1933, s.9.

¹⁰⁰ Memduh Talat, "M. Titulesko'nun Sofya Ziyaretinin Neticeleri", **Cumhuriyet**, 11 Mart 1934, s.6.

Paktın hazırlanması sırasında, gerek imzacı Devletlerarasında, gerek onlarla Bulgaristan ve başlıca Büyük Devletler, özellikle Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında geniş ve çetin görüşme, danışma ve tartışmalar olmuştur¹⁰¹.

Gerçekten, Türkiye'nin 1925 Türk - Sovyet Saldırmazlık Anlaşmasına ek 1929 Protokolü uyarınca böyle bir Pakt imzalayabilmesi için gerekli Sovyet onanımı sağlama işi ciddi bir sorun olmuştu. Sonunda, Balkan Paktının kimi hükümleri, Sovyet Hükümetinin istediği biçimde değiştirilerek, Paktın kapsamına 6 Balkan Devletinin yalnız kendi aralarındaki sınırların girdiği daha çok açıklığa kavuşturulduğu gibi, Türkiye, Sovyetler Birliği için, Pakta gizli bir çekince koymak zorunda da kalmıştı.

Balkan Paktı, Bulgaristan ve Arnavutluk ona katılmak istemeyince, 9 Şubat 1934 günü Atina'da Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya Dışişleri Bakanlarınca imzalanmıştır.¹⁰² Bununla birlikte, Pakt onların da katılmasına açık tutulmuştur (Md. 3).

Paktın 1. Maddesiyle, 4 Devlet kendilerinin tüm Balkan sınırlarının güvenliğini, karşılıklı olarak, güvence altına alıyordu. Bu bir savunma ittifakı, bölgesel bir yardımlaşma Paktı demektir. Saldırı olunca yardımlaşmayı öngörüyordu. Ek Protokolün 2. Maddesi buna şöyle bir açıklık getirmişti: "Paktın amacı Balkan sınırlarını, bir Balkan Devletince girişilecek bir saldırıya karşı güvence altına almaktır". Protokolün 8. Maddesinde, Balkanlarda ülkesel düzenin (sınırların) kesin olduğu yazılıydı. O sırada "statü quo" ya karşı çıkan Devlet Bulgaristan olduğuna göre, Paktın onun bir saldırısına karşı düzenlendiği açıklık kazanıyordu.

İmzacılardan biri "Saldırının Tanımına" ilişkin 1933 Londra Sözleşmesinin 2. Maddesinin öngördüğü eylemlerden birine girişerek bir saldırıya geçerse, bu imzacıların ona karşı yükümlerinin sona ereceği özellikle belirtilmiştir (Protokol Md. 7). Paktın yalnız savunma amacı güttüğünü gösteren bu hüküm özellikle

¹⁰¹ Soysal, **1934 Balkan Paktı, Hikmet Bayur Anısına Hazırlanan Kitap**, s. 155–156.

¹⁰² Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları (1920–1945)**, s. 461.

Bulgaristan ve Arnavutluk'a güven vermek içindi. Paktın 2. Maddesine gelince: bunda olası tehlikeler karşısında alınacak önlemler için Bağlı Taraflar arasında siyasal danışmalar öngörülmekte, özellikle Bulgaristan düşünülerek, siyasal ilişkilerde uyum ve dayanışma istenilmektedir.

Protokolün 3. Maddesi, Balkanlı olmayan bir Devlet (o sırada özellikle İtalya akla gelmekle birlikte, Balkanlar dışı herhangi bir Devlet de olabilirdi) bağlı 4 Devletten birine saldırır ve bu saldırıya bir Balkan Devleti (Bulgaristan) katılırsa, Paktın hükümleri bu Balkan Devletine karşı yerine getirilebilecektir, diyordu. Başka deyişle, örneğin İtalya Yugoslavya'ya, ya da Yunanistan'a, SSCB Romanya'ya saldırır, ya da Almanya Yugoslavya'ya saldırır da Bulgaristan da onların yanında savaşa katılırsa, Paktın öbür üyeleri bu Büyük Devletlere karşı değil, yalnız Bulgaristan'a karşı eyleme geçecektir. Acaba onların Bulgaristan'a karşı bu eylemi, kendilerini İtalya, Sovyetler Birliği, Almanya vb. ile savaşa sürüklemeyecek miydi? Kuşkusuz sürükleyebilirdi. Ancak böyle bir durum bir Avrupa savaşına da neden olabilirdi. Paktı yapanların bu riskleri göze alarak, asıl amaçları Bulgaristan'ı - ki tek başına bir saldırıya girişmesi düşünülemezdi - bir Büyük Devlete alet olmaktan alıkoymak, caydırmaktı ki, Paktın var oluş nedenini yitirdiği 1941 yılına dek bu amaç gerçekleşmiştir, denilebilir.

Türkiye, SSCB Hükümetinin istemi üzerine, Dışişleri Bakanı Aras'ın Sovyet Dışişleri Bakanı Litvinof'a sunduğu gizli bir "Declaration" (Bildirge) da, Paktla ilgili olarak SSCB'ne karşı yöneltilebilecek herhangi bir eyleme katılmak yükümlülüğünü kabul etmeyeceğini bildirmiş ve Paktı bütünüyle nitelikteki bu bağıt öbür imzacı Devletlerce de onaylanmıştır.¹⁰³ SSCB'nin Türkiye'den böyle bir güvence istemesine 1929 Türk-Sovyet Protokolü hak veriyordu.

Gerçi çekince, SSCB'ne yöneltilecek bir eylem (saldırı) durumuna göre geçerli idi. Pakt ile çelişen bir yanı da yoktu. Ancak, saldırının kimden geldiğinin saptanması her zaman tartışma konusu olabilirdi. SSCB'nin Besarabya, Bulgaristan'ın da Dobruca için Romanya'ya birlikte saldırması olasılığı akla geliyordu. O nedenle, Türkiye'nin Sovyetler Birliği için koyduğu çekince Sovyet Hükümetine,

¹⁰³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre2, C. 26, s. 125.

Türkiye'nin Balkan Paktından doğan yükümlülüğünü kendi istediği doğrultuda sınırlamak, onun kimi durumlarda kendisine sormadan hareketini önlemek ve genellikle Balkanlarda söz sahibi olmak olanağını verici nitelikte idi.¹⁰⁴

Öte yandan, Yunanistan da, Bulgaristan yüzünden, İtalya ile bir savaşa sürüklenmek istemediğinden, o sırada muhalefet lideri olan Venizelos'un etkisiyle, Pakt Senatodan geçerken, şöyle bir çekince konulmuştu : "Balkan Paktının amacı yalnızca Balkan Devletlerinin gelecek saldırıyı karşılamaktır. Yunanistan, Paktın bir gereği olarak, hiç bir durumda Büyük Devletlerden birine karşı savaş etmez".¹⁰⁵ Bu çekincenin anlamı şu idi: İtalya, ya da o sırada pek akla gelmemekle birlikte, Almanya Yugoslavya'ya saldırır da, Bulgaristan da onun yanında savaşa girerse, Balkan Paktı nedeniyle Yunanistan bir Büyük Devletle savaşa sürüklenmek istemiyor, yalnız Bulgaristan'a karşı yükümlülük altında kalmak istiyordu.

Görülüyor ki, Türkiye'nin yaptığı Demeç (çekince) ve özellikle Yunan çekincesi Paktın etkinliğini ve ilerideki gelişmesini az çok sınırlamıştı.

Pakt bir savunma ittifakı olmakla birlikte, ayrıca ortak bir askersel örgüt kurulamamıştı. Gerçi, Protokolün 4. Maddesi uyarınca, bir saldırı olunca, ne gibi toplu askersel önlemler alınması gerekeceği yolunda 1934 yılı ortalarında danışmalar yapılmıştı. Ancak, Türkiye ile Yunanistan arasında askersel sözleşme görüşmeleri bir sonuç vermemişti. Buna karşılık, Türkiye ile Romanya ve Türkiye ile Yugoslavya arasında özdeş biçimde iki gizli Sözleşme imzalanmıştı.¹⁰⁶ Bunlar daha sonraki askersel uygulama düzenlemelerine temel olacaktı. Bu Sözleşmeler, Balkan Paktının kapsamını Türkiye, Romanya ve Yugoslavya açısından biraz genişletmişti. Çünkü Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile 1925 Saldırmazlık Paktı ve Balkan Pakına koyduğu çekince nedeniyle, SSCB söz konusu olmasa bile, İtalya'nın Bulgaristan ya da Arnavutluk ile birlikte Balkanlarda girişebileceği bir savaşta, bu Devletlerin İtalya'ya karşı da askersel eyleme geçmelerini öngörüyordu.

¹⁰⁴ Kollu, **a.g.e.**, s.73.

¹⁰⁵ Soysal, **a.g.m.**, s. 185–186.

¹⁰⁶ Dışişleri Bakanlığı, **Cumhuriyetin İlk On Yılı Ve Balkan Paktı**, s. 308–366; ayrıca Soysal, **a.g.e.**, s. 139.

3. Madde ile zaten çeşitli etkenler sonucu zorlukla bir formüle bağlanan bu Pakt, onaylanıncaya dek geçecek zamanda yeni zorluklar çıkabileceği düşünülerek, imzalanır imzalanmaz yürürlüğe konulmuştu. Protokolün 8. Maddesinde, Paktın ilk süresi 2 yıl olarak saptanmışsa da, bu sürenin sonunda 5 yıllık devreler için kendiliğinden uzaması da öngörülmüştü. Bu arada Pakt Konseyi, 2–3 Şubat 1940'da Belgrat'ta yaptığı toplantıda, Paktın yürürlüğünü 7 yıl için uzatmayı kararlaştırmıştı. Paktın, hiç bir imzacısınca ona son verilmediğinden, yürürlüğü 1941 baharında tarihe mal oluncaya dek sürmüştü.

Pakt öbür Balkan Devletlerine (Bulgaristan ve Arnavutluk) açık tutulmuştu (Md. 3). Ancak böyle bir katılma isteği olmamıştı. Paktın imzalanmasından sonra dahi imza koymayan devletlere birçok çağrılar yapılmıştır. Özellikle Pakta öncülük eden Türkiye bu konunun üzerinde durmuş, Başbakan İsmet İnönü sadece Balkan Birliği değil milletlerarası her topluluğun milletleri yakınlaştıracığını, böylelikle insanların mutluluklarını arttırma olanağına sahip olacaklarını belirtmiştir.¹⁰⁷

Paktın imzasından sonra, dört Devletin Dışişleri Bakanları ilk kez 1934 Haziranının ikinci haftasında Cenevre'de toplanmıştır. Ekim sonunda Ankara'da yapılan ikinci toplantıda Paktın mekanizması kurulmuştur. Buna göre, 4 Bakandan oluşan Bakanlar Konseyi yapacağı süreli toplantılarında ortak sorunlar üzerinde danışmalarda bulunacak ve kararlar alacaktı. Ayrıca bir ekonomik Konsey kurulmuş, bir özel Komisyon da yasalarda uyum sağlanması işiyle görevlendirilmiştir.

Dört Devlet Avrupa'daki siyasal gelişmeler karşısında genellikle ortak bir tutum izlemişlerdir. Örneğin, İtalya 1935 Ekiminde Habeşistan'a saldırınca, Milletler Cemiyeti kararları uyarınca, birlikte yaptırım önlemlerine katılmışlar; 1936'da Montreux Konferansında, Boğazlar rejimi değiştirilirken Türkiye'nin görüşünü desteklemişler; bu arada Montreux Sözleşmesinin 19. Maddesinin 2. Fıkrasıyla, bir karşılıklı Yardım Anlaşması içinde — ki o sırada yalnız Balkan Paktı söz konusu idi— Türkiye'nin müttefiki olup saldırıya uğrayan bir devletin savaş gemilerinin Boğazlardan geçmesi olanağını koydurmuşlardır. Yine 1936 yılında, İspanya iç

¹⁰⁷ **Ülkü**, Nisan 1934, c.3, No.14, s.269.

savaşı çıkınca, Pakt Devletleri, İngiltere ve Fransa ile işbirliği içinde, ortak bir tutum içine girmişler, ertesini yıl da Akdeniz’de İtalyan korsan denizaltılarının saldırıları üzerine, Nyon ve Cenevre Anlaşmalarına birlikte katılmışlardır. ¹⁰⁸

Ancak, zamanla Büyük Devletlerin Paktı sarsan girişimleri artmış, bu arada Yugoslavya 24 Ocak 1937 de Bulgaristan ile bir Dostluk Anlaşması imzalayınca Yunanistan’da kuşkular belirmişti. Türkiye, bu gidişi önlemek için çaba göstermiş, 1937 baharında Başbakan İnönü ve Dışişleri Bakanı Aras Balkan ülkelerinde görüşmeler yapmış, sarsıntının geçişini sağlamıştı. ¹⁰⁹

Balkan Paktı’nın imzalanması ile birlikte bütün Balkan devletlerinin gözleri Bulgaristan’a çevrilmiş ve Bulgaristan’ın Pakt devletlerine karşı tavrı ve sınırlarını genişletmeye yönelik tavrını sürdürüp sürdürmeyeceği merak konusu olmuştur. Bu arada Avrupa’da İkinci Dünya Savaşına gidişi hızlandıran gelişmeler olmaktadır.

Dört Devlet Avrupa’daki siyasal gelişmeler karşısında genellikle ortak bir tutum izlemişlerdir. Örneğin, İtalya 1935 Ekiminde Habeşistan’a saldırınca, Milletler Cemiyeti kararları uyarınca, birlikte yaptırım önlemlerine katılmışlar; 1936’da Montreux Konferansında, Boğazlar rejimi değiştirilirken Türkiye’nin görüşünü desteklemişler; bu arada Montreux Sözleşmesinin 19. Maddesinin 2. Fıkrasıyla, bir karşılıklı Yardım Anlaşması içinde — ki o sırada yalnız Balkan Paktı söz konusu idi — Türkiye’nin müttefiki olup saldırıya uğrayan bir devletin savaş gemilerinin Boğazlardan geçmesi olanağını koydurmuşlardır. Yine 1936 yılında, İspanya iç savaşı çıkınca, Pakt Devletleri, İngiltere ve Fransa ile işbirliği içinde, ortak bir tutum içine girmişler, ertesini yıl da Akdeniz’de İtalyan korsan denizaltılarının saldırıları üzerine, Nyon ve Cenevre Anlaşmalarına birlikte katılmışlardır. ¹¹⁰

Ancak, zamanla Büyük Devletlerin Paktı sarsan girişimleri artmış, bu arada Yugoslavya 24 Ocak 1937 de Bulgaristan ile bir Dostluk Anlaşması imzalayınca Yunanistan’da kuşkular belirmişti. Türkiye, bu gidişi önlemek için

¹⁰⁸ Oran, a.g.e., s.428.

¹⁰⁹ **Ayn Tarihi**, Haziran 1937, s.98.

¹¹⁰ Oran, a.g.e., s.428.

çaba göstermiş, 1937 baharında Başbakan İnönü ve Dışişleri Bakanı Aras Balkan ülkelerinde görüşmeler yapmış, sarsıntının geçişini sağlamıştı.¹¹¹

II. AVRUPA SORUNLARINA PAKT DEVLETLERİNİN YAKLAŞIMLARI

Paktın dört Dışişleri Bakanı ilk toplantılarını 1934 Haziranının ikinci haftasında Cenevre’de yaptıkları zaman, Avrupa’daki son gelişmeleri, bu arada Hitle Almanya’sına karşı Fransa ile Sovyetler Birliği’nin dayanışmalarını artırma çabalarını (1932 Saldırmazlık Paktından sonra 1935 Yardımlaşma İttifakı hazırlıkları) gözden geçirmişlerdir.

Dört Bakan, Balkan Paktı Örgütünü kuran toplantılarını 30 Ekim–2 Kasım 1934’de Ankara’da yapmıştı. Bundan böyle de yılda iki kez Bakanlar Konseyi sıra ile Pakt devletleri başkentlerinde toplanacaktı. Ona koşut olarak Paktın Ekonomik Konseyi de çalışmalarına başlamıştı. Konseyin Ankara toplantıları sonunda yayımlanan bildiriye, Kral Alexander’ın 9 Ekim’de Marsilya’da öldürülmesinin dört devletin ilişkilerini etkilemeyeceğini, Bulgaristan ile iyi ilişkilerin sürdürülmesi isteği özellikle belirtilmişti.

1935 baharında Almanya’nın zorunlu askerlik hizmeti kararı Avrupa’yı karıştırmıştı. Durumu gözden geçirmek üzere Nisanın ikinci yarısında Cenevre’de toplanmaya karar veren Milletler Cemiyeti konseyinden önce, Balkan Paktı Devletleri Dışişleri Bakanları aralarında danışmalar yapmış, Almanya’nın son kararı Versailles Anlaşmasına aykırı da olsa, ihtiyatlı bir tutum izlenmesini kararlaştırmıştı. Hatta Milletler Cemiyeti konseyi başkanlığını yapan Tevfik Rüştü

¹¹¹ **Ayn Tarihi**, Haziran 1937, s.98.

Aras, konseyde hiç söz bile almamıştır.¹¹² Sonunda Pakt devletleri Almanya'yı kınayan ve onu hem anlaşmalara saygı göstermeye hem de Milletler Cemiyeti'ne geri dönmeye çağırın karara katılmakla yetinmiştir.

Buna karşılık 3 Ekim 1935'de İtalya'nın Habeşistan'a saldırısı sonucunda Balkan Paktı devletlerinin davranışı çok değişik olmuştur. Dört devlet sıkı danışmalar yaparak ve bu soruna Milletler Cemiyeti çerçevesinde İngiltere ve Fransa'yı izleyerek, İtalya'ya karşı alınan yaptırım kararlarına katılmışlardır. Bu davranışın nedeni İtalya'nın Balkan Devletlerine karşı da bir saldırısının söz konusu olması olarak yorumlanabilir. Bu durumda Bulgaristan'ın benzer bir saldırısı Pakt ülkelerinin tepkisini çekebilirdi ama Bulgaristan'ın buna hem askeri gücü yeterli değildi, hem de Almanya gibi büyük bir devletin güvencesini almadan böyle bir harekâta girişmesi mümkün olamazdı.

1936 yılında Meteksas'ın Başbakan olarak Yunanistan'ı diktatörce yönetmeye başlaması ile Pakt devletleri arasında Yunanistan'ın Balkan Paktı üzerine tutumunun ne olacağı konusunda merak uyandı. Yunanistan hem pakta bir çekince koymuş, hem de askersel sözleşmeler yapmaktan kaçınıştı. Bu durum en çok Yugoslavya'yı kaygılandırıyordu. Yugoslavya Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Stoyandinoviç o sırada Pakt konseyi başkanı bulunduğu için Türk Romen ve Yugoslav hükümetleri adına yeni Yunan hükümetinden şu soruların yanıtını istemişti:

1. Yunanistan bir Balkan Antantı politikası izleyecek midir?
2. Yunanistan Paktın öbür üç üyesiyle aşağıdaki olasılıklara göre bir askersel protokol imzalamaya hazır mıdır?
 - a. İtalya'nın Pakt karşısında olarak, karıştığı bir Balkan çatışması;
 - b. Yalnız Balkanlararası bir çatışma;
 - c. Pakt devletlerinin İngiltere ve Fransa'nın yanında oldukları, İtalya'nın ise bu devletlerin karşısında olduğu bir çatışma.

¹¹² İsmail Soysal, "Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelışı (1934–1937)", **Bellekten**, Ankara, 1981, TTK Basımevi, C. 45, Sayı: 177, s.24.

Yunanistan Başbakanı Meteksas'ın yanıtı ise Yunanistan'ın Balkan politikası izlemeye kararlı olduğu, İtalya ile de 1928 Anlaşması dışında yükümlülüğü olmadığı şeklinde olmuştur.

Yunanistan şu olasılıkları göz önünde tutmuştur. :

1. İtalya'nın Pakta karşı davrandığı bir Balkan anlaşmazlığında otomatik olarak şehre girmeyecek, Milletler Cemiyeti kararlarını yerine getirmek koşulu ile tarafsızlığını koruyacaktır.

2. Yalnızca Balkanlararsı bir çatışmada Yunanistan daha önceden üzerinde anlaşılacak kuvvetlerle savaşa katılacaktır. Böyle bir sözleşme Bulgaristan'ın tek başına veya Arnavutluk'la birlikte Macaristan'ın ise tek başına girişeceği bir saldırı için geçerli olabilir.

3. Bir büyük devletle İngiltere ve Fransa'ya karşı olacağı ve Pakt devletlerinin de onların yanında yer alacağı bir savaş olasılığında ise Yunanistan Pakt devletleri ve söz konusu iki devletin yanında savaşta harekâtının biçim ve genişliğini belirlemek için görüşmeler hazırdır.

Görülüyor ki Yunanistan, İngiltere ile Fransa'yı Pakt devletleri yanında görmedikçe veya Milletler Cemiyeti'nin alabileceği kararlar çerçevesinde olmadıkça İtalya ile bir çatışma olasılığını ortadan kaldırmak kararındadır. Ancak büyük devletlerin karışmayacağı bir Balkan savaşında Pakt içinde görevini yapacaktır. Böylelikle Bulgaristan'ın yalnız başına veya Arnavutlukla girişeceği bir askeri harekâtın karşısında bulunacağı kesindir. Ayrıca Macaristan'ın tek başına bir saldırısı durumunda – bu durum aslında Balkan Paktı yanında Küçük Antant çerçevesinde Yugoslavya ve Romanya'yı da ilgilendiriyordu- yardım edecektir ki bu olasılık güneydeki Yunanistan için çok küçük bir risk teşkil etmektedir. Yunanistan'ın bu yanıtı onun İtalya'yı kışkırtıcı herhangi bir davranıştan ve risklerden uzak kalmak isteğini yeniden ortaya koymuştur.

III. MONTREUX BOĞAZLAR KONFERANSI VE BALKAN PAKTI

Türkiye Boğazlar rejiminin değiştirilmesi için bir konferans toplanmasının 11 Nisan 1936 günü ilgili devletlere birer nota ile önerilmesi üzerine Balkanlararası ilişkilerde beklenmedik bir dalgalanma olmuştu.

Bulgaristan, Almanya'nın Versailles'a son vermesinden hemen sonra, Boğazlar konusunda böyle bir değişikliğin yapılmasının kendi yararına Neully Anlaşması bağlarından kurtulmak için bir örnek ortaya koyacağını düşünerek Türk önerisini olumlu karşılamıştı. Bulgaristan'ın bu olumlu tepkisi ve Türkiye'ye yakınlık göstermesi Ege'de Dedeoğaç konusunu ortaya çıkarabileceği düşüncesiyle Yunanistan'ı kuşkuya düşürmüştü. Ancak Türkiye böyle bir duruma her zaman karşı çıkacağını Atina'ya duyurmakta gecikmemiş, Yunanistan'ı yatıştırmıştı. Çok geçmeden Yunan hükümeti Boğazların askerselleştirilmesinin kendisine Boğazönü Yunan adalarının (Limni, Semendirek), da askerleştirilmesine olanak verebileceğini hesaplayarak Ankara'ya olumlu yanıt vermişti. Yugoslavya da hiç duraksama göstermeden Türk girişimini desteklemişti.¹¹³

Asıl zorluk Romanya'dan geliyordu. Titulescu bu konuda Pakt devletleri arasında daha önce danışmalar yapılmamış olmasının ve konunun 4 Mayıs 1936'da Belgrat'ta toplanacak konseyin gündemine de koydurulmamasının Pakta ve 1933 Türk-Romen Anlaşmalarına aykırı düşüğünü, Türk girişiminin Bulgaristan ve Macaristan'ı özendirici nitelikte olduğunu belirtmiş, bu durumda Belgrat toplantısına Romanya'nın katılmayacağını bildirmişti. Paktın işleyişini tehlikeye koyan bu davranış özellikle Türkiye ve Yugoslavya'yı telaşa düşürmüştü. Ancak Titulescu bu sıkıntılı durumdan yararlanarak Türkiye'ye 28 Nisan'da verdiği notada Romanya'nın anlaşmalarla tanınmış bulunan sınırları üzerinde tartışma kabul etmeyeceğinin Türk Hükümetince doğrulanması karşılığında konferansa katılabileceğini bildirmişti. Başka deyişle Boğazlar rejiminde bir değişikliğin Romanya'nın sınırlarına yönelecek

¹¹³ Kudret Özersay, **Türk Boğazlarından Geçiş Rejimi**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1999, s.121.

değişiklik istemlerine örnek olursa Türkiye'nin buna karşı çıkacağıının belirtilmesini istiyordu. Oysa Türkiye böyle bir şeyle Besarabya'nın Romanya'ya bağlanmış olmasını tanımayan Sovyetler Birliği karşısında zor duruma düşebilirdi.

Bununla birlikte Türk hükümeti Pakı bir çıkmazdan kurtarmak üzere Romen notasının "içeriğini" kabul ettiğini belirten bir yanıt nota gönderip Romanya'yı tatmin etmişti. Bunun üzerine hemen Moskova'ya haber verilmiş, Sovyetler böyle bir notanın verilmesi ile kuşkuya düştüğü için Türk Dışışleri Bakanı Numan Menemencioğlu Mayısta Boğazlar konusunda danışmalar yapmak için gittiği Moskova'da Sovyet Dışışleri Komiseri Yardımcısı Krestinskyl'le bunun Besarabya sınırını tanımak anlamına gelmeyeceğini kabul ettirmeye çalışmıştı.¹¹⁴

Montreux Konferansında, Türkiye'nin katılmadığı bir savaşta savaşan ülkelerin savaş gemilerinin Boğazlardan geçişi konusunda Türk tasarısının 7. ve İngiliz tasarısının 16. maddesi üzerindeki tartışmalar sırasında Pakt devletleri İngiliz ve Sovyet görüşlerini uzlaştırmak üzere Fransız Baş Delegatesi Paul Boncour'un çabalarına yardımcı olmuşlar, böylece kendileri ve özellikle Türkiye için en elverişli formülün sözleşmeye 19. madde olarak konulmasına katkıda bulunmuşlardı. 19. madde şöyleydi:

"... Savaşa herhangi bir devletin savaş gemilerinin Boğazlardan geçmesi yasak olacak, ancak işbu sözleşmenin 25. maddesinin uygulanması kapsamına giren durumlar ile Milletler Cemiyeti Yasası çerçevesinde bağtlanıp bu yasanın 18. maddesi hükümleri uyarınca kütüğe geçirilmiş ve yayımlanmış Türkiye'yi bağlayan bir yardımlaşma anlaşması gereğince saldırıya uğrayan bir devlete yardım durumları bunun dışında kalacaktır."

"Yukarıdaki fıkrada öngörülen kural dışı durumlarda 10.-18. maddelerde belirtilmiş sınırlamalar uygulanmayacaktır."¹¹⁵

¹¹⁴ **Montreux ve Savaş Öncesi Yılları (1935-1939)**, Ankara, Dışışleri Bakanlığı Yayınları, Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, [t,y], s.28-35.

¹¹⁵Seha L Meray, Osman Olcay, **Motreux Boğazlar Konferansı, Tutanaklar, Belgeler**, Ankara, A.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1976, s.204.

Montreux Sözleşmesi bağtlandığı zaman Milletler Cemiyeti yasası çerçevesinde yapıp Türkiye'yi de bağlayan tek yardımlaşma anlaşması Balkan Paktı idi. Bu Pakt gereğince saldırıya uğrayan müttefik devlete yapılacak bir askersel yardım sırasında, örneğın Yunan ve Yugoslav savaş gemilerinin Romanya'ya veya Romen gemilerinin Yunanistan ve Yugoslavya'ya gitmek üzere Boğazlardan geçmesi –bunların savaşan devletlerin gemileri olmalarına bakılmaksızın- olanağı elde edilmiştir. Bu kural dışı durum bir de Sözleşmenin 25. maddesiyle Milletler Cemiyeti çerçevesinde üstlenilmesi gereken yükümlülükler (örneğin bir Karadeniz devletine saldırı durumunda Milletler Cemiyeti'nin yaptırım kararları) için öngörölmüştü.

IV. AKDENİZ SORUNLARI VE BALKAN DEVLETLERİ (1936–1937)

18 Temmuz 1936'da İspanya'da iç savaş başlayınca Balkan Paktı devletleri özellikle Akdeniz'de güvenliği sarsan ve uluslararası bir boyut kazanabilecek olan bu tehlikeli durum karşısında İngiltere ile Fransa'nın önyak oldukları “karışmaktan kaçınma” (adem-i müdahale) politikasına bağlı kalmışlar ve bu amaçla 15 Ağustos günlü Paris demecinde 26 Avrupa devleti arasında yer almışlardır. Ayrıca 9 Eylül'de Londra'da çalışmalarına başlayan Karışmaktan Kaçınma Komitesinde bu dayanışmalarını sürdürmüşlerdi.

Habeşistan Savaşı'nı 1936 Mayısında sona erdirip bu ülkeyi kendine bağlayan İtalya, resmen Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'ya Milletler Cemiyeti çerçevesindeki yaptırımlar kalktığına göre, -ki bunun üzerine İngiltere de Temmuz sonlarında bu üç devletle yedi ay önce yaptığı Akdeniz İttifakına son vermişti- artık yeniden dostluk ilişkilerinin kurulabileceğini bildirmişti. Bu güvenceye karşın üç Balkan devletinin İtalya'dan duyduğu kaygı azalmış değildi. Özellikle Türkiye bir

İtalyan tehlikesinden öyle kuşkulanıyordu ki ona karşı Sovyetler Birliği ile bir ittifak yapmak girişiminde bile bulunmuştu. Ancak, Haziran-Kasım 1936'da yapılan görüşmeler bir sonuç vermeyecekti.¹¹⁶

Sonbaharda Mussolini'nin Hitler ile anlaşmaya karar verdiği belli olmuştu. İtalya o zamana dek bağımsız kalmasına önem verdiği Avusturya'yı Hitler'e bırakmaya razı olmak karşılığında daha geniş çıkarlar elde edebilecekti. Nitekim Kont Ciano'nun Ekim'de Berlin'de kimi işbirliği anlaşmaları yapması ve Hitler ile görüşmesi üzerine Mussolini 1 Kasım'da "Roma-Berlin Eksini"nin kurulduğunu tantanalı bir biçimde açıklamıştı. Arkasından Alman-Japon Antikomintern Paktı yapılmış, -ki İtalya da buna 6 Kasım 1932'de katılacaktı- böylece Fransız-Sovyet ittifakının karşıtı blok oluşmaya başlamıştı. Bu durum kuşkusuz Bulgaristan ve Macaristan için umut vericiydi. Balkan Paktı devletleri için ise izlenecek tek yol "Barış Cephesi" diye adlandırılan İngiltere ve Fransa'nın önderliğindeki statükoyu koruma politikasıydı.

İngiltere ve İtalya'nın 2 Ocak 1937 günü Akdeniz'de statükonun korunması amacıyla yaptıkları Centilmenlik Anlaşmasını Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan iyi karşılamıştı. 2-3 Şubat'ta Milano'da Tefik Rüştü Aras'ın Ciano ile yaptığı görüşmeler sonucunda 1928 Türk-İtalyan Tarafsızlık Anlaşması çerçevesinde dostluk ve işbirliğinin sürdürüleceğinin açıklanması da bunu izlemişti. İtalya, Yunanistan ile de 1928 Anlaşmasına bağlı görünüyordu. 25 Mart 1937 günü de Yugoslavya ile ilk kez böyle bir anlaşma imzalanınca Yugoslavya ile Balkan Yarımadasındaki komşuları arasında az çok bir güven havası oluşmuştu.

1937 yılı sonbaharında Balkan Paktı devletleri Akdeniz'de güvenlik konusunda İngiltere ve Fransa ile yeniden yan yana görünüyordu. İspanya iç savaşı uzayıp giderken İtalya ve Almanya isyancı General Franco'ya Sovyetler Birliği de Cumhuriyetçi Madrid hükümetine yardıma başlamıştı. 1937 yazında İtalyan denizaltıları Madrid hükümetinin bağlantılarını kesmek üzere Akdeniz'de korsanlık eylemlerine girişince ticaret gemileri için gidiş geliş özgürlüğü kalmamıştı. Bunlara karşı devriye önlemleri alınması için İngiltere ve Fransa'nın girişimi ile 14 Eylülde

¹¹⁶ Soysal, a.g.m, s.132-141.

Nyon Anlaşması ve onu bütünleyici nitelikte 17 Eylülde Cenevre Anlaşması imzalanırken, Paktın dört devleti dokuz imzacı devlet arasında yer almakta duraksama göstermemiştir.

V. BULGAR-YUGOSLAV PAKTININ YARATTIĞI KUŞKULAR

Yugoslavya'nın 24 Ocak 1937 günü Bulgaristan ile bir Dostluk Anlaşması imzalaması Balkan Paktı devletleri arasında beklenmedik bir bunalıma yol açmıştı. Bu olgu Yugoslavya Başbakan ve Dışişleri Bakanı Stoyadinoviç'in Balkanlarda bağımsız bir politika izlemeye başladığı imajını vermişti. Onun uzattığı eli Bulgar Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Köseivanov Makedonya savlarından vazgeçmek pahasına da olsa sıkmakta duraksama göstermemiştir. Gerçi bu anlaşma ile iki devlet arasında "bozulmaz bir barış, içten ve sonsuza dek bir dostluk olacağı" Yolunda ortaya konulan tek hükmün Balkan Paktı'na aykırı bir yanı yoktu. Nitekim Yugoslavya bu anlaşmanın onun Balkan Paktı'ndan doğan yükümlülüklerini zedelemeyeceğini, Balkanlarda askıda kalmış hükümler çözümlendikçe Bulgaristan'ın öbür komşularıyla da buna benzer bağitlar yapacağına inandığını Balkan Paktı Konseyinde açıklamıştı. Ancak bu güvenceler müttefiklerini yatıştırmaya yetmemiştir. Özellikle Yunanistan öteden beri kuzeydeki iki komşusunun kendi zararına olabilecek yaklaşmasından çekiniyor, böyle bir gidiş ortaya çıkınca Türkiye'ye daha çok yaklaşmak gereğini duyuyordu.

Yugoslavya bir ay sonra 25 Mart 1937 günü İtalya ile de bir anlaşma yapmıştı. Taraflar bununla bir savaş durumunda birbirine karşı tarafsızlıklarını korumayı, aralarındaki uyuşmazlıkları barışçı yoldan çözmeyi ve ülkeleri üzerinde karşı tarafa düşmanca hareketlere girişecek örgütleri (Yugoslavya için Hırvat Ustaşiler söz konusudur) yasaklamayı yükümlenmiştir.

Balkan Paktı'nın karşılaştığı bu sarsıntıyı sona erdirebilmek için Başkan İsmet İnönü ve Tevfik Rüştü Aras, 1937 ilkbaharında Balkan Devletlerinin başkentlerinde temaslarda bulunmuştu. İnönü dönüşünde 14 Haziran günü yaptığı bir açıklamada:

“... Dört devletin ayrı ayrı sorunları dolayısıyla zaman zaman görülen özel politikaları onların Balkan Antantı yükümlülükleri üzerinde tutumlarının hafif veya gevşek olduğu izlemine verecek propagandalara neden olmaktadır. Bunu görüyoruz, ancak buna inanmayın. En yakın temaslarımızdan anlıyoruz ki dört Balkan devleti kendilerini birleştiren barış idealine içtenlikle bağlıdır. Bulgaristan komşumuzun, daha önce de belirttiğim gibi, Balkanlarda barışı koruma ve diğer komşularıyla iyi ilişkilerini geliştirmek için gösterdiği iyi niyeti biz yakından ve en etkili ağızlardan işittik. Bulgaristan bize özel bir anlaşma ile bağlıdır. Yunanistan ve Romanya ile ilişkilerini de aynı duruma getirmek kararında olduğunu bildirmiştir. Bu özelemlerini Türkiye özendirir ve elinden geldiğince kolaylaştırır” demiştir.¹¹⁷

İnönü'nün bu sözleri ve kullandığı uzlaştırıcı, kamuoyunu yatıştırıcı üslup Bulgaristan'ın uluslararası tavrının ve aldığı kararların ilişkilerin bozulmasına yol açmamasına çalıştığını göstermektedir. Türkiye'nin diğer Pakt devletlerini Bulgaristan'la yapılan anlaşmalardan, özellikle Yugoslavya'yı, uzakta tutmak veya aralarında Bulgaristan'ı karşılarına alacak bir anlaşmadan vazgeçirmek istemesinin sebebi bu yıllarda dahi Bulgaristan'ın Pakta dâhil edilebilecek konumda olduğu düşüncesidir.

İnönü ve Aras Türkiye'nin birleştirici tavrını sergilerken Mustafa Kemal Atatürk de görüşmelerinde bu tavrı ortaya koymuştur. 19 Ekim 1937'de Ankara'da Atatürk ile görüşmesinde Yunan Başbakanı Meteksas Türk-Yunan dostluğuna değindiğinde Balkan Anlaşmasının temelini bu dostluğa dayandığını söyleyince Atatürk, bu olgunun gerçekten öyle ortaya çıktığını belirtmiştir. Bu konuşmada Atatürk Paktın uygulama aşamasına eriştiğini, imzacı devletlere birçok yararlar

¹¹⁷ Şimşir, a.g.e, s.179–199.

sağladığının herkes tarafından görüldüğünü söylemiştir. Bu nedenle Paktın sürdürülmesi gerektiğini belirtmiş ve Yugoslavya ve Romanya ile birlikte bulunmak konusunda Türkiye'nin menfaati bulunduğunu söylemiştir.

Atatürk'ün bu görüşünü doğrulayan Meteksas, gerçi Yugoslavya ve Romanya'nın Küçük Antant ile bağlı olduklarını ancak yalnızca bu ittifaka bel bağlamanın çıkarları bakımından yeterli olacağını sanmadığını, son aldığı haberlerin bu görüşünü doğruladığını, o nedenle bu devletlerin Balkan Paktı'na bundan böyle gereğince önem vereceklerini umduğunu söyleyince Atatürk de barış ve güvenliğin güçlendirilebilmesi için komşu ülkeler arasında dostluk ilişkilerinin kuşkusuz doğal görüleceğini, Küçük Antant'ın da bu anlamı taşıdığını, ancak kuruluşu ve niteliği bakımından onun imzacılarına güvence vermeye yeterli olmadığı olayların gidişinden anlaşılan Küçük Antant'ın söz konusu iki Balkan ülkesi için bir temel siyaset oluşturamayacağını belirtmiştir.

Bu görüşmede Atatürk Balkan Paktı'nın temelini oluşturan 1933 Türk-Yunan Samimi Anlaşma Paktı'nın uzatılmasından da bahsetmiştir. Balkan Paktı varken Bulgaristan'a karşı Balkan sınırları nasılsa güvence altına alınmış olduğu düşüncesiyle, ayrıca 1933 Türk-Yunan Paktı'na gerek kalmadığı düşüncesinin de yersiz olduğundan bahsetmiş ve Ege sınırlarının korunmasının bu pakta dayalı olması nedeniyle devamında fayda olduğunu söylemiştir.

Atatürk'ün bu görüşüne Yunanistan Başbakanı Meteksas katılmamıştır. Bunun sebebi Meteksas'ın İngiltere'yi Yunanistan için ebedi bir koruyucu olarak görmesidir. Meteksas, Türkiye ile geniş çaplı bir ittifakın İtalya'nın koruyuculuğunu uzak tutacağını düşünmesidir. Oysa Atatürk Türkiye'nin Yunanistan ile Balkan sınırlarının savunulması ötesinde genel anlamda bir ittifaka yönelinmesini düşünüyordu. Yunanistan ise yukarıda belirtildiği gibi buna yanaşmayacak İtalya'yı kışkırtmaktan çekinecek ve İngiltere'nin desteğine fazla güvenecektir. Oysa daha sonra anlaşılacağı üzere Yunanistan'ın gerek Balkan Paktı'nın kapsamını sınırlı tutmaktaki ısrarı 1940 Ekiminde İtalya'nın saldırısını önleyemeyecekti.

28 Ekim 1937'de Ankara'da Atatürk ile görüşen Romanya Başbakanı Tatarescu, Romen ordusunun artık güçlendiğini belirttikten sonra bir yandan Balkan Paktı, öte yandan Küçük Antant'a bağlı olduklarını bu bağitların Romanya'ya rahatlık ve büyük devletler önünde bir hareket özerkliği sağladığını anlatınca Atatürk, Balkan Paktı'nın tehlikesiz bir anlaşma olduğunu, Küçük Antant'ın ise tehlikeli olduğunu belirtmiştir. Bu düşüncesinin sebebi, Almanya'nın Çekoslovakya'ya saldırması durumunda Romanya'nın bu ülkeyi savunmak zorunda kalacağıdır. Romanya'nın tezi, Çekoslovakya'nın Fransa ve Rusya ile yaptığı anlaşmalarla güvenliğini sağlamış olduğudur. Bu tez, 1939 Martında Çekoslovakya'nın Alman istilasına uğradığında Fransa, SSCB ve İngiltere'nin bir şey yapmaması ile çürümüştür. Bu olayla Küçük Antant'ın bir ayağı yok olmuş ve Yugoslavya ve Romanya, Almanya önünde savunmasız kalmıştır.¹¹⁸

VI. 1938 TÜRK-YUNAN ANLAŞMASI

1938 Şubat sonlarında Balkan Paktı Konseyi Ankara'da toplandığı zaman, Avrupa'da Roma-Berlin ekseninin yarattığı korku havası artmış bulunuyordu. Türkiye bu durumda Pakt devletlerinin dayanışmasının güçlendirilmesi gerektiğini savunmuştu.

Yunanistan 1937 Bulgar-Yugoslav ve İtalyan-Yugoslav Anlaşmasının verdiği kaygının da etkisiyle Türkiye ile bir anlaşma imzalamakta gecikmemiştir. 27 Nisan 1938 günü Atina'da bağitlanan bu anlaşma¹¹⁹ birinci maddesiyle taraflardan biri kışkırtılmamış bir saldırıya uğrarsa öteki tarafın o saldırgan devlet veya devletlerin kuvvet, silah, araç, gereç vb.nin geçişini sağlamak için kendi topraklarından

¹¹⁸ Öksüz, a.g.e, s.144.

¹¹⁹ **Düstur**, Ter. III, C.19, s.1168, Anlaşma 15 Temmuz 1938'de yürürlüğe girmiştir.

yararlanılmasına gerektiğinde silaha karşı koyup tarafsızlığını korumasını öngörüyordu. İkinci maddesinde ise bir saldırı tehlikesinde öteki bağıtlı tarafın duruma çare araması, eğer savaş önlenemezse tarafların bir çözüm bulmak için durumu dostça yeniden incelemesi isteniyordu. Üçüncü maddeye göre devletlerin birbirinin ülkesi üzerinde karşı tarafa yönelik örgütlerin kurulmasını yasaklamaları gerekiyordu.

Bağıtlı taraflardan birine saldırı veya saldırı tehlikesi Bulgaristan'dan gelecekte Balkan Paktı'nın Yunanistan'a sağladığı bu gibi önlemleri kapsamı içine alması zaten doğaldı. Tehlike ve saldırı, tek başına veya Bulgaristan ile birlikte İtalya'dan gelecekte Yunanistan'ın durumu nazikti. Çünkü Yunanistan Balkan Paktı'na İtalya'yı düşünerek bir çekince koymuştu. Bu yüzden de Türkiye ile askersel bir sözleşme yapmamıştı. Böyle olunca Türkiye'den İtalya'ya karşı bir askersel yardım bekleyemezdi. Ama hiç değilse Türkiye'nin anlayışlı ve dostça tarafsızlığını sağlamakta çıkarı vardı. İtalya'nın doğrudan Türkiye'ye saldırısı olasılığı ise azdı. Ancak Türk-Yugoslav Askersel Sözleşmesinin ikinci maddesinin öngördüğü bir yoldan (Bulgaristan'a karşı Pakt gereği eyleme geçen Yugoslavya'ya İtalya'nın saldırmasında) İtalya ile savaş içine girebilirdi. Yunanistan böyle bir durumda İtalya ile savaşa sürüklenmeyebilir ve Türkiye'ye bu yeni anlaşma uyarınca yardımcı olabilirdi.

Son bir olasılık da Yugoslavya'nın günün birinde cephe değiştirip Bulgaristan ile birlikte Ege'ye inmek üzere Yunanistan'a karşı savaş açmasıydı. Yunanistan, 1937 Bulgar-Yugoslav yakınlaşması ve dostluk anlaşmasından duyduğu gerçek kaygı içinde böyle bir olasılığı da göz önünde tutmuş olabilirdi.¹²⁰

Her ne sebeple olursa olsun Yunanistan, “dostça tarafsızlık” niteliğindeki bu anlaşma ile Türkiye'den bir güvence elde etmişti.

¹²⁰ Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları (1920–1945)*, s. 488.

VII. BULGARİSTAN İLE BALKAN PAKTI DEVLETLERİ ARASINDA İMZALANAN ANLAŞMA

11 Mart 1938'de Almanya'nın Avusturya ile birleşmeyi (Anschluss) gerçekleştirmesi Balkanların güvenliği açısından yeni bir olgu ortaya koymuştu: Almanya Yugoslavya'ya komşu olmuş, Macaristan'ı kendisine bağlı tutabilecek duruma gelmiş, dolayısıyla Romanya'ya yaklaşmıştı. Bu durum Sovyetler Birliğini de kaygılandırmaya başlamıştı. Nitekim Sovyetler birliği, Fransa ile birlikte, Balkan Devletlerini aralarındaki dayanışmayı güçlendirmeye ve Bulgaristan'ı Almanya'ya kaymaması için Balkan Paktı'na katılmaya özendirmek istemişlerdi. Bulgaristan, Dobruca üzerindeki emelleri gerçekleşmeden, buna yanaşmayacaktı. Bununla birlikte, Balkan Paktı devletleriyle iyi komşuluk ilişkileri kurulmasını öngören bir bağit imzalamakta yarar görüyordu. Olaylar bu noktaya eriştiği sırada, Romanya Kralı 2. Karol 19 Haziranda İstanbul'a gelmiş ve Atatürk ile durumu gözden geçirmişti.

Türkiye ile öteden beri dostça ilişkileri bulunan ve 1937 yılında Yugoslavya ile bir yaklaşma sağlayan Bulgaristan, öbür komşularıyla da ilişkilerini düzeltmek isteyince, 31 Temmuz 1938'de Selanik'te Balkan Paktı devletleriyle toplu bir anlaşma bağtılamıştır. Balkan Paktı adına Meteksas ile Bulgaristan Başbakanı Köseivanov'un imzaladığı bu tek maddelik anlaşmada; Bulgaristan'ın Balkanlarda barışın güçlendirilmesi siyasetine bağlılığı ve Balkan (Paktı) Devletleriyle iyi komşuluk ve içtenlikle işbirliği ilişkilerini sürdürmek özlemi, Pakt Devletlerinin de onunla barış ve işbirliği içinde kalmak istekleri belirtildikten sonra şöyle, denilmiştir¹²¹:

“Her birinin saldırmazlık konusunda katılmış oldukları anlaşmalar uyarınca, birbirleriyle karşılıklı ilişkilerinde kuvvete başvurmaktan kaçınmak yükümlülüğünü

¹²¹ **Düstur**, Ter. III C.02, s.162.

üstlendiklerini açıklarlar ve Neully Anlaşmasının IV. Bölümündeki kara, deniz ve hava kuvvetlerine ilişkin hükümleri ile 1923 Lozan Anlaşmasına ekli Trakya sınırına ilişkin sözleşmesinin kendilerini ilgilendiren hükümlerinin uygulanmasından vazgeçilmesini kararlaştırırlar.”

Görüldüğü gibi, taraflar her birinin katılmış olduğu 1928 Briand-Kellogg Paktının gereklerini anımsattıktan sonra, Neully Barış Anlaşmasının Bulgaristan’ın silahlı kuvvetleri için koyduğu sınırlamalara ve Türkiye’nin Trakya’da Yunanistan ve Bulgaristan ile olan sınırlarının her iki yanında 30 km.lik askerlikten arındırılmış bölgelere ilişkin anlaşma hükümlerinin (Md. 1, 2, 3) uygulanmasına son vermişlerdir. Böylece, Bulgaristan öteden beri yakındığı Neully’nin sınırlayıcı hükümlerinin kimilerinden kurtulmuş oluyordu. Bulgaristan zaten gizlice askersel hazırlıklara girişmişti. Askerlikten arındırılmış bölgelerin kaldırılması bir güven havasının göstergesi olmakla birlikte, her olasılığa karşı ilgili üç devlete askersel hazırlıklarını oralarda da yapabilmek olanağını veriyordu. Özellikle Türk-Yunan askersel hazırlıkları bakımından Edirne kesiminin (kalesinin) tahkimi artık yasal duruma gelebilecekti.

Balkanlarda bir nebze güven havası uyandıran bu antlaşmanın yürürlüğe girişi ile ilgili sorunlar bulunmaktaydı. 31 Temmuz 1938 Antlaşmasının yapılmasından yaklaşık sekiz ay sonra Bulgaristan Başbakanı Köseivanof Ankara’yı ziyaret etmiştir.¹²² Köseivanof’un ziyareti Dobruca sorununda kendisine müttefik aramak amacını taşıyordu¹²³. Bu ziyaretinde Köseivanof, sınırlarında düzeltme yapılmadan Bulgaristan’ın Balkan Paktı’na girmeyeceğini ve Bulgaristansız bir paktın başarısız olduğu üzerinde durmuştur. Ancak Türkiye ile konuşup anlaşmadan Bulgaristan’ın kendisini bir maceraya atmayacağı konusunda söz vermiştir¹²⁴. Bu dönemde Türkiye’nin Balkan politikası Bulgaristan ve Balkan antantı arasında bir anlaşma zemini yaratmak ve Bulgaristan’ın İtalya ve Almanya gibi revizyonist

¹²² **Hâkimiyet-i Milliye**, 4 Eylül 1938, s.3.

¹²³ Soysal, **a.g.m.**, s.200.

¹²⁴ **A.m.**, s.201–276.

devletler tarafına katılmaması üzerine odaklanıyordu. Aras yıllar sonra bir yazısında Sofya sokaklarında dehşetler salan Makedonya Komitesi'nin (IMRO) Bulgaristan'ı Balkan Antantı'na girmeye bırakmadığını belirtmiştir¹²⁵.

Atatürk, TBMM'de 1 Kasım 1938'de yaptığı konuşmada;

“Balkan Siyaseti Balkanlar'ın münferit ve müşterek menfaatlerinin en beliğ (kesin) ifadesi balkan milletlerinin her birinin ayrı ayrı kuvvetlenmesi de sulh yolundaki dinamik tarzı telakinin fiili bir misalidir. Burada memnuniyetle kaydetmek istediğim bir hadise Balkan Milletleri'nin birbirine büsbütün yakınlaştırmada kuvvetli bir amil olmuştur ve yarınlar için de umut vadeden bir eserdir. Selanik'te Balkan Misakı Devletleri namına konsey reisi Yunan Başbakan'ı General Metaksas ile Sayın Bulgar Başkanı Mösyö Koseivanef arasındaki imza edilmiş olan anlaşmadan bahsetmek istediğim anlaşılmıştır. Bu anlaşmada sulh yönündeki mütemadi gayretlerimizin ve Balkan Devletleri'nin takip ede geldikleri salim politikasının hayırlı bir tecellisidir.”¹²⁶ diyordu.

İşte bu koşullar içinde Balkan Paktı konseyinin olağan toplantısı 20-22 Şubat 1939'da Bükreş'te yapılmıştı. Türkiye Dışişleri Bakanı Saraçoğlu Bükreş'e giderken Sofya'ya uğrayıp Köseivanov ile görüşmüş ve izlenimlerini konseyde Meteksas, Gafencu ve Markoviç'e anlatmıştı. Konsey toplantısı Almanya'nın Avrupa'da yarattığı gerilim havasının etkisinde kalmakla birlikte, Balkan Paktı'nın Bulgaristan ile yaptığı son anlaşmanın verdiği iyimserliği de ortaya koymuştu. Yayımlanan bildiride, Paktın barış ideali, Bulgaristan ile bağitlanan anlaşmadan memnun kalındığı, genel bir anlatımla belirtilmişti. Oysa bir ay sonra tehlikeler birden bire artacaktı. Nitekim, Hitler'in 15 Mart 1939'da Çekoslovakya'yı istilasını, 7 Nisan'da İtalya'nın Arnavutluğu işgali izlemişti. Bu olgu, Balkan Paktı'nın dört devletini derinden kaygılandırmıştı.

7 Nisan 1939'da İtalya, zaten her bakımdan etki ve denetimi altında tuttuğu Arnavutluk'u işgal etmişti. Bu olgu, başta Yunanistan ve Yugoslavya olmak

¹²⁵ T., Rüştü Aras, “Türkiye-Bulgaristan İlişkileri”, **Yeni Tanin** , 30 Eylül 1965, s.8.

¹²⁶ **Atatürk'ün Milli Dış Politikası**, s. 44.

üzere, Pakt Devletlerinin kaygılarını artırmıştı. Ancak, Pakt bakımından yapılabilecek bir şey yoktu. 13 Nisanda İngiltere ve Fransa'nın Yunanistan ve Romanya'ya İtalya'nın işgallerinin devam etmeyeceği, ederse askeri müdahalede bulunacakları konusunda garanti vermeleri bu iki Devleti geçici de olsa, biraz rahatlatmıştı.¹²⁷

VIII. DOBRUCA SORUNUNDA TÜRKİYE'NİN DOSTÇA GİRİŞİMİ

Bu gelişmeler ışığında Türkiye Cumhuriyeti'nin Bulgaristan politikasındaki barışçıl yaklaşımı anlamak için Dobruca sorunundaki dostça girişimini irdelemek gerekir. İtalya'nın Arnavutluk'u işgalinden iki hafta önce, 20 Martta Bulgar Başbakanı Köseivanov Ankara'ya gelip görüşmeler yapmıştı. Almanya ile çok sıkı ilişkiler sürdüren Bulgaristan, o sırada özellikle Dobruca sorunu üzerinde duruyordu. O nedenle Türkleri yoklamak niyetindeydi. Köseivanov Türk devler adamları İnönü, Dr. Saydam ve Saraçoğlu'na Bulgaristan'ın bir Avrupa savaşında tarafsız kalmak istediğini, kimseye geçit vermeyeceğini, bir saldırı durumunda ya da bir ittifak önerisi aldığı anda Türkiye ile danışmalar yapacağını söylemişti. Bulgar Başbakanı Bulgaristan'ın Türkiye ve Yugoslavya ile sınırlarının dokunulmazlığına saygıdan söz ederken, aynı şeyi Romen ve Yunan sınırları için belirtmekten çekinmiş, bu sınırlarda gerekli değişiklik yapılmadan Bulgaristan'ın Balkan Paktı'na girmeyeceğini, Bulgaristansız bir paktın ilk deneyde yıkılabileceğini söylemişti. Dobruca konusunda Türkiye'nin gelecekteki tutumunu öğrenmek isteyince, Türk Devlet adamları kendisine, Bulgaristan yalnız başına veya Almanya ve Macaristan'ın Romanya'ya saldırdığı bir sırada kuzey komşusuna saldırıya geçerse, Türkiye'nin Balkan Paktı uyarınca Bulgaristan'a karşı askersel harekete girişeceğini açıkça

¹²⁷ Soysal, 1934 Balkan Paktı, Hikmet Bayur Anısına Hazırlanan Kitap, s. 162-163.

bildirmiş ve her ne olursa olsun Bulgaristan'ın herhangi bir eyleme geçmeden Türkiye'ye bilgi vermesini istemiş, buna karşılık Bulgaristan anlaşmazlıkların (Dobruca sorunu) barışçı yoldan çözümünü yolunu seçerse, Türkiye'nin buna yardım edeceği bildirilmişti. Köseivanov, Türkiye ile konuşmadan ve anlaşmadan Bulgaristan'ın kendisini bir serüvene atmayacağına söz vermişti.¹²⁸ Yayımlanan ortak bildirimde, Bulgaristan'ın tarafsızlığı, Türkiye'nin de bu tarafsızlığa saygılı olduğu belirtilmekle yetinilmiştir. Görüşmelerden Türk tarafının edindiği izlenim, Bulgaristan, Güney Dobruca için bir vaat alabilirse şimdilik tatmin olabileceği ve İngiltere, Almanya gibi büyük devletlere alet olmaktan kaçınacağı yönündeydi.

Nisan başlarında Romen Dışişleri Bakanı ve Balkan Paktı Konseyi dönem başkanı Gafencu İstanbul'a geldiğinde Saraçoğlu Dobruca sorununa değinerek, Bulgarların memnun edilmesi gereğinden söz etmiştir. Gafencu bunu olumsuz karşılamakla birlikte, itirazı eskisi gibi kesin olmamıştır. Az çok ümit verici bu tepki üzerine Saraçoğlu Sofya Elçiliği aracılığıyla Bulgar hükümetinden Bulgar-Romen sınırı sorununun Balkan devletleri hakemliği altında çözümlenmesi koşulu ile Bulgaristan'ın Balkan Paktı'na girmeye yanaşıp yanaşmayacağını öğrenmek istemişti. Köseivanov Türk Elçisi Şevki Berker'e verdiği yanıtla Yugoslavya'nın sarsılmış ve korku içinde olması nedeniyle Balkan Paktı'nın canlılığını koruyamadığını belirttikten sonra, Almanların böyle bir hareketi kışkırtma saydıklarını söylemiş ve öneriyi yanaşmamıştır.

Sarçoğlu'nun uzlaşma formülüne Gafencu'nun yanıtı ise şimdilik bir yükümlülük altına girmek koşulu ile öneriyi kişisel olarak kabul ettiği ancak Krala sorması gerektiği yolunda idi. Romanya'nın kesin kararını öğrenmek için Londra'da bulunduğu sırada Gafencu ile görüşen Türkiye'nin Londra Büyükelçisi Dr. Aras Ankara'ya yolladığı raporda Romen Dışişleri Bakanı'nın işin temeline karşı olmadığını, ama her şeyden önce Bulgarlara güvenip güvenmemek sorunu

¹²⁸ İkinci Dünya Savaşı Yılları, Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1973, s.50.

bulduğunu söylediğini bildirmişti. Romanya böylece gene kesin bir karardan kaçınmış oluyordu.¹²⁹

1 Eylül 1939'da 2. Dünya Savaşı başlayınca, Bulgaristan'ın Almanya ya da İtalya'ya alet olmasını önlemek Balkan Paktı Devletleri için yaşamsal bir konu olmuştu. Özellikle Türkiye Bulgaristan'ın tarafsızlığını sağlamak ve Paktı güçlendirmek üzere yoğun bir diplomatik çalışma göstermişti. Dışişleri Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu İkinci Dünya Savaşının başlamasından sonra bir Avrupa gezisi dönüşü Bulgaristan'a uğrayarak 12 Ocak 1940 günü Başbakan ve Kral Boris ile görüşmüştür. Görüşme üzerine Bulgaristan'ın savaşta tarafsızlığını koruma niyeti açıklanmıştır. Balkan Paktı Konseyi son toplantısını 2-3 Şubat 1940'da Belgrad'ta yapmıştır. Konsey toplantısına katılan Saraçoğlu, yol üzerinde Sofya'ya uğrayıp Köseivanov ile görüşmüştür. Bulgar Başbakanı Dobruca sorununu Avrupa'da barışın yapılmasına değin ertelemeye ve SSCB Besarabya için harekete geçerse Bulgaristan'ın bundan yararlanıp Dobruca için komşusuna saldırmayacağına razı görünmüştür.

Buna karşın, bu son toplantıda dört devlet o günkü koşulların gerektirdiği kararlılığını ortaya koymaktan uzak kalmıştır.

1940 baharında Fransa cephesi çökünce, 10 Haziranda İtalya, Almanya'nın yanında Savaşa girmiş, böylece Balkanlar için tehlike yaklaşmıştı.

28 Haziran 1940 da Sovyetler Birliği Romanya'ya bir ultiatom verip Besarabya ve onunla birlikte, Bukovinya'yı zorla almıştı. Bulgaristan bundan yararlanıp Romanya'ya saldırmadığından Balkan Paktı bakımından bir sorun yoktu.

Çok geçmeden, Romanya, Almanya ve İtalya'nın baskısıyla, 30 Ağustos 1940 Viyana Anlaşmasını imza ederek Transilvanya'nın bir bölümünü Macaristan'a bırakmış, 7 Eylülde de Craiova Anlaşmasıyla Güney Dobruca'yı Bulgaristan'a terk etmişti. Zorla da olsa, Romanya'nın bunları kabul etmesi nedeniyle, ne Küçük Antant, ne de Balkan Paktı için bir yükümlülük ortaya çıkmamıştı. Bu parçalanma

¹²⁹ İsmail Soysal, "1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakı", Ankara, 1982, Türk Tarih Kurumu, **Bulleten**, C.XLVI, sayı:182, s.27.

üzerine Romanya Kralı Karol çekilmiş, Almanya yanlısı yeni Hükümet Ekimde Alman ordusunun ülkeyi işgal etmesini kabul etmiş, 23 Kasım'da da Romanya Alman-Japon-İtalyan İttifakına katılmıştı, Böylece Balkan Paktının üç üyesi kalmıştı.¹³⁰

28 Ekim 1940'da İtalyan'ın Yunanistan'a saldırması üzerine ortaya çıkan durum Balkan Paktı yükümleri açısından açıktı: Pakt, Balkanlar dışında gelebilecek saldırıyı öngörmüş değildi. Zaten, Yunanistan Başbakanı Metaksas daha 1940 Şubatında, Yunanistan'ın Türkiye ile yalnız Balkan Paktı çerçevesinde karşılıklı yükümlülüğü; bulunduğunu, bunun İtalya'ya karşı bir yükümlülük olmadığını açıklamıştı. Bununla birlikte, Türk Hükümeti, Bulgaristan'ın da fırsattan yararlanıp eyleme geçmesini önlemek üzere, Bulgar Hükümetini uyararak, Balkan Paktı ve 1933 Türk - Yunan Paktı uyarınca, Türkiye'nin gerektiğinde Yunanistan için yükümlülüklerini yerine getireceğini bildirmişti. Bulgaristan saldırıdan kaçınmış, böylelikle Yunanlılar Trakya'daki kuvvetlerini İtalyan cephesinde kullanmak olanağını da bulmuştu. Yunan ordusu İtalyanları yenilgiye uğratmakta ve 1940 yılı sonlarına doğru Arnavutluk sınırını aşmakta gecikmemişti.¹³¹

Bulgaristan hem kuzeyden gelecek bir Alman tehdidinden hem de komşusu Türkiye'nin saldırısı olasılığından kurtulabilmek için Türkiye ile bir anlaşma yolunu seçmiştir. 17 Şubat 1941'de Türkiye ile Bulgaristan Ankara'da yayımladıkları bir Demeç ile birbirine saldırmamağı yükümlenmişti. Kuşkusuz Türkiye için Balkan Paktı hükümleri gene saklı kalıyordu.¹³² Bu ortak demeç ile Bulgaristan açısından Balkanlarda Alman ilerlemesi üzerine Türkiye'nin kimi illerde sıkıyönetim ilan etmesinin ve Trakya sınırına her olasılığa karşı asker yığmasının Bulgaristan'da uyandırdığı kaygı giderilmiş oluyordu. Saldırmazlık 1934 Balkan Paktına aykırı değildi. Öngörülen şey büyük devletlerin

¹³⁰ Oral Sander, **Siyasi Tarih**, [y.y.], İstanbul, 1984, s. 224.

¹³¹ Cengiz Hakov, "İkinci Dünya Savaşı Arifesi ve Başlangıç Döneminde Bulgar-Türk İlişkilerinin Bazı Siyasi Yönleri", **IX. Türk Tarih Kongresi (21-25 Eylül 1981) Kongreye Sunulan Bildiriler**, Ankara, TTK Basımevi, 1988, c.3, s.1947.

¹³² Kılıçarslan, **a.g.e.**, s. 94.

kışkırtmasıyla iki ülkenin karşı karşıya gelmesini önlemektir. Türkiye Yunanistan için yükümlülüklerine bağlı idi. Ancak Türkiye'den korkusu kalmayan bir Bulgaristan'ın Almanya ile işbirliğine girişmesi ayrıca Türkiye'nin Almanya tarafına kayması olasılığı İngiltere'yi kaygıya düşürmüştü.

Bulgaristan 1 Martta Alman - Japon - İtalya İttifakına katılınca, ertesi gün Alman kuvvetleri Sofya'ya girmişti. 25 Martta da Yugoslavya, Almanya ile Viyana'da bir Anlaşma yaparak "Mihver"e katılmak zorunda kalmıştı. Şu da var ki, iki gün sonra Belgrat'ta bir darbe sonucu Hükümet devrilmiş, iktidara gelen Simoviç Hükümeti "Mihver" ile ittifaka karşı çıkınca, 6 Nisanda Alman ordusu Yugoslavya'ya saldırıya geçmiş, Yugoslavya'dan sonra Yunanistan'ı da işgale başlamıştı. 18 Nisanda Yugoslav ordusu, 23 Nisanda da Yunan Ordusu teslim olmuştu. Haziran ayında Almanya, Bulgar kuvvetlerinin hem Yunan Batı Trakya'sını ve Makedonya'sını, hem de Yugoslavya'da Doğu Makedonya'yı işgal etmesine izin vermiş, ancak ulaşım merkezlerini, Yunan Makedonyasını ve Türk sınır boyunu belirli bir açıklıkta Alman işgalinde tutmuştu. Alman ordusu Bulgaristan'a girmiş bulunduğu için Bulgaristan'ın Yunanistan'ı işgali konusu gündeme gelmemiştir.

Hitler'in 4 Martta İnönü'ye yolladığı mesajda bildirdiği üzere, Almanya Türkiye'ye saldırmamış ve onunla 18 Haziran 1941'de bir Saldırmazlık Paktı yapmıştı.¹³³

Almanya'nın Yugoslavya ve Yunanistan'a saldırısı da Balkan Paktı açısından Türkiye'nin eyleme geçmesini gerektirmiş değildi. Çünkü Balkan Paktı pakta imza koyan devletleri sadece Balkan ülkelerinden gelecek bir saldırıya karşı, saldırıya uğrayan devlete yardım etmeye zorunlu kılıyordu. Diğer devletlerin olası saldırılarına karşı bir ortaklığı bilhassa Yunanistan kabul etmeyerek Pakt metnine konulmasını istememişti.

Balkan Paktının son bulunduğu gün olarak 18 Nisan 1941'i almak akla uygun düşer. Çünkü artık ortada iki Devlet kalmıştır, çok taraflı olan Pakt var oluş nedenini yitirmiştir. Kaldı ki, 5 gün sonra da Yunanistan Alman saldırısına uğrayacaktır.

¹³³ Bayur, **Türk Devleti'nin Dış Siyaseti**, s.293.

Pakt, tarihe karıştığı güne dek hiç bir Bağlı Devletçe bozulmuş, ya da zedelenmiş değildir. Bir kez tarihe karışınca da, onun yeniden canlandırılması konusunda bir girişim olmamış, üzerinde durulmamıştır. Zaten, 2. Dünya Savaşından sonra Balkan Devletleri çeşitli yollar izlemiş, Romanya ve Bulgaristan Sovyet Bloğu içine girmiş. Yugoslavya ve Arnavutluk Komünist sistemini benimsemekle birlikte, kısa süre sonra Moskova ile bağlantıyı kesmiş, Türkiye ile Yunanistan ise Batı ittifakında yer almıştır. Böylece 1934 Balkan ittifakının canlandırılması söz konusu olmamıştır. Başka amaçlarla yapılan 1954 Üçlü Bled İttifakının ömrü de kısa sürmüştür.¹³⁴

Üçlü Bled'den bahsetmek gerekirse, A.B.D. 1950'lerin başında Sovyetlerle gergin ilişkileri olan Yugoslavya ile ilgilenmeye başlamıştır. ABD bu dönemde NATO'ya girmeleri kesinleşmiş olan Türkiye ve Yunanistan ile bu ülkeler arasında bir pakt yapılması yönünde çabalamıştır. 1951 yılı sonuna doğru üç ülke arasında başlayan yakınlaşma 1952 boyunca da devam etmiş ve 28 Şubat 1953'te Ankara'da üç ülkenin Dışişleri Bakanları tarafından bir "Dostluk ve İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre üç devlet ortak çıkarlarıyla ilgili konularda birbirlerine danışacaklar ve üye devletlerin Dışişleri Bakanları yılda en az bir defa toplanacaktı. Dışişleri Bakanları arasında süren toplantılar sonucu yeni ilerlemeler sağlanmış, 9 Ağustos 1954'te üç ülke arasında Bled Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre taraflar, aralarından herhangi birine ya da birkaçına yönelen bir saldırıyı kendilerine de yapılmış sayarak askeri güç de dâhil her türlü önlemi alacaklardı.

Ama daha anlaşmanın imzalandığı ilk günlerinden itibaren Türkiye ve Yugoslavya arasında görüş ayrılıkları ortaya çıkmış ve 1955'ten itibaren Sovyetlerle ilişkilerini düzeltmeye başlayan bu ülkenin Bled'le ilgisi azalmıştır. Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs sorununun ortaya çıkmasıyla da atılan imzaların doğurduğu olumlu hava silinmeye başlamıştı. 1960 Haziranında da ülkeler taahhütlerinden vazgeçtiklerini resmen açıklamışlardır.

¹³⁴ Gönülbol,- Sar, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, s.109.

1934 Balkan Paktı, Atatürk'ün istediği anlamda, Balkanlarda içeriden olduğu gibi, özellikle İtalya düşünülerek, dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı bir savunma ittifakı olamamıştı. Böyle olsaydı, hem daha sağlam ve caydırıcı bir güç, hem de Avrupa kuvvetler dengesinde bir ağırlık elde edilebilecekti. Bununla birlikte, Pakt 7 yıllık ömrü boyunca, Bulgaristan'ın herhangi bir saldırısını, hatta bir Büyük Devlete alet olmasını önlemiştir. Ayrıca "Balkanlar Balkanlılarıdır" görüşünden hareketle, Balkanlararası işbirliğinin, uzak da olsa, bir federasyon doğrultusunda gelişmesi gereğine olan inancı az çok yaymış ve ortaya, tarih perspektifi içinde, değerli bir deney koymuştur.

Öte yandan, daha Balkan Konferansları sırasında başlayan ekonomik, teknik, kültürel işbirliği çalışmaları kimi olumlu sonuçlar vermiştir. 1935 Posta ve Telekomünikasyon, 1938 Turizm Anlaşması bunlar arasındadır.¹³⁵

Balkan Paktının tarihi seyrini inceledikten sonra paktın imzalanmasından sonra Bulgaristan'ın tutumunu ve Türkiye'ye karşı tavrını incelemekte de yarar vardır. Türkiye Bulgaristan'ı dışarıda bırakan bu pakta imza atmakla birlikte Bulgaristan ile olan ilişkilerini askıya almamış, aksine bir yandan da bu ülkeyi çeşitli seviyelerdeki ziyaretlerle rahatlatmıştır.

Başbakan İsmet Paşa ile Dışişleri Bakanı T. R. Aras, Paktın imzalanmasından sonra Bulgaristan'ın endişelerini gidermek üzere Sofya'ya gitmişlerdi. Fakat Bulgaristan, Balkan paktına girmeyi reddetti. Ancak bu ziyaret sırasında 1929 tarihli Türk-Bulgar Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Anlaşması beş yıl süre ile uzatıldı. Başbakan İsmet Paşa ile Bulgaristan Dışişleri Bakanı ve Başbakanı arasındaki görüşme sonunda yayınlanan resmi bildiriye Türk-Yunan ilişkileri hakkında şöyle denilmekteydi:

“Her iki hükümet, iki taraftan biri veya diğeri tarafından girilmiş veya girilecek taahhütlerin 1929 Anlaşması hükümlerini hiçbir veçhile ihlal edemeyeceğini veya hükümlerinin şumulünü azaltmayacağını kaydetmek hususunda mutabık kalmışlardır. Bu fikir iledir ki Türk bakanları 14 Eylül 1933 tarihinde Ankara'da imzalanan Türk- Yunan

¹³⁵ Fahir Armaoğlu, **20.Y.Y.Siyasî Tarihi**, 3.bs, Ankara, T.İ.B.Yay., C.I, 1994, s.144.

anlaşmasının katiyen ne Bulgaristan'a ne de diğerk bir ÷lke aleyhine yönetilmiş olmadığını ve bilhassa Bulgaristan'a karşı hiçbir düşmanca eğimden ilham almış bulunmadığını kendilerinden Bulgar hükümetine beyan etmişlerdir. Bundan başka her iki hükümet, Türkiye ile Bulgaristan arasında askıda olan birkaç meselenin en kısa bir zamanda tetkik ve tesviye edilmesinin karma bir komisyona tevdiine karar vermişlerdir".¹³⁶

Bütün komşuları ile toprak sorunları olan Bulgaristan, statükonun aleyhinde ve anlaşmaların revizyonu lehinde bulunmaktaydı. Bu nedenle de, yayınlanan resmi bildiriye rağmen iki ÷lke arasında samimi bir komşuluk ve iş birliği kurulması kolay değildi. Sofya'da 1934 yılında bir Trakya komitesi kurulmuştu. Sofya Metropolitliğinin başkanlığında ve Trakya İlim Enstitüsü adı altında çalışmalarına başlayan bu komitenin hedefi, doğu ve batı Trakya'yı elde etmek idi. Komitenin yayınladığı beyannamede: "Dünya durdukça ve bir Bulgaristan yaşadıkça Trakya üzerindeki Bulgar iddiaları mevcut olacaktır" denilmekteydi.¹³⁷ Bütün bunlar Bulgaristan ile Türkiye ve Yunanistan ilişkileri üzerinde soğuk ve kötü etkiler yapmaktaydı. Fakat buna karşın, Bulgaristan'da, Türkiye, Bulgaristan ve Yugoslavya arasında bir anlaşma olması isteyenler de vardı. Bulgar başbakanı, Hâkimiyet-i Milliye gazetesine bir demeç vererek, "Türkiye ile Bulgaristan arasında, iki memleketi kötü vasıflarla ayıracak ve dostluklarını bozacak meseleler yoktur" demektedir.¹³⁸

İyi niyetli bu çabalara rağmen zaman zaman Bulgar hükümetinden olumsuz demeçler de gelmekteydi. Balkan Misakına karşı yoğun bir sempati duyan Türk kamuoyu misaka yönelecek eleştirilere karşı hassastı. Bulgar Dışişleri Bakanlığı'nın yaptığı ve Misakı Türkiye ile Yunanistan arasında tertiplemiş bir özel bağıt gibi gösteren demece yönelik olarak Türk gazetelerinde Bulgaristan'ın samimiyetsiz ve bencil bir tutum sergilediğı fikri hâkimdir.¹³⁹

¹³⁶ Sarıkoyuncu, a.g.e, s.88-189.

¹³⁷ Hâkimiyet-i Milliye, 8 Ağustos 1934, s.5.

¹³⁸ Hâkimiyet-i Milliye, 21 Ağustos 1934, s.1.

¹³⁹ "Balkan Misakı ve Bulgaristan", Cumhuriyet, 2 Nisan 1934, s.1.

Mart 1935 başlarında Türkiye'nin Bulgar sınırlarında yığınak yapmakta olduğu hakkında bazı haberlerin dolaşması üzerine Anadolu Ajansı 7 Mart 1935 tarihinde bu haberleri yalanlamış ve "İki ülke ilişkileri iyi bir safhada gelişmektedir, Türk gazetelerinin çoğunda acı yazıların azalmakta olması da iyiliğin belirtilerinden sayılsa gerekir" demişti.¹⁴⁰ Fakat buna rağmen Bulgar Hükümeti, Cemiyet-i Akvam genel sekreterliğine bir muhtıra göndererek şu şikâyetleri yaptı:

"Bir yıldan beri yani Balkan birliğinin kuruluşundan sonra Türkiye, Trakya'daki kuvvetlerini yeniden teşkilatlandırmaktadır. Oraya yeniden iki tümen ile 500'den fazla topu olan topçu birlikleri gönderilmiştir. Bu yığınakların neden ileri geldiği hakkında yapılan sorulara Ankara Hükümeti, bunların yalnızca boğazların savunulması için olduğunu söylemekle yetinmiştir. İşbu yığınaklar geçen Ocak ayında yeniden başladı ve Bulgar sınırları yakınlarında bir tümen kuruldu. Bulgar sınır boyları Türk askerleri ile tıklım tıklım doludur. Cephane parkları ve levazım depoları kurulmaktadır. Her yerde sanki bir savaş arifesindeymiş gibi askeri hazırlıklar görünmektedir. Türk Hükümeti Trakya'daki ihtiyatların üçte birini silâhına çağırılmış ve ayrıca İstanbul'dan ve Anadolu'dan 23.000 asker getirmiştir..."¹⁴¹.

Resmi Bulgar çevreleri, Bulgar Hükümeti'nin, Türk Hükümeti'nin durumunun dostane bir şekilde açıklamasını istemiş olduğunu ileri sürmekteydi. Ayrıca gazetelerde, Bulgaristan'ın da iki sınıf askeri silâhına çağırıldığı haberleri yer almaktaydı.

Bu haberler ve karşılıklı suçlamalar Türk hükümetinin yaptığı ortamı yumuşatıcı açıklamalarla sona ermiştir. Açıklamalarda basında yer alan açıklamaların gerçeği yansıtmadığı belirtilmiştir. Bulgar basınında çıkan bu yazıların sebebinin Türkiye Cumhuriyeti'nin Balkan Paktı çerçevesinde Paktı imzalayan devletlerle kurduğu sıcak ilişkiler olduğu değerlendirilebilir. Çünkü Balkan Anlaşma

¹⁴⁰ Anadolu Ajansı Bülteni, 7 Mart 1935, s.33.

¹⁴¹ Anadolu Ajansı Bülteni, 8 Mart 1935, s.12.

Yasasının öngördüğü taahhütler çerçevesinde Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya arasındaki görüşmeler bu dönemde devam etmektedir.

Bulgaristan'daki Türk dış politikasına karşı hava 1937 yılında nispeten sona ermiştir. Türk Askeri Manevralarını izleyen Alexandır Gañev, Montreux Antlaşmasının imzalanması konusunda 4 Eylül 1937 tarihli "Slovo Sofya" gazetesine verdiği demeçte Türkiye Cumhuriyeti'nin Sakarya zaferini övmüş ve bu zaferin Mustafa Kemal'in eseri olduğunu belirtmiştir. Bu büyük zaferin yanında 1936 Montreux Sözleşmesi ile Boğazların kontrolünü alan Türkiye'nin savaştan sonra gerek askeri gerekse diplomatik önemini geri kazandığını belirtmiştir.¹⁴²

Gañev'e göre Türkiye Boğazların kontrolünü eline almakla hem bu bölgeye hâkim olabilecek askeri gücü bulunduğunu tüm dünyaya ilan etmekte, hem de Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan coğrafyanın hâkimi olmaktadır. Trakya'da yapılan askeri manevraların en önemli askeri sonucu olarak ise Türkiye Cumhuriyeti'nin Akdeniz'deki üstün gücünü bütün dünyaya göstermiş olmasıdır.

Balkan Antantı Hakkında Romen ve Bulgar Basınına takip eden 6 Mart 1938 tarihli Yeni Asır (İzmir)gazetesi, Timpul Gazetesinin Balkan Antantı münasebetiyle yazdıklarını şöyle aktarmıştır:

"Balkan antantının akdinden tam dört sene geçti. Dört seneden beri Balkanlar, fesat ocağı ve Avrupa ihtilâfını körükleyen barut fıçısı olmaktan kurtuldu. Bugün dört müttefikin anlaşmasıyla Avrupa'nın bu kısmında sulh, her yerden daha ziyade emniyet altına alınmıştır.

Dört sene zarfında Balkan antantına mensup devletler, bütün hâdiseler karşısında teşriki mesailerini bilfiil ispat etmişlerdir. Bunun son tecellisi Nyon konferansında görülmüştür. Balkan antantının teklifi, işbu konferansta nihaî anlaşmaya esas olarak kabul edilmiştir.

Balkan Antantı'nın ihdas ettiği iklimin tesiri altında bulunup işbu antantın haricinde kalan Bulgaristan ile Arnavutluğun siyaseti haddi itidalini bulmuştur.

¹⁴² Bu bilgi sınırlı sayısı incelenen Bulgar dergisinden elde edilmiş, bilgiye dergileri Bulgaristan'dan Türkiye'ye getirerek Türkçeye çeviren İbrahim Mert aracılığıyla ulaşılmıştır. **Slovo Sofya**, Çev.: İbrahim Mert, No:332 (4 Eylül 1937), s.5.

Balkan Antantı, kendi hudutlarını müteakabilen tekeffül ve Genel Kurmaylarının müşterek plânları dairesinde kuvvetlerini tevhit ederek ve kültürel ve iktisadî bağlantılarını kuvvetlendirerek, sulha hadim olmak hususundaki ideallerini tahakkuk ettirmektedirler.”¹⁴³

Eski başbakanlardan B. Çankofun gazetesi olan “Slovo” Balkan antantı hakkında Balkan Antantı’nın ülkelerarası bazı temasları zorunlu kıldığını, devletlerin o günlerdeki zorunlu duruma uyması gerektiğini, Bulgaristan’ın diğer ülkelerden farklı olarak Antanta imza koymamasına rağmen iyi niyetlerini diğer ülkelere göstermesi gerektiğini ve beraberlik gayesinde çaba sarf etmesi gerektiğini, bunun diğer ülkeler tarafından beklendiğini yazıyordu.¹⁴⁴

Boğazlar Mukavelesi ve Türk-Bulgar Dostluğu hakkında, "La Parole Bulgare, (Sofya) dan naklen 25 Temmuz 1936 tarihi Ulus (Ankara) Gazetesinde yer alan yorum son derece anlamlıdır :

“ ... Türk milletinin sevincini biz çok iyi anlıyoruz. Leman gölü kıyılarında bu ayın 20 sinde imzalanmış olan mukavele, Kemal Atatürk’ün vatanına karşı kazanmış olduğu yeni bir liyakatin ifadesidir” denilmektedir.

Bu sözler Bulgaristan basınının Türk milleti ile gerçekleşen dostluk sürecine ne kadar sıcak yaklaştığının göstergesidir. Bu gazetede ayrıca Sevr Anlaşmasının Türkiye Cumhuriyeti için ne kadar önemli bir anlaşma olduğu, bu anlaşmadan sonra Türkiye’nin Anadolu ve Trakya’da toprak kaybetmesinin yanında Boğazların da hazimiyetini kaybettiği ve böylece Anadolu’ya hâkimiyetinin azaldığı belirtilmektedir. Gazi Mustafa Kemal önderliğinde gerçekleştirilen Türk Milli Mücadelesi’nin Sevr Anlaşması’nı tarihe gömdüğü belirtilen yazıda 1923 Lozan Anlaşması’nın Sevr’in yerini aldığı belirtilmektedir.

La Parole Bulgare gazetesinde Milli Mücadele’nin Sevr Anlaşması’nın imzalanması ile fikren başladığının kabul edilmesi ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi ile tamamen bittiğinin, askeri zaferler söz konusu olsa da Mustafa Kemal Atatürk’ün fikri atikliği ile Boğazların tam olarak Türk egemenliğine girdiğinde milli mücadelenin amacına ulaştığının belirtilmesi ilginçtir. Gazetede bu yorumdan

¹⁴³ **Yeni Asır**, 14 Haziran 1934, s.1.

¹⁴⁴ **Slovo Sofya**, Çev.: İbrahim Mert, No.379 (21 Kasım 1937), s.2.

anlaşılabileceği gibi Bulgar basını ve dolayısıyla Bulgar halkı eski bir tebaası olduğu Osmanlı'nın torunlarını yakından takip etmekte ve başarıları ile gururlanmaktadır.

Daha sonraki yıllarda Türk Kurtuluş Savaşı'nın parlak zaferi, Bulgar kamuoyunun dikkatini yeni Türkiye Cumhuriyeti üzerine yöneltmiştir. Birçok ilim adamı, entelektüel çevreler, Mustafa Kemal'e ve gerçekleştirmekte olduğu köklü değişikliklere hayranlığını gizlemiyor ve yazılarında da bunu dile getiriyorlardı. Ünlü Bulgar bilgini S. Bobçev, Türkiye Cumhuriyeti hakkında pek çok yazılar yazan, derin araştırmalar yapanların başında bulunmaktadır. S. Bobçev, Türk-Rus Savaşlarında (1877–1878) önce lise öğrenimini İstanbul'da yapmış (görmüş), yine burada Tıp Akademisi'ne devam etmiştir.¹⁴⁵

Türkiye'de öğrenim görmüş, Türk dili, Türk tarihi ve Türk kültürü hakkında geniş bilgi sahibi olan S. Bobçev, Türkiye'nin yeni Anayasa'sını ilk kez Bulgarcaya çevirmiş, dergilerde Kemalist Türkiye'deki reformlarla ilgili birçok yazılar yazarak, yorumlar yapmıştır. Genç Türkiye Cumhuriyeti hakkında: “Türk Cumhuriyeti, her yönlü yeniliğe doğru gençlik adımlarıyla ilerlemektedir. Avrupa standartlarına göre yenileşmekte olan Türkiye, Asyalılığının dış belirtilerinden vazgeçmiştir”, diye yazmaktadır.¹⁴⁶

Türk Kurtuluş Savaşı ve Atatürk Devrimleri hakkında eserler yazmış başka bir Bulgar bilgini de İvan Georgiev Altınov'dur. Sofya Üniversitesi'nde hukuk profesörü, Bulgar Bilimler Akademisi muhabir üyesi olan İv. Altınov, “Bulgaristan'ın Çıkarları göz önünde özel bulundurularak Doğu Sorunu ve Yeni Türkiye” başlıklı Sofya, 1926 tarihli monografik araştırmasında özel olarak Mustafa Kemal'in kişiliğini, Türk halkının Milli Kurtuluş Savaşı'nda yerini ve etkisini incelemiş ve şöyle yazmıştır: “Özgü niteliğinden başka, Türkiye'deki ulusal faaliyet şu önemli özelliği göstermektedir ki, o ilk yanlılarından birinin adıyla bağlıdır.” Yazara göre Milli Mücadele Mustafa Kemal'in kişiliğinin nüfuzu altındadır. Kişinin tarihte etkisini arayanlar için, doğrudan doğruya çevre ülkeleri etkilemek yönünde

¹⁴⁵ Ali Haydar Yeşilyurt, **Atatürk ve Komşumuz Bulgaristan**, İstanbul, Taş Matbaası, [y.y], s.141.

¹⁴⁶ **Slovo Sofya**, Çev.: İbrahim Mert, No.338 (10 Eylül 1937), s.4.

yenibağlarda, Mustafa Kemal Paşa'nın kişiliğinin doğudaki etkisinden daha tipik bir olay olmamıştır. Altınov'a göre Anadolu'daki milli akımlar Mustafa Kemal olmasaydı yalnız başlarına yetersiz ve dağınık kalabilirdi. Mustafa Kemal Milli Mücadelede yalnız halkın mücadele ruhunu ve Anadolu'daki kararlı adımları bir araya getirmekle kalmamış, yazara göre Hilafet'in merkezinden indirilebilecek darbelerle uzak, çiftçi milletin temiz duygularına yakın bir yerde ve Anadolu'nun kalbinde mücadelesini sürdürmüştür.

Türk dilinin yabancı unsurlardan arındırılması hakkında dilci olmadığı halde, ancak Türkiye'de öğrenim görmüş ve Türkçeyi mükemmel bir şekilde bilen, Türkiye'de kültür alanındaki yenilikleri destekleyen St. Bobçev, Türk dilinin esas kelime hazinesinin malı olmuş Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçeden atılmasında fazla ileri gidildiğini : "İtiraf edilmelidir ki, bu çabalarda galiba aşırılıklara gidilmektedir" cümlesiyle bu konuda kendi görüşünü belirtmiştir.¹⁴⁷

Görüldüğü gibi basın, genel olarak Bulgar halkının Türk halkına olan temiz duygularını ve aydınların Türk Milli Mücadelesini ve dolayısıyla zaferini kutlayan tavrını yansıtmakla birlikte Bulgar Hükümeti'nin Balkan politikasını destekler biçimde zaman zaman da Türkiye aleyhine yazılar yayınlamıştır.

Türk yığınakları haberlerine karşı Dr. T.A. Aras, Anadolu Ajansına bir demeç vererek, Trakya'da barış zamanı ihtiyaç dışında hiçbir yığınak olmadığını, silâh altına asker çağırıldığı haberinin de asılsız olduğunu, Türkiye'nin boğalar hakkındaki taahhütlerine sadık bulunduğunu söyledi.¹⁴⁸ Türkiye'nin gerek Ankara'da gerekse Cenevre'de verdiği barış teminatı üzerine Bulgaristan verdiği notayı geri aldı ve böylece olay kapandı. Bulgaristan ayrıca, iki sınıf askerin silâh altına çağırıldığı haberini yalanladı ve aslında Bulgaristan'ın Neuilly anlaşması gereğince asker alma sistemine sahip olmadığını ileri sürdü. Bu olaydan birkaç ay önce Bulgar Başbakanı bir demecinde Türk-Bulgar ilişkilerinin dostça olduğundan söz etmiş, Türk Başbakanı İsmet İnönü de TBMM önünde hükümetin programını açıklarken Türk –

¹⁴⁷ Metin Ayışığı, "Bulgaristan'da Türk Tarihi Etkileri" **Askeri Tarih Dergisi**, Sayı: 4 (Ağustos 2004), s.28.

¹⁴⁸ **Anadolu Ajansı Bülteni**, 12 Kasım 1936, s.37.

Bulgar ilişkileri üzerinde durmuş ve iki ülke başbakanları arasında teati olunan dostça yazılmış telgrafların, iki ülkenin karşılıklı ilişkilerinin ifadesi olduğunu beyan etmişti.

Dr. T. R. Aras, Ulus gazetesine verdiği demeçte Türkiye'nin barışa bağlılığını bir kez daha ifade etmiştir.¹⁴⁹ Bu arada Yunanistan'ın bir iç ayaklanma sarsıntısı içinde olması, Balkanlar'daki hassasiyeti artırdı ve siyasi durumun çeşitli şekillerde yorumuna neden oldu. Balkan Birliği'nin başkanı olan Titulescu da bu münasebetle ajanslara verdiği demeçte Balkan Birliği'nin kuvvetini övdü. Herhangi bir ülkenin Yunanistan'da olduğu gibi bir iç buhrana sürüklenebileceğini ve böyle bir durumun hiçbir zaman o ülkenin toprak bütünlüğünün ihlali tehlikesiyle karşı karşıya bulunduramayacağını, bugünkü durumun Balkan Birliği'nin ne kadar etkin ve kuvvetli olduğunun bir belirtisi olduğunu söyledi.

Bu olayların hemen ardından Bulgar Başbakanı Köse İvanov'un gazetelere dostça beyanları ve buna Dr. Aras'ın aynı şekilde karşılıkta bulunması havayı yumuşattı. Bulgaristan'ın Ankara elçiliğine, Türkiye'ye yakınlığı olan ve iyi Türkçe bilen Todor Pavlov atandı. İki ülke basınının karşılıklı sert yazıları durdu. Elçi Pavlov bir basın toplantısında, "Bulgaristan'ın Balkan Paktı dışında kalmasında herhangi bir sebep yoktur" dedi.

Türk – Bulgar ilişkilerinde görülen düzelmeye bir göstergesi olarak Türk Başbakanı İsmet İnönü ile Dışişleri Bakanı Dr. Aras Yugoslavya'dan dönüşlerinde 20 Nisan 1937 tarihinde Sofya'yı ziyaret ettiler. İsmet İnönü Sofya'dan dönüşünde Filibe istasyonunda gazetecilere, Türk heyetinin Bulgaristan'da gördüğü samimi, iyi kabulden ötürü teşekkürlerini ifade ettikten sonra: "On yıllık siyasetimiz esnasında Bulgaristan ile dostluğa özel bir önem verdik." dedi. Bulgar basını da bu ziyaret münasebetiyle İsmet İnönü'nün ve Dışişleri Bakanı'nın kişiliklerini öven ve Türkiye'nin Balkanlararası dostluk ve barış eserindeki önemli rolünü belirten yazılar yayımladılar.

¹⁴⁹ **Ulus**, 2 Şubat 1938, s.2.

Türk – Bulgar ilişkilerinin son safhası, Bulgaristan ile Balkan Birliği devletleri arasında Selanik’te imzalanan 31 Temmuz 1938 tarihli beyanname oldu. Bu beyanname

“Bir yandan Balkan Birliği adına hareket eden Meteksas, öte yandan da Bulgar Başbakanı Köse İvanov, Bulgaristan ile Balkan devletleri arasındaki ilişkilerde karşılıklı olarak kuvvete başvurmayacaklarını ve Bulgaristan’ın Neuilly Anlaşmasından doğan askeri taahhütlerine son verilmesi hakkında fikir birliği etmişlerdir.” denilmektedir.¹⁵⁰

Bulgaristan’ın Balkan Paktı’na girmesine en büyük engel olan Dobruca konusunu çözümlmek için Türkiye 1939’da ciddi girişimler yaptıysa da olumlu sonuç alınamadı. 13 Ocak 1940’da iki hükümet sınırındaki kuvvetlerini geri çekmeyi ve dostluklarını sürdürmeyi kararlaştırdı. 1940 sonları özellikle 1941’de Almanya’nın Balkanlar’a inmesi, Bulgaristan’ın gittikçe Mihver devletlerinden yana kaymasına yol açtı. Bu durumdan endişelenen Türkiye, İstanbul’da sıkıyönetim ilan ederek sınır boyunca bazı güvenlik önlemleri aldı. Bu önlemlerin Bulgaristan’a karşı olmadığını açıklamak amacıyla 17 Şubat 1941’de Ankara’da Türkiye ile Bulgaristan arasında bir bildiri imzalandı. Bildiri ile iki ülke birbirine saldırmamayı taahhüt etti.

Kısa bir süre sonra Bulgaristan Mihver devletlerin tarafına geçti (Mart 1941). Savaşta Mihver devletler yenilince tarafsızlığını ilan ederek (Eylül 1944), Türkiye’nin aracılığı ile Müttefikler ile anlaşmak istedi. Ancak sonuç alınamadı. Sovyetler Birliği Bulgaristan’ı işgal etti ve Bulgaristan Halk Birliği kuruldu (15 Ekim 1944).

¹⁵⁰ Soysal. a.g.e, s. 422.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti'nin Atatürk dönemindeki dış politikası genel olarak incelendiğinde her ülke ile Atatürk'ün “Yurtta Sulh Cihanda Sulh” ilkesi doğrultusunda ilişkiler kurulduğu görülür. Bulgaristan ile kurulan ilişkiler de hep bu temele dayandırılmıştır. Yalnız dikkat edildiğinde görülür ki Atatürk'ün bu ilkesi hiçbir zaman pasif bir politikanın veya muhafazakâr düşüncenin ürünü olmamıştır. Her ülke ile barış üzerine ilişkiler kurulurken barış adına ilk adımı atan, ülkelerarası ilişkilerde öncü rolü oynayan bir politika benimsenmiştir.

Balkan Konferansları bağlamında Bulgaristan ile kurulan ilişkiler de bu doğrultuda ve bölgesel barışın korunması üzerine olmuştur. Dolayısıyla diğer ülkelerin Bulgaristan üzerine duydukları endişeler paylaşılmakla birlikte Bulgaristan'a karşı tavır almak yerine bu ülkeyi de Balkanlarda alınacak kararlara dâhil etme, mümkün olmadığında da Bulgar yetkililerle ikili temaslara girilerek bu ülkenin endişelerini gidermek ve nabzını tutmak yönünde olmuştur.

Balkan Konferanslarının başlatılması, Türkiye Cumhuriyeti'nin izlediği aktif politikanın en güzel örneğidir. Konferansların başlatılmasının esas sebebi Balkan devletlerini büyük ülkelerin boyunduruğu altına girmeden bir çatı altında toplamak ve Balkanlarda alınacak toplu kararlarda söz sahibi olmaktır. İzlenen politikadan Türkiye'nin başlangıçta amacının Bulgaristan'ı da içine alacak bir oluşum olduğu açıktır. Bulgaristan'ın yayılmacı politikası nedeniyle bu mümkün olmayınca Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya'nın yaptığı gibi Bulgaristan'a bir tavır almak yerine Bulgaristan Balkan Paktına dâhil edilememiş olsa da Balkan Paktı ile Bulgaristan arasında bir anlaşma imzalanarak Bulgaristan'ın kararlarında söz sahibi olunmaya çalışılmıştır.

Balkan konferansları bu amaçla başlamış olmasa da Balkan Paktı'nın Bulgaristan'a karşı bir oluşum olduğu kesindir. Bu oluşumun Yunanistan, Yugoslavya, Romanya ve Türkiye arasında başka tehditlere de etki edecek şekilde geliştirilmesi düşünülebilir miydi? Bu sorunu cevabını o dönem politikasına yön

veren araçlarla birlikte incelemek gerekir. Şu bir gerçektir ki yaklaşan 2. Dünya Savaşı Balkan ülkelerinin tamamını huzursuz etmekteydi. Bu nedenle hiçbir ülke büyük devletlerin tepkisini çekecek bir bağta imza atmak istemiyordu. Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile ilgili olarak koyduğu çekince ve Yunanistan'ın İtalya ile ilgili olarak parlamentosunda aldığı karar buna en iyi örnektir. Bu nedenle Türkiye'nin Paktın etkilerini başka tehditleri de kapsayacak şekilde genişletmesi mümkün olamazdı.

Bulgaristan'ın pakta dâhil olması mümkün olabilir miydi diye düşünecek olursa Türkiye'nin konferanslara başlarken amacının bu yönde olduğu söylenebilir. Fakat ilerleyen görüşmelerde Bulgaristan'ın yayılmacı tavrı buna engel olmuştur. Bulgaristan özellikle Yunanistan başta olmak üzere komşuları üzerinde toprak talepleri ile görüşmelere gelince pakta dâhil olması düşünülememiştir. Yunanistan'ın konferanslardaki tavrı Bulgaristan ile yayılmacı emellerinden dolayı ilişkilerin kesilmesi ve bu ülkeye verilecek sert notalarla ve milletler cemiyetine yapılacak başvurularla Bulgaristan'ın engellenmesi olmuştur. Böyle bir tavır sergilemenin sakıncalarını bilen Türkiye Cumhuriyeti hükümeti üçüncü Balkan konferansına kadar Bulgaristan'ı görüşmelerde tutmayı başarmıştır. Üçüncü konferanstan sonra da diğer ülkelerle yaptığı görüşmelerin Bulgaristan aleyhine olmadığını yaptığı temaslarla Bulgar yetkililere açıklayan Türkiye Bulgaristan ile olası bir sürtüşmeyi engellemiştir. Türkiye Cumhuriyeti bu tavrı ile yalnızca iki ülke ilişkilerini istenilen barışçık çerçevede tutmakla yetinmemiş, aynı zamanda Balkanların barış içinde kalmasına da katkıda bulunmuştur. Dönemin şartları içinde Bulgaristan ile hemen hemen bütün Balkan devletlerinin sorunları bulunduğundan özellikle Yunanistan başta olmak üzere sıcak çatışmaya varan sürtüşmeler gündeme gelebilirdi.

Burada tartışılması gereken bir başka konu Balkan devletleri içinde yapılan ve tamamen savunmaya yönelik olan bu paktın Balkanlar dışına karşı bir savunma ve ortaklık paktı olup olmayacağıdır. Bunu tartışmadan önce pakta imza koyan devletlerin öncelikli tehdit değerlendirmelerine değinmek gerekir. Paktın imzalandığı dönemde Yunanistan için en büyük tehdit şüphesiz ki İtalya'dır. Yugoslavya ve Romanya için de İtalya'nın tehdit oluşturabileceği düşünülse de bu devletler saldırıyı çoğunlukla büyük devletlerin birinden beklemektedirler. Paktın Balkan yarımadası

dışından gelecek tehditleri kapsamı şüphesiz daha verimli olurdu. Ayrıca böylelikle Paktın Avrupa devletleri arasında saygınlı olması ve topluca karar alacağı için dünya kamuoyunu oluşturmada etkili olması da sağlanabilirdi. Tüm bu olumlu sonuçlarına rağmen imzacı devletlerin genişlemeye karşı çıkmasının sebebi tehdit odaklarının bir olmamasıdır. Yunanistan için çok büyük bir tehlike arz eden İtalya'nın Türkiye üzerinde bir etkisi olması düşünülemezdi. Yine Türkiye'nin doğu komşusu olan Sovyetler Birliğine karşı Yunanistan'ın tavır alması beklenemezdi. Ülkeler bu şekildeki bir genişlemenin büyük devletlerle savaşa girme taahhüdü olduğunu düşündükleri için buna yanaşmamışlar ve Yunanistan bununla birlikte parlamentosunda aldığı çekince kararını pakta imza koyan devletlere yollamıştır.

Balkan Konferanslarında öncülük eden Türkiye Cumhuriyetinin yaklaşan 2. Dünya Savaşının etkilerini değerlendirmelerine alması da Balkan Paktının oluşumunda büyük rol oynamıştır. Balkan Konferanslarının devam ettiği günlerde Almanya'nın güçlenmesi, İngiltere, Fransa ve Sovyetler Birliği arasında Almanya'ya karşı alınan tavır ve Almanya'da yükselen Hitler iktidarı Atatürk'ün dikkatini çekmiş ve bu doğrultuda batı sınırını büyük devletlerin olası saldırılarına karşı sağlam tutmak istemiştir.

KAYNAKÇA

I. Resmi Yayınlar:

Düstur, Ter. III C.02, s.162.

Düstur, Ter. V, C. 8/2, S. 2134.

Düstur, Ter. III., C. 10, s. 653 (1439).

Düstur, Ter. III. s. 16, s. 21.

Düstur, Ter. III, C.19, s.1168.

Düstur, Ter. III, C. 20, S. 162.

Düstur, Ter. III, S. 1550 (667).

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, C. 26, s. 125.

II. Süreli Yayınlar:

A. Makaleler:

Aras, Tefik R.: “Türkiye-Bulgaristan İlişkileri”, **Yeni Tanın** , 30 Eylül 1965.

Ayışığı, Metin: “Bulgaristan’da Türk Tarihi Etkileri”, **Askeri Tarih Dergisi**,
Sayı: 4 (Ağustos 2004).

- Canlı, Mehmet: “Mustafa Kemal’in Sofya Ateşemilterliği ve Buradaki Faaliyetleri,” **Türk Kültürü**, Sayı 379, Kasım 1994.
- Çapa, Mesut: “Bulgaristan ve Kıbrıs Türklerinin Anadolu’ya Yardımları”, **Türk Kültürü**, Sayı 320, Aralık 1989.
- Deliorman, Altan: “Mustafa Kemal’in Askeri Ataşe Olarak Bulgaristan’daki Faaliyetleri,” **Türk Kültürü**, Sayı 25, Kasım 1964.
- Ercan, Yavuz: “Balkan Türkleri ve Bulgarlar”, **Belleten**, Cilt LIV, Sayı 209, Nisan 1990.
- Eroğlu, Hamza: “Türk-Bulgar ilişkileri ve 1925 Tarihli Dostluk Antlaşması”, **Belleten** C:LI, Sayı: 210 Aralık 1987’den ayırbaşım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.
- Kafesoğlu, İbrahim: “Türk Bulgarların Tarih ve Kültürüne Kısa Bir Bakış”, **Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, 1981.
- Özbek, Hüseyin: “Uluslararası Ceza Mahkemesi Üzerine”, **İstanbul Barosu Dergisi**, Nisan 2006, Sayı:29.
- Soysal, İsmail: “1939 Türk-İngiliz –Fransız İttifakı”, **Belleten**, Ankara, 1982, Türk Tarih Kurumu, C.XLVI, Sayı: 182.
- Soysal, İsmail “Türkiye’nin Batı İttifakına Yönelişi (1934–1937)”, **Belleten**, Ankara, 1981, TTK Basımevi, C. 45, Sayı: 177.

Talat, Memduh: “M. Titulesko’nun Sofya Ziyaretinin Neticeleri”,
Cumhuriyet, 11 Mart 1934.

Tevetoğlu, Fethi: “Atatürk’le Samsun’a Çıkanlar’dan : II Cevad Abbas Gürer ve
Muzaffer Kılıç”, **Türk Kültürü**, C. VII, Sayı 83, Eylül 1969.

Yunus Nadi: “Balkan Antantına Doğru”, **Cumhuriyet**, 4 Aralık 1933.

B. Haberler:

Anadolu Ajansı, 7 Mart 1935.

Anadolu Ajansı, 8 Mart 1935.

Anadolu ajansı, 12 Kasım 1936.

Ayın Tarihi, Mart 1924.

Ayın Tarihi, Ocak 1924.

Ayın Tarihi, Ocak 1932 .

Ayın Tarihi, Kasım 1933.

Ayın Tarihi, Kasım 1933.

Ayın Tarihi, Haziran 1937.

Cumhuriyet, 12–18 Mart 1921.

Cumhuriyet, 2 Nisan 1934.

Cumhuriyet, 8 Mart 1929.

Cumhuriyet, 3 Şubat 1931.

Cumhuriyet, Ağustos-Ekim 1931.

Cumhuriyet, 15 Eylül 1931, Sayı:2643.

Cumhuriyet, 6 Eylül 1931, Sayı:2634.

Cumhuriyet, 17 Eylül 1931, Sayı:2645.

Cumhuriyet, 10 Ekim 1933, Sayı:3351.

“Balkan Misakı ve Bulgaristan”, **Cumhuriyet**, 2 Nisan 1934.

“İktisat İşleri”, **Cumhuriyet**, 30 Temmuz 1924.

Hakimiyet-i Milliye, 6 Mart 1929.

Hâkimiyet-i Milliye, 24 Ekim 1931, Sayı:2683

Hâkimiyet-i Milliye, 3 Kasım 1931, Sayı:2694.

Hâkimiyet-i Milliye, 28 Aralık 1933, s.12.

Hâkimiyet-i Milliye, 30 Kasım 1933, Sayı: 5884, s.16.

Hâkimiyet-i Milliye, 8 Ağustos 1934, s.5.

Hâkimiyet-i Milliye, 21 Ağustos 1934, s.1.

Hâkimiyet-i Milliye, 4 Eylül 1938, s.3.

Slovo Sofya, Sayı:332 (4 Eylül 1937), s.5, Çev.: İbrahim Mert, 4 Nisan 2006.

Slovo Sofya, Sayı:379 (21 Kasım 1937), s.2, Çev.: İbrahim Mert, 4 Nisan 2006

Slovo Sofya, Sayı:338 (10 Eylül 1937), s.4, Çev.: İbrahim Mert, 4 Nisan 2006

Ulus, 4 Nisan 1932, s.44.

Ulus, 2 Şubat 1938, s.2.

Ülkü, Nisan 1934, c.3, No.14, s.269.

Yeni Asır, İzmir, 14 Haziran 1934

III. Kitaplar:

Ahmad, Feroz : **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Çev: Yavuz Alogan, Sarmal Yayınları, İstanbul, 1955.

Akşin, Aptülahat: **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, TTK Basımevi, Ankara 1991.

Alp, İlker: **Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi (1878 – 1989)**, Ankara, Trakya Üniversitesi Yayınları, 1990.

Anderson, M. Smith: **Doğu Sorunu**, Çev.İdil Eser, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.

Aras, T. Rüştü: **Görüşlerim**, İstanbul, [y,y], 1968.

Armaoğlu, Fahir: **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789 – 1914)**, Ankara: T.T.K. Basımevi, 1997.

Armaoğlu, Fahir: **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, İstanbul, Alkım Yayınevi, 1997.

Atatürk, M. Kemal: **Nutuk**, yay. haz. Zeynep Korkmaz, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 1994.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.2, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1997.

Atatürk'ün Milli Dış Politikası, C: II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, [t,y].

Balkan Harbinde Türk-Bulgar Harbi, Çev. Alb. Murat Tunca, Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni Yayını, İstanbul Askeri Matbaası, İstanbul, 1943.

Bayur, Yusuf Hikmet: **Türk Devleti'nin Dış Siyasası**, İstanbul, TTK Yayınları, 1973.

Beliğ, Mahmut: **Bulgar Komitalarının Tarihi ve Balkan Harbinde Yaptıkları**, İstanbul Askeri Matbaası, İstanbul, 1936.

Bill, John D.: **Peasants in Power: Alexandre Stamboliski and The Bulgarian National Union: 1889–1923**, Princeton University Pres, Princeton, New Jersey, 1977.

- Çakır, Leyla: **Bulgaristan Türkleri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı; İstanbul,1997.
- Çetin, Erol: **Bulgaristan Prensiği ile Osmanlı İmparatorluğu Arasındaki Siyasi İlişkiler (1878-1908)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı; İstanbul, 2003.
- Dilan, Hasan Berke: **Türkiye'nin Dış Politikası 1923–1939**, Trakya Üniv. İİBF Uluslar arası İlişkiler Bölümü, [t,y].
- Erendil, Muzaffer: **Tarihte Türk-Bulgar İlişkileri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1979.
- Feza, Süleyman: **Balkan Savaşları**, İstanbul 1987, Harp Akademileri Matbaası.
- Gönlübol, Mehmet; Cem Sar: **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Ankara, A.Ü.S.B.F.Yay., C.I., X.Baskı, 1982.
- Grozdev, Grozdi: **Bulgaristan ile Türkiye Arasında 1920-1922 dönemindeki Askeri Politik İlişkiler, Atatürk ve Stambolyski, Türk-Bulgar İlişkileri Üzerine**, Ulusal Stratejik Araştırma Merkezi, Sofya, 2001.

- Hakov, Cengiz: **Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı ve Aleksandır Stamboliyski Hükümeti Atatürk ve Stamboliyski Türk Bulgar İlişkileri Üzerine**, Ulusal Stratejik Araştırma Merkezi, Sofya, 2001.
- Hakov Cengiz: “Edirne’de Bulgar Baş Konsolosu Todor Markov’un Bulgaristan ile Yeni Türkiye Arasında Dostane İlişkiler Kurulmasındaki Rolü“, **Trakya Üniversitesi Balkan Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından Trakya Üniversitesinin 20. Yılı Kutlama Etkinlikleri bağlamında 29 Mayıs 2002’de düzenlenen Uluslararası Panelde Sunulan Bildiri**, Edirne, 2002.
- Hakov, Cengiz: “1925 Türk-Bulgar Antlaşması Ve İki Ülke Arasında Askıda Kalmış Sorunların Çözümü”, **XII. Türk Tarih Kongresi Ankara, 12-16 Eylül 1994, Kongreye Sunulan Bildiriler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, IV. Cilt.
- Hakov, Cengiz: **Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk- Bulgar İlişkileri 1913–1938**, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, No:16, 2002.
- Hakov, Cengiz: İkinci Dünya Savaşı Arifesi ve Başlangıç Döneminde Bulgar-Türk İlişkilerinin Bazı Siyasi Yönleri, **IX. Türk Tarih Kongresi (21-25 Eylül 1981) Kongreye Sunulan Bildiriler**, c.3, Ankara, TTK Basımevi, 1988.
- Hatipoğlu, M. Murat: **Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan(1923–1954)**, Ankara, 1997, [y.y]

İkinci Dünya Savaşı Yılları, Dışişleri Bakanlığı Yayınları,
Ankara, 1973.

İnönü, İsmet: **Hatıralar**, 2. Kitap, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1987.

Kösebey, Oğuzcan: **Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Türk-Bulgar İlişkileri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul, 2000.

Kılıçarslan, Ali: **Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşundan Günümüze Türk-Bulgar İlişkileri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul, 2002.

Kinross, Lord: **Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, Çev: Necdet Sander, Altın Kitaplar, 12. Basım.

Memişoğlu, Hüseyin: **Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

Montreux ve Savaş Öncesi Yılları (1935–1939), Ankara, Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, [t,y].

- Meray, Seha L: **Motreux Boğazlar Konferansı, Tutanaklar, Belgeler**, Ankara, A.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1976.
- Olçay, Osman: **Sevres Antlaşmasına Doğru**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1981.
- Oran, Baskın: **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt. I, İletişim Yay., İstanbul 2001.
- Ortaylı, İlber: “Mustafa Kemal Atatürk’ün Bulgaristan’daki Yılları,” **XIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri**, C.3,1989.
- Öztürk, Osman M.: **Türk Dış Politikasında Balkanlar, Balkan Diplomasisi**, Ömer E. Lütem ve Birgül Demirtaş Coşkun, Ankara, Asam Yayınları, 2001.
- Özersay, Kudret **Türk Boğazlarından Geçiş Rejimi**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1999.
- Pavlowitch, Stevan K: **A History Of The Balkans 1804-1945**,London, Longman; 1999.
- Sander, Oral: **Siyasi Tarih**, [y.y.], İstanbul, 1984.
- Sander, Oral: **Siyasi Tarih, İlkçağlardan 1918’e**, Ankara, İmge Kitabevi,1994.

- Sander, Oral: **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945–1965)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1969.
- Sarıca, Murat: **Birinci Dünya Savaşından Sonra Avrupa’da Barışı Sürdürme ve Koruma Çabaları (1919–1929)**, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, İstanbul, 1982.
- Sarıkoyuncu, Ali: **Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk-Bulgar ilişkileri (1913–1938)**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2002.
- Soysal, İsmail: **1934 Balkan Paktı, Türk Tarih Kurumu, Hikmet Bayur Anısına Hazırlanan Kitap**, Ankara, 1983.
- Soysal, İsmail: **Türkiye’nin Siyasal Anlaşmaları (1920–1945)**, Ankara, TTK Basımevi, 1989, 1. cilt.
- Şimşir, Bilal: **Bulgaristan Türkleri (1878 – 1985)**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1986.
- Şimşek, Halil: **Türk-Bulgar İlişkileri ve Göç**, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1999.
- Tatarlı, İbrahim: “İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde Atatürk ve Modern Türkiye’nin Bulgaristan Parlamentosu’nda Değerlendirilmesi”, **Atatürkçülük ve Modern Türkiye-**

Uluslararası Konferansı, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1998.

Tuğlacı, Pars: **Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri**, İstanbul,1984.

Turan, Sibel: “Türk- Bulgar İlişkilerinin Kuruluş Sürecine Bir Bakış”, **Türkiye-Bulgaristan İlişkilerinin Güncel Problemleri ve Hukuki Yönleri**, Der. Emila Kandeve Bourgas Free University, Bourgas, 2000.

Turan, Sibel: **Türkiye'nin Coğrafi Konumunun Dış Politikasına Etkisi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı; İstanbul,1992.

Türkeş, Mustafa : **The Balkan Pact and Its Immediate Implication For The Balkan States 1930–1934**, (basılmamış doktora tezi) Middle Eastern Studies, January 1994, Vol.30, No.1.

Türkiye'nin Dış Politikasında 50 Yıl, Cumhuriyetin ilk on yılı ve Balkan Paktı, Dış İşleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1974.

Velikov, Stefan: **Kemalist İhtilal ve Bulgaristan**, Çev. Naime Yılmaer, İstanbul, Kitaş Yayınları,1969.

Velikov, Stefan: “Kemal Atatürk ve Bulgaristan”, **VIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri**, C. 3, 1983.

Velikov, Stefan: “Kemal Atatürk ve Bulgar-Türk İlişkileri”, **IX. Türk Tarih Kongresi Bildirileri**, C.3, 1989.

Yeşilyurt, Ali Haydar: **Atatürk ve Komşumuz Bulgaristan**, İstanbul, Taş Matbaası, [t,y].

Yınanç, Refet: **Türk-Bulgar İlişkileri: Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2002.

IV. İnternet:

Birleşmiş Milletler (Çevrimiçi) www.un.org/signedtasks/index.html, 27 Mayıs 2005.

Lozan Barış Anlaşması, (Çevrimiçi) <http://www.belgenet.com/lozan.html>, 21 Haziran 2006.

Pavlowich, Ivan (Çevrimiçi) www.geocities.com/Broadway/stage1335/bg-hisz.html, B:D 13..03.2003.

EKLER

EK-A TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE BULGARİSTAN KRALLIĞI ARASINDA DOSTLUK ANLAŞMASI

(Traite d'Amitie)

Ankara, 18 Ekim 1925

(Metin)

Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Krallığı, aralarındaki içten dostluk bağlarını kurmak ve güçlendirmek özlemiyle ve iki Devlet arasında ilişkiler kurulmasının kendi uluslarının genlik ve mutluluğuna yararlı olacağı inancıyla, bir Dostluk Anlaşması yapmağa karar vermişler ve bu amaçla, yetkili Temsilcileri olmak üzere,

Türkiye Cumhurbaşkanı:

Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Tevfik Kâmil Bey'i,

Ve Bulgarlar Yüce Kralı:

Bulgaristan'ın Washington'da olağanüstü yetkili Temsilcisi ve Orta elçisi Mösyö Simeon Radeff'i atamışlardır.

Adı geçenler, yöntemine uygun görülen yetki belgelerini veriştikten sonra aşağıdaki hükümleri kararlaştırmışlardır:

Madde 1. Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgar Krallığı arasında bozulmaz bir barış ve içten ve sonsuz bir dostluk olacaktır.

Madde 2. Bağlı Yüksek Taraflar, iki Devlet arasındaki diplomasi ilişkilerini Devletler Hukuku kurallarına uygun biçimde kurmak konusunda anlaşmışlardır.

Taraflar, her birinin diplomatik Temsilcilerinin öteki taraf ülkesinde, karşılıklı olma koşulu ile, Devletler Genel Hukuku kurallarına dayanan bir işlem görmesini kararlaştırmışlardır.

Madde 3. Bağıtlı Yüksek Taraflar bir Ticaret Sözleşmesi, bir Oturma Sözleşmesi ve bir Hakem Anlaşması yapma konusunda anlaşmışlardır.

Madde 4. Bu Anlaşma onaylanacak ve onay belgeleri Ankara'da en kısa bir süre içinde verilecektir. İşbu Anlaşma, onay belgelerinin verişiminden 15 gün sonra yürürlüğe girecektir.

Madde 5. İşbu Anlaşmaya bağılı Protokol, onun bütünleyici bir parçasını oluşturur.

Bu hükümlere inanişla, Tarafların yetkili Temsilcileri işbu Anlaşmayı imza etmişler ona mühürlerini basmışlardır.

1925 yılı, 18 Ekimde, iki örnek olarak, Ankara'da düzenlenmiştir.

TEVFİK KÂMİLS. RADEFF

Türkiye ile Bulgaristan Arasında Yapılan Dostluk Anlaşmasına

Ekli Protokol

A

İki Hükümet, azınlıkların korunmasına ilişkin olarak, Neuilly Anlaşmasında [Bulgaristan ile Müttefiklerin 1919 Barış Anlaşması] yazılı hükümlerin tümünden Bulgaristan'da oturan Müslüman azınlıklarım ve Lozan Anlaşmasında yazılı hükümlerin tümünden Türkiye'de oturan Bulgar azınlıklarını yararlandırmağı, karşılıklı olarak, yükümlenirler.

Neuilly ve Lozan Anlaşmalarından her hangi birini imzalayan Devletlerin azınlıklar konusunda sahip oldukları tüm hakları Bulgaristan Türkiye'ye, Türkiye de Bulgaristan'a karşılıklı olarak tanır.

Not: Anadili Bulgarca olan Hıristiyan dininden Türk uyrukları Bulgar azınlığından sayılacaktır.

B

Türkiye'nin 1912 yılı sınırları içinde doğmuş bulunan ve işbu Protokolün imzalandığı güne dek Bulgaristan'a göç edip Bulgaristan'da yürürlükteki yasalar

uyarınca Bulgar uyrukluğunu edinmiş olan tüm Bulgarları Türk Hükümeti Bulgar uyruğu sayar.

Bulgaristan'ın 1912 yılı sınırları içinde doğmuş bulunan ve işbu Protokolün imzalandığı güne dek Türkiye'ye göç edip Türkiye'de yürürlükteki yasalar uyarınca Türk uyrukluğunu edinmiş olan tüm Müslümanları, Bulgar Hükümeti Türk uyruğu sayar.

Evli kadınlar kocalarının ve 18 yaşından aşağı olan çocuklar ana-babalarının durumuna bağlı olacaktır.

Şurası da kararlaştırılmıştır ki, yukarıda söz konusu olan Türk ve Bulgar uyrukları, (G) Paragrafında yazılı kategoriler kapsam dışı kalmak üzere, Bulgaristan ve Türkiye topraklarında, karşılıklı olarak, sahip buldukları mallar üzerindeki mülkiyet haklarını korurlar.

İstanbul kenti dışarıda kalmak üzere, Türkiye'nin Avrupa kıtasında bulunan topraklarında doğup da Bulgaristan'a göç etmiş olan Bulgarlar, yeniden söz konusu topraklarda yerleşmek isterler ise, Türkiye Hükümeti her ayrı hukuksal durumda bunu uygun görüp görmemekte tüm serbestliğini saklı tutar. 1913 yılında Bulgaristan'a bağlanmış yerlerde (kazalarda) doğmuş olup da Türkiye'ye göç etmiş olan Müslümanlar söz konusu yerlerde yeniden yerleşmek isterlerse, Bulgar Hükümeti özdeş hakkı saklı tutar.

Not: İşbu Protokol hükümleri uyarınca İstanbul, bu ad ile anılan Şehremaneti'nin [Belediye] 1912 Yasasıyla sınırlandırılan kesimlerden oluşur.

İstanbul kenti dışarıda kalmak üzere, Türkiye Cumhuriyetinin Avrupa kıtasındaki topraklarının yerli halkından olup da 5-18 Ekim 1912 gününden işbu Protokolün imzası gününe dek Bulgaristan'a göç etmiş olan Bulgarların ve Balkan Savaşından sonra Osmanlı imparatorluğundan ayrılan toprakların yerli halkından olup da 5-18 Ekim 1912 gününden işbu Protokol'ün imzası gününe dek Türkiye'ye göç etmiş olan Müslümanların sahibi buldukları her türlü taşınmaz mallar, buldukları ülkelerin Devletlerince, karşılıklı olarak, edinilmiş olacaktır.

D

Bulgaristan'da bulunup da Türk uyruklarının olan ya da Türkiye'de bulunup da Bulgar uyruklarının olan, yukarıdaki paragrafın uygulama alanı dışındaki her türlü taşınmaz mallar şu sırada yasal sahiplerinin tasarrufları altında değilse, yasal yoldan onların yerine geçenlere ya da vekillerine geri verilecektir. Söz konusu mallar konusunda her ne nedenle olursa olsun, uygulama, kural dışı önlemler ve hükümlerin tümü, işbu Protokol yürürlüğe konulur konulmaz, ortadan kaldırılacaktır. El konulmuş malların gelirleri tümüyle sahiplerine ödenecektir.

Göçmenler ya da yerli kişilerce işgal olunan mallar için sahiplerine hakça bir kira semeni biçilip ödenecektir.

İlgililer 5–18 Ekim 1912 den önce asıl ülkelerinden ayrıldıklarını, her biri bulunduğu ülkenin Mahkemesi önünde, kanıtlamak zorundadır.

Şurası da kararlaştırılmıştır ki, yukarıda yazılı tüm hükümler, her biri ilgili bulunduğu duruma göre, (B) Paragrafının ilk iki Fıkrasında öngörülen kişilerin malları için de uygulanır.

Bulgaristan'a bağlanan yeni topraklarda, daha önce edinilen haklar ve Osmanlı imparatorluğunun yetkili makamlarınca verilen yargısal belgeler ile resmi senetler, tersi yasal yoldan kanıtlanmadıkça, geçerli sayılır ve zedelenemez.

Bağıtlı Taraflar İstanbul Anlaşması [1913 Türk - Bulgar Barış Anlaşması] ile Eklerinin hükümlerini, iki Devlet arasında sınırı belirleyen bölümü dışarıda tutulmak üzere, varlığı sona ermiş ve geçerliliği kalmamış saymak konusunda anlaşmışlardır.

Bulgaristan'da "Çalışmaya dayanan Mülk Yasası" [Loi sur la Propriete Fonciere du Travail]'nın Türk uyruklarına uygulanma biçimi konusunda Bulgar yetkili Temsilcisince Türk yetkili Temsilcisine sunulan Mektup işbu Protokolün bütünleyici bir parçasını oluşturacak ve onunla birlikte yürürlüğe konulacaktır.

H

İşbu Protokolün uygulanmasında çıkabilecek zorluklar iki hükümet arasında siyasal görüşmelere konu olacaktır.

18 Ekim 1925 günü, Ankara'da iki örnek olarak düzenlenmiştir.

TEVFİK KÂMİL

S. RADEFF

Tutanak

Aşağıda imzası bulunan Türk ve Bulgar yetkili Temsilcileri, iki Hükümet arasında görüşülen Bağtları — ki bunlar bir Dostluk Anlaşması ve onun bütünleyici parçasını oluşturan ek Protokol ile bir Oturma Sözleşmesidir — imza etmek üzere, Ankara'da Dışişleri Bakanlığında 18 Ekim 1925 günü toplanmıştır. Bu Temsilciler ekli Protokol'ün (D) Paragrafının anlam ve kapsamını daha iyi belirlemek ve Hükümetlerinin karşılıklı iyi niyetleri konusunda hiç kuşkuya yer vermemekteki yararları düşünerek, söz konusu Paragraf hükümlerinin öngördüğü malların, her iki Taraftan da hiç bir itiraz ileri sürülmeksizin, geri verileceğini, Hükümetleri adına açıklarlar.

İşbu Tutanak iki örnek olarak düzenlenmiştir.

TEVFİK KÂMİL

S. RADEFF

Bulgar Yetkili Temsilcisinin Türk Yetkili Temsilcisine Mektubu:

Tevfik Kâmil Bey,

Ankara, 18 Ekim 1925

Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı

Ankara.

Bay Yetkili Temsilci,

Görüşmelerimiz sırasında açıkladığımız dileği yerine getirmek üzere Bulgaristan'daki Türk uyruklarının "Çalışmaya dayanan Mülk Yasası" uyarınca kamulaştırılan malları için Hükümetimin bu yasanın uygulanmasına ilişkin olarak Sırp - Hırvat ve Sloven Krallığı ile yaptığı Anlaşmayı tümüyle uygulamayı yükümlendiğini Ekselanslarına doğrulamakla onur duymaktayım.

En derin saygılarımın güvencesini kabul buyurmanızı dilerim, Bay Yetkili Temsilci.

S. RADEFF

EK-B TÜRKİYE İLE BULGARİSTAN ARASINDA YAPILAN OTURMA SÖZLEŞMESİ

(Convention d'Etablissement)

Ankara, 18 Ekim 1925

(Metin)

Bir yandan *Türkiye*,

Öte yandan, *Bulgaristan*,

Bulgaristan'da Türk ve Türkiye'de Bulgar uyruklarının oturma koşullarını belirlemek isteği ile, bu konuda bir Sözleşme yapmağa karar vermişler ve yetkili Temsilcileri olarak:

Türkiye Cumhurbaşkanı:

Ankara'da Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Tefik Kâmil Bey'i,

Ve Bulgarlar Yüce Kralı:

Bulgaristan'ın Washington'da olağanüstü yetkili Temsilcisi ve Orta elçisi Mösyö Simon Radeff'i atamışlardır.

Adı geçenler yöntemine uygun ve geçerli görülen yetki belgelerini veriştikten sonra aşağıdaki hükümleri kararlaştırmışlardır:

Madde 1. Bağlı Taraflardan her birinin uyrukları öteki Taraf ülkesinde oturma ve yerleşme hakkına sahip olacaklar; böylece, o ülkede yürürlükteki yasalara uyarak, oraya serbestçe gidip gelebilecekler ve dolaşım olanaklarını kullanabileceklerdir.

Madde 2. Bağlı Taraflar, Bulgaristan Türklerinin ve Türkiye Bulgarlarının isteğe bağlı göçlerine hiç bir engel çıkarılmamasını kabul ederler.

Göçmenler yanlarında taşınır mallarını ve hayvanlarını götürmek ve taşınmaz malların serbestçe arıtmak hakkına sahip olacaklardır. Taşınmaz mallarını kesin gidişlerinden önce arıtmamış olanlar, göç gününden başlamak üzere, iki yıllık bir süre içinde bu arıtmayı yapmak zorundadır.

Malların artırılmasından elde edilen paraları ilgililerin dışarı çıkarma biçimi konusunda iki Hükümet arasında bir anlaşma yapılacaktır.

Madde 3. Bağlıklı Taraflardan her birinin uyrukları öteki Taraf ülkesinde yasalar uyarınca ve Türkiye'de yerleşmiş bir yapılageliş [teamül] sonucu olarak liman işçiliği, mavnacılık vb. gibi yurttaşlara ayrılanlar kapsam dışı kalmak üzere, yurttaşlar ile eşit biçimde her türlü sanat ve ticareti yapmak ve her hangi bir sanat ve mesleğe girmek hakkına sahip olacaklardır.

Bağlıklı Tarafların her birinin uyrukları, öteki Taraf ülkesinde yerleşmek ve ayrıca orada her türlü ticaret, sanat, iş yapmak ya da mesleğe girmek için, her ne ad altında olursa olsun, yerli uyruklardan alınanlardan başka ya da daha yüksek bir vergi, resim ve yükleme bağlı tutulmayacaktır.

Bağlıklı Taraflardan her birinin uyrukları öteki Taraf ülkesinde, kişileri, malları, hakları ve çıkarları bakımından ve bu malların edinilmesi, tasarrufu, yararlanması, başkasına geçirimi ya da miras yolu ile başkasına geçirilmesi nedeniyle yerli uyruklara yüklenebilenlerden başka ya da yüksek hiç bir yükleme, doğrudan doğruya ya da dolaylı hiç bir resim ya da vergiye bağlı tutulmayacaktır.

Madde 4. Bağlıklı Taraflardan biri, gerek bir yasa hükmü gereğince, gerek ahlâk ya da sağlık kolluğu ya da dilencilik konusundaki yasalar uyarınca ve gerek Devletin iç ya da dış güvenliğine ilişkin nedenlere dayanarak, ayrı ayrı uygulanacak önlemler ile, öteki Bağlıklı Tarafın uyruklarını sınır dışı ederse, bu söz konusu Bağlıklı Taraf, onları almakla yükümlenir. Sınır dışı edilen kişilerin sınıra dek yol harcamaları çıkaran Tarafça karşılanacaktır.

Madde 5. Bağlıklı Taraflardan her birinin uyrukları ötekinin ülkesinde, köylerdeki mülkler [biens riaux] kapsam dışında kalmak üzere, her türlü taşınır ya da taşınmaz malları, ülkenin yasalarına uygun biçimde edinme, tasarruf etme ve başkasına geçirme hakkına, karşılıklı olma koşulu ile, sahip olacaktır. Onlar satım, değiş - tokuş, bağış, vasiyet ya da başkaca çeşitli biçimlerde söz konusu mallar üzerinde tasarruf edebilecekleri gibi, yasal veraset, bağış ya da vasiyet yolu ile bu mallara sahip olabilecektir.

Söz konusu uyruklar, yukarıda anılan durumların hiç birinde, her ne ad altında olursa olsun, yerli uyruklardan alınan başka ya da daha yüksek yüklemeler, resimler ya da vergilere bağlı tutulmayacaktır.

Madde 6. Bağlı Taraflardan her birinin uyrukları, ötekinin ülkesinde gerek kara ve deniz kuvvetlerinde, gerek ulusal ya da milis birliklerinde hiç bir askerlik görevine, ya da onun yerine geçen bir yüklemeye bağlı tutulmayacaktır.

Bu uyruklar her türlü zorunlu istikrazdan bağışık olacaktır. Onlar savunma harcamalarını karşılamak için konulup yasa gereği yerli uyruklara yüklenmeyen başkaca tüm parasal yüklemelerden de bağışık tutulacaktır.

Madde 7. Merkezleri Bağlı Taraflardan birinin ülkesinde bulunan ve o tarafın yasaları uyarınca kurulmuş olan ticaret ve sanayi alanındaki anonim ya da başkaca ortaklıklar, öteki Tarafın ülkesinde, yöntemine uygun biçimde kurulmuş olarak tanınacaktır. Bu ortaklıkların yetenekleri ve dava açma hakları kuruldukları ülkenin yasaları ile belirlenecektir. Onlar, karşılıklı olma koşulu ile ve ülkenin yasalarına uymak üzere, öteki Taraf ülkesinde kurulmak, her türlü sanat ve ticarete bulunmak ve her türlü taşınır malları ve, işlerini görmek için gerekli, taşınmaz malları edinmek hakkına sahip olacaktır. Kuşkusuz bu durumda, taşınmaz malların edinilmesinin ortaklığın asıl amacı olmaması gerekir.

Şurası da kararlaştırılmıştır ki, Bulgaristan, kamu yararına bir niteliğe sahip bulunması nedeniyle, tüm ülkelere uygulamak üzere, kimi özel sınırlamalara bağlı tutulan ya da tutulacak olan belirli sanat ve ticaretle ilgili Ortaklıkların kurulmasını yasaklamak hakkına sahip olacaktır. Bu durumda, Türkiye, yukarıda açıklanan karşılıklı olma koşulu gereği, özdeş sanat ve ticareti yapan Bulgar Ortaklıklarını ülkesinde kabul etmemek hakkına sahip olacaktır.

Bağlı Taraflardan her birinin ticaret ve sanayi alanındaki anonim ya da başkaca Ortaklıkları öteki Tarafın ülkesinde, ticaret ve sanayi alanında çalışmalarını nedeniyle her ne ad altında olursa olsun, ulusal ortaklıklardan alınan ya da alınacak olanlardan başka ya da daha yüksek harçlara, resimlere, vergilere ve yüklemelere, hiç bir durumda, bağlı tutulmayacaktır.

Madde 8. Kamu yararı güdülmesiyle ilgili yasal bir neden bulunmadıkça ve önceden haklı bir zarar giderim ödenmedikçe, Bağlı Taraflardan birinin uyruğunun öteki Taraf ülkesindeki malları kamulaştırılmayacak ya da onlar, geçici de olsa, mallardan yararlanmak haklarından yoksun bırakılmayacaktır, önceden açıklanmadıkça hiç bir kamulaştırma işlemi yapılmayacaktır.

Madde 9. Bağlı Taraflardan her birinin uyrukları, öteki Taraf ülkesinde, kişi ve mallarının yasal ve yargısal korunması konusunda yerli uyrukların yararlandığı korumanın özdeşinden yararlanacaktır. Böylece onlar Mahkemelere serbestçe başvurabilecek ve yerli uyrukların bağlı olduğu koşullar çerçevesinde, dava açabilecek ve savabilecektir. Kefillik akçesi ve ücretsiz yargısal yardım konusundaki hükümler bunun dışında kalıp, Taraflar arasında yapılacak özel bir Sözleşme ile düzenleninceye dek, yerel yasalar uyarınca çözümlenecektir.

Madde 10. Bağlı Taraflar, uyruklarının kişi haklarına ilişkin konularda, başka deyişle evlilik, mal rejimi, boşanma, ayrılık, cihaz, babalık, evlâtlık, evlat edinme, yetenek, erginlik, göçmenlik, kısıtlılık konularında; taşınır mallarla ilgili olarak da vasiyet ve vasiyetsiz miras alma ya da mirasın bölüşülmesi ve arıtılması ve genellikle aile hukuku işlerinde yalnız söz konusu uyrukların bağlı olduğu ülkede kurulu ulusal Mahkemeler ya da öteki ulusal makamlar yetkili olacaktır.

İşbu hüküm Devletler Hukukuna ya da yapılacak özel Sözleşmelere göre Konsolosların nüfus kayıtlarına ilişkin konularda sahip oldukları özel görevleri zedelediği gibi, Bağlı Taraflar Mahkemelerinin, dava sırasında davaya Taraf olanlarla ilgili bulunup ulusal Mahkemelerin ya da öteki ulusal makamların yetkisine girdiği yukarıda belirtilen işlere ilişkin kanıtları istemek ve almak konusundaki haklarını da zedelemeyiz.

Madde 11. İşbu Sözleşme, onay belgelerinin verişiminden bir ay sonra, yürürlüğe girecek ve süresi 4 yıl olacaktır. Eğer Sözleşme bu sürenin sona ermesinden en az 6 ay önce ortadan kaldırılmazsa, ortadan kaldırılmaya dek, yürürlükte kalacak ve işbu ortadan kaldırma işlemi ancak 6 aylık bir sürenin sonundan sonra geçerli ve etkili olacaktır.

Madde 12. İşbu Sözleşme, onaylanacak ve onay belgeleri en kısa süre içinde Ankara'da verişilecektir.

Bu hükümlere inançla, Taraftarların yetkili Temsilcileri işbu Sözleşmeyi imza etmişler ve mühürlerini basmışlardır.

18 Ekim 1925 günü, Ankara'da iki örnek olarak düzenlenmiştir.

TEVFİK KÂMİL

S. RADEFF

Türkiye'nin Milletler Cemiyeti üyesi olması göz önünde tutularak, Milletler Cemiyeti Yasası dışında, Rio de Janerio Anlaşmasında öngörülen uzlaştırma yöntemine ancak her bir konuda ilgili Devletlerin onamı alındıktan sonra başvurulabilir.

Bu çekince Rio de Janerio Anlaşmasının 5. Maddesine tümüyle uygun düşmektedir.

Bundan başka, Cumhuriyet Hükümeti, ülkede yürürlükteki yasalar ile Rio de Janerio Anlaşmasının 5. Maddesi (d) Fıkrası uyarınca iç hukuk yetkisi içine giren bir sorunun daha sonra yeniden karara bağlanmak ya da uzlaştırma yöntemine bağlı tutulmak üzere herhangi bir uluslararası kuruluşa sunulamayacağını özellikle belirtmek gereğini duymaktadır.

İşbu katılma, toprak konularında her hangi bir uyuşmazlığın doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak Türkiye Cumhuriyeti Hükümetince tanınması ya da görüşünün değışmesi anlamına gelmeyecek; sınırların bugünkü durumunda hiç bir kural dışılık olmaksızın, herhangi bir toprak anlaşmazlığı söz konusu olmayacaktır. Katılma, bundan başka, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetince Milletler Cemiyeti Yasasıyla üstlenilen yükümlerin genişletilmesi ya da yenilenmesi sonucunu doğurmayacağı gibi, işbu Hükümetin Uluslararası Sürekli Adalet Divanı Yasasının 36. Maddesinin isteğe bağlı hükmüne katılması sırasında belirlenmiş olan konularda bir uzlaşmaya, ya da yargı ve hakem kararına dayanan bir çözüm biçiminin kabulü anlamına da gelmeyecektir. Türkiye Hükümetinin bugünkü topraklarının bütünüyle ve ulaşım yolları üzerindeki haklarıyla birlikte, egemenlik haklarının tartışılmasını gerektirebilecek, içerik ve biçim açısından, tüm konular bunun kapsamına girer.

İşbu katılma işlemi Türkiye Büyük Millet Meclisince onaylanmasından sonra, Türkiye için kesin biçimde geçerli olacaktır.

Bu fırsattan yararlanarak, önem ve yararı dünyaca değerlendirilen böyle bir barış aracının gerçekleştirilmesinde büyük çaba ve yardımından ötürü Ekselanslarınızı kutlamağı bir ödev bilirim.

En yüksek saygılarımın güvencesini kabul buyurmanızı dilerim, Sayın Bakan.

Dr. TEVFIK RÜŞTÜ

**EK-C TÜRKİYE İLE BULGARİSTAN
ARASINDA TARAFSIZLIK, UZLAŞTIRMA,
YARGISAL ÇÖZÜM VE HAKEMLİK ANLAŞMASI**

(Traite de Neutralite, de Conciliation, de Reglement Judiciaire
entre la Turcruie et la Bulgarie)

(Ankara, 6 Mart 1929) (Metin)

Bir yandan Türkiye,

Öte yandan Bulgaristan,

Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Krallığını birbirine bağlayan geleneksel bağları güçlendirmek ve iki ülke arasında çıkabilecek uyuşmazlıkları, uzlaştırma, yargısal çözüm ve hakem yolu ile çözümlenmek isteğini gösterdiklerinden, bu amaçla bir anlaşma yapmağı karar vermişler ve yetkili temsilcileri olarak;

Türkiye Cumhurbaşkanı:

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı, İzmir Milletvekili Sayın Dr. Tefvik Rüştü'yu;

Bulgarlar Yüce Kralı:

Bulgaristan'ın Ankara Ortaelçisi Sayın Theodore C. Pavloff'u atamışlardır.

Adı geçen kişiler yöntemine uygun belgelerini birbirine sunduktan sonra, aşağıdaki hükümleri kararlaştırmışlardır :

Madde 1. Bağlı Yüksek Taraflar, Bulgaristan ile Türkiye arasında 18 Ekim 1925 günü yapılmış Dostluk Anlaşmasının 1. Maddesine aykırı düşebilecek siyasal ve ekonomik hiçbir anlaşmaya [Antanta] girmemeği yükümlenir.

Madde 2. Bağlı Taraflardan biri, barışçı tutumuna karşın, başka bir ya da birçok Devletin saldırısına uğrarsa, öteki Taraf, uyuşmazlığın tüm süresince, tarafsız kalacaktır.

Madde 3. Bağlı Yüksek Taraflar arasında çıkıp da diplomasi yolundan çözümlenmeyen her türlü uyuşmazlıklar, işbu Anlaşmada saptanan koşullar çerçevesinde, uzlaştırma, yargısal çözüm ya da hakem yöntemine bağlı tutulacaktır.

Madde 4. Üçüncü Maddenin hükümleri Bağlı Yüksek Taraflar arasında yürürlükte bulunan Anlaşmalar uyarınca, iki Taraftan birinin yetkisi içine giren sorunlara uygulanmaz.

Anılan hükümler, egemenlik haklarına ilişkin sorunlarda da uygulanmaz. Bağlı Yüksek Taraflardan her biri, bir sorunun egemenlik haklarına ilişkin olup olmadığını yazılı bir açıklama ile belirtmek hakkına sahip bulunacaktır.

Bununla birlikte, öteki Taraf söz konusu sorunun egemenlik alanına girmesine karşı çıkarsa, o sorunun egemenlik hakkıyla ilgili olup olmadığını belirlemek için mahkemeye başvurabilecektir.

Madde 5. (1) Eğer bir uyuşmazlığın konusu, iki Taraftan birinin iç yasalarınca, yargı makamlarının yetkisine giriyorsa, o Taraf, ilgili makamlarca akla uygun süreler içinde kesin bir karar verilmeden önce bu uyuşmazlık konusunda işbu Anlaşmada öngörülen çeşitli yöntemlere başvurulmasına karşı çıkabilir.

(2) Bu durumda, işbu Anlaşmada öngörölmüş yöntemlere başvurmak isteyen Taraf, bu isteğini söz konusu karar gününden başlamak üzere, bir yıl içinde, öteki Tarafa bildirecektir.

Madde 6. Tarafların birbirinden bir hak istemiyle ilgili olup diplomasi ve uzlaştırma yolu ile çözülemeyen uyuşmazlıklar, eğer onlar bir hakemlik anlaşması yapıp aşağıda yazılı koşullar içinde, bir Hakemlik Mahkemesine başvurmak için anlaşmazlarsa, bir karar almak üzere Uluslararası Adalet Divanına sunulacaktır.

Yargı ya da hakem kararı Devletler Hukuku ilkeleri uyarınca verilecektir.

Madde 7. Taraflar önceki Maddede söz konusu uyuşmazlıkların bir Hakemlik Mahkemesine sunulması konusunda anlaşmışlarsa, bir hakemlik anlaşması düzenlenerek, bunda uyuşmazlığın konusu, hakemlerin seçimi ve izlenecek yöntem saptanacaktır.

Hakemlik anlaşmasında yeterince bilgi ve açıklık bulunmazsa, Uluslararası Anlaşmazlıkların Barışçı Yoldan Çözümüne ilişkin 18 Ekim 1907 günlü La Haye Sözleşmesi hükümleri kendiliğinden uygulanacaktır.

Madde 8. Önceki Maddede sözü edilen Hakemlik Anlaşması konusunda Taraflar anlaşamazlar ya da hakemler atanamazsa, üç aylık bir süreden sonra, Taraflardan her hangi biri uyuşmazlığı doğrudan doğruya bir dilekçe ile Uluslararası Sürekli Adalet Divanına sunmakta serbest olacaktır.

Madde 9. Yargı ya da hakem kararı, Taraflardan birinin bir yargı makamı ya da her hangi bir başka makamınca verilen bir karar ya da alınan bir önlemin Devletler Hukukuna, tümüyle ya da bir bölümü ile, aykırı olduğunu gösterirse ve söz konusu Tarafın Anayasa Hukuku bu karar ya da önlemin sonuçlarının ortadan kaldırılmasına olanak vermez ya da yalnızca bir bölümün ortadan kaldırılmasına olanak verirse, yargı ya da hakem kararı ile, zarar gören Tarafa haklı bir zarar-giderim verilmesi konusunda Taraflar anlaşmışlardır.

Madde 10. (1) Üçüncü Maddede söz konusu her türlü uyuşmazlıklar için, 4. Madde hükümleri saklı kalmak üzere, Bağıtlı Yüksek Taraflar, Uluslararası Sürekli Adalet Divanı önünde bir işleme girişmeden ya da hakeme başvurmadan önce, işbu Anlaşmada öngörülen uzlaştırma yöntemine başvurmayı yükümlenirler.

(2) Uzlaştırma girişimi sonuç vermezse, Uzlaştırma Komisyonunun uyuşmazlık, Uluslararası Sürekli Adalet Divanına ya da 71. Maddede öngörülen Hakemlik Mahkemesine sunulacaktır.

(Madde 11–25 Uzlaştırma Komisyonunun kuruluş ve işlerine ilişkin olup buraya alınmamıştır).

Madde 26. (1) Uzlaştırma Komisyonu çalışmalarının sona ermesini izleyen ay içinde Taraflar anlaşmazsa, onlardan herhangi biri, uyuşmazlığın, Devletler Hukuku ilkelerine göre karar verecek olan Uluslararası Sürekli Adalet Divanına sunulmasını isteyebilir.

(2) Uyuşmazlık, Divanın görüşüne göre, hukuksal nitelikte değilse ve ona bir devletler hukuku kuralı uygulanamazsa, Divanın onu hakgözetirlik ilkesine göre çözebilmesinde Taraflar anlamıştır.

Madde 27. (1) Taraflar yargı ve hakem kararının ya da Uzlaştırma Komisyonunca önerilecek olan düzenlemenin [arrangement] uygulanmasını bozabilecek her türlü önlemden kaçınmağı ve genellikle uyuşmazlığı ağırlaştırabilecek, ya da genişletebilecek davranışlardan uzak durmağı yükümlenirler.

(2) Uyuşmazlık Uzlaştırma Komisyonuna sunulmuş bulunuyorsa, Komisyon uygun gördüğü geçici önlemleri Taraflara öğütleyebilir.

Madde 28. İşbu Maddenin yorum ve uygulanmasına ilişkin uyuşmazlıklar Uluslararası Sürekli Adalet Divanına sunulacaktır.

Madde 29. (1) İşbu Anlaşma onaylanacak ve onay belgeleri Sofya'da verişilecektir.

(2) Anlaşma onay belgelerinin verişimi gününde başlayarak,

5 yıllık süre için yapılmıştır.

(3) Eğer bu sürenin sona ermesi gününden en az 6 ay önce ona son verildiği bildirilmezse, ikinci bir 5 yıllık süre daha yürürlükte kalacak ve daha sonra da böylece süresi uzayacaktır.

(4) Taraflardan her hangi birince Anlaşmayı sona erdirebilme hakkı zedelenmeksizin, sürenin sona ermesi sırasında, daha önce başlanmış olan işlemler, çözüm çalışmaları sonuçlanıncaya dek, sürdürülecektir.

Bu hükümlere olan inançla, yukarıda adları yazılı yetkili Temsilciler, işbu Anlaşmayı imzalamışlardır.

Ankara'da, 6 Mart 1929 günü iki örnek olarak düzenlenmiştir.

Dr. TEVFIK RÜŞTÜ TH. PAVLOFF

EK-Ç BALKAN ANLAŞMA YASASI

(Pacte d'Entente Balkanicpe)

Atina, 9 Şubat 1934

(Metin)

Balkanlarda barışın güçlendirilmesine katkıda bulunmak isteğinde olan;

Briand - Kellogg Yasasının ve Milletler Cemiyeti Genel Kurulunun onunla ilgili kararlarının temelindeki anlaşma ve uzlaşma düşününe sahip bulunan;

Daha önceki bağıtsal yükümlere saygılı olmağa ve Balkanlarda bugün kurulu toprak düzeninin sürdürülmesini [maintien de l'ordre territorial] güvence altına almağa [assurer] kesinlikle kararlı olan,

Türkiye Cumhurbaşkanı, Yugoslavya Yüce Kralı, Yunanistan Cumhurbaşkanı ve Romanya Yüce Kralı bir,

Balkan Anlaşma Yasası yapmağı kararlaştırmış ve bu amaçla, yetkili Temsilcileri olarak;

Türkiye Cumhurbaşkanı:

Dışişleri Bakanı Sayın Tevfik Rüştü'yü;

Yugoslavya Yüce Kralı:

Dışişleri Bakanı Sayın Bogolioub Jevtich'i;

Yunanistan Cumhurbaşkanı: Dışişleri Bakanı Sayın Demetre Maximos'u;

Romanya Yüce Kralı: Dışişleri Bakanı Sayın Nicolas Titulescu'yu atamışlardır.

Bu yetkili Temsilciler, yöntemine uygun olduğu görülen yetki belgelerini veriştikten sonra, aşğıdaki hükümleri kararlaştırmıştır.

Madde 1. Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya, kendilerinin tüm Balkan sınırlarının güvenliğini, karşılıklı olarak, güvence altına alırlar.

Madde 2. Yüksek Taraflar, bu Anlaşmada gösterilmiş olan çıkarlarını bozabilecek olasılıklar karşısında alınacak önlemler konusunda aralarında görüşmeler yapmağı [se concerter] yükümlenirler. Onlar, bu Pakı imzalamamış olan herhangi bir başka Balkan ülkesine karşı, birbirine önceden haber vermeksizin, hiç bir siyasal eylemde bulunmamağı ve öteki Bağlı Tarafların izni olmaksızın, herhangi bir başka Balkan ülkesine karşı siyasal hiç bir yüküm üstlenmemeğı yükümlenirler.

Madde 3. Bu Anlaşma tüm Bağlı Devletlerce imzalanır imzalanmaz yürürlüğe girecek ve olanaklı en kısa zamanda onaylanacaktır. Anlaşma, katılma isteğı Bağlı Taraflarca olumlu biçimde incelenmek üzere, her Balkan ülkesine açık bulunacak ve bu katılma imzacı öbür Devletlerin onamlarını bildirmeleri üzerine geçerli olacaktır.

Bu hükümlere olan inançla, adları geçen yetkili Temsilciler işbu Pakı imzalamışlardır.

Atina'da, 9 Şubat 1934 günü dört örnek olarak düzenlenmiş ve her Bağlı Yüksek Tarafa bunlardan biri sunulmuştur.

Dr. TEVFIK RÜŞTÜ D.
MAXIMOS

N. TITULESCU

B. JEVTICH * * *

[i]

EK PROTOKOL (Protocole
Annexe)

Balkan Anlaşma Paktı imzalandığı sırada, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya ve Türkiye Dışişleri Bakanları, ülkelerinin üstlendiği yükümlerin anlatımını, aşağıda gösterildiği biçimde, açıklığa kavuşturmak ve bu açıklamaların Paktın ayrılmaz bir parçası olduğunu kesinlikle belirtmek gereğini duymuşlardır.

1. 3 ve 4 Temmuz 1933 Londra Sözleşmelerinin 2. Maddesinde öngörülen saldırı eylemlerinden birine girişecek herhangi bir ülke saldırgan sayılacaktır.

2. Balkan Anlaşma Paktı hiç bir Devlete karşı yönetilmiş değildir. Amacı Balkan sınırlarını bir Balkan Devletince girişilecek herhangi bir saldırıya karşı güvence altına almaktır.

3. Bununla birlikte, eğer Bağlı Yüksek Taraflardan biri Balkanlı olmayan herhangi bir Devletin saldırısına uğrarsa ve bir Balkan Devleti bu saldırıya o anda ya da sonradan katılırsa, Balkan Anlaşma Paktının hükümleri bu Balkan Devlete karşı tümüyle uygulanacaktır.

4. Bağlı Yüksek Taraflar, Balkan Anlaşma Paktı ile güdülen amaçlara uygun Sözleşmeler yapmağı yükümlenirler. Bu Sözleşmelerle ilgili görüşmeler 6 ay içinde başlayacaktır.

5. Balkan Anlaşma Paktı, daha önce üstlenilmiş olan yükümlere aykırı düşmediğinden, önceki tüm bağlılar ile anlaşmalara bağlı tüm Sözleşmeler -ki bu bağlılar ve anlaşmalar zaten yayımlanmış bulunmaktadır geçerliliklerini bütünüyle sürdürecektir.

6. Paktın Giriş kesiminde, "daha önceki bağıtsal yükümlere sayılı olmağa kesinlikle kararlı" tümcesi, Bağlı Yüksek Taraflar için, onlardan biri ya da bir kaçının imzacısı bulunduğu Balkan Devletleri arasındaki anlaşmalara saygı anlamına gelmektedir.

7. Balkan Anlaşma Paktı bir savunma aracıdır. O nedenle, Bağlı

Yüksek Taraflar için Paktın ortaya koyduğu yükümler, onların Londra Sözleşmelerinin 2. Maddesinde öngörüldüğü biçimde, bir başka Devlete saldırıya geçen Bağlı Yüksek Taraf ile ilişkileri bakımından sona erer.

8. Bağlı Yüksek Taraflar için Balkanlarda bugünkü ülkesel düzen kesin niteliktedir. Paktın ortaya koyduğu yükümlere gelince, bunların Bağlı Yüksek Tarafların Paktın imzasını izleyen iki yıl içinde ya da sonra saptayacakları bir süresi olacaktır. Bu iki yıl içinde Paktın bozulması olanağı yoktur. Paktın süresi en az beş yıl ya da daha fazlası için saptanacaktır. Eğer imza gününü izleyen yılın sonunda hiç bir süre saptanmamışsa, Balkan Anlaşma Paktının, imza gününü izleyen iki yılın sonundan başlamak üzere, kendiliğinden beş yıllık bir süresi olacaktır. Bu beş yılın ya da Bağlı Yüksek Taraflarca kabul edilen sürenin sonunda, Pakt, Bağlı Yüksek Taraflardan birisince Paktın sona erişini için öngörülen günden bir yıl önce bozulmadıkça, daha önceki yürürlük süresine eşit bir dönem için zımnî olarak kendiliğinden yenilenmiş olacaktır. Her durumda, ister Paktın yürürlüğe girdiği birinci dönem (7 ya da 7 yıldan çok) olsun, ister kendiliğinden başlayan sonraki dönem olsun, Paktın sona erişini gününden bir yıl önce, hiç bir bozma ya da bozma bildirisi geçerli değildir.

9. Balkan Anlaşma Paktı, her ülkenin kendi yasası uyarınca onaylanınca Bağlı Yüksek Taraflar birbirlerine bilgi vereceklerdir.

Ankara, 9 Şubat 1934

İmza: D. MAXİMOS

N. TİTULESCU

DR. T. RÜŞTÜ

B. JEVTİC

[2]

[Balkan Paktına bir çekince olarak konulmak üzere, Türkiye'nin Sovyetler Birliğine verdiği güvence]

TÜRKİYE DIŞİŞLERİ BAKANININ SSCB DIŞİŞLERİ
KOMİSERİNE SUNDUĞU DEMEÇ

(Déclaration de Son Excellence, le Ministre des Affaires
Etrangères de Turquie)

"Türkiye'nin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğine karşı yöneltilmiş herhangi bir eyleme, hiç bir zaman, katılmak durumuna girmeği kabul etmeyeceğini, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti adına açıklamaktan onur duyarım.

Atina, 9 Şubat 1934 T. RÜŞTÜ ARAS

"Bu demeç Balkan Anlaşma Paktının ayrılmaz bir parçasıdır".

[3]

**ÜÇ DIŞİŞLERİ BAKANININ DEMECİ (Déclaration
des Trois Ministres des Affaires Etrangères)**

Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan Dışışleri Bakanları, Sayın Tevfik Rüştü Beyin yaptığı Demeci not ederek, bu Demecin Balkan

Anlaşma Paktına ve her üç Devletçe izlenen barış politikasına aykırı olmadığını açıklarlar.

Atina, 9 Şubat 1934

(İmzalar)

* * *

[4]

I SAYILI İMZA PROTOKOLÜ

(Gizli) (Protocole de Signature)

I)

Ek Protokolün 4. Maddesinde söz konusu Balkan Anlaşma Paktı ile güdülen amaçlara uygun Sözleşmeleri bağitlemek yükümü, Bağitli Taraflar için her şeyden önce askersel sözleşmeleri kapsamı içine alır.

Atina, 9 Şubat 1934

(İmzalar)

* * *

[5]

II SAYILI İMZA PROTOKOLÜ

(Gizli) (Protocole de Signature)

II)

Balkanlarda bugün kurulu ülkesel düzen [Ordre Territorial] deyimini ile Balkan sınırları, başka deyişle, bugün Romanya ile Bulgaristan, Romanya ile Yugoslavya; Arnavutluk ile Yugoslavya, Arnavutluk ile Yunanistan; Yugoslavya ile Bulgaristan; Yunanistan ile Yugoslavya, Yunanistan ile Bulgaristan, Yunanistan ile Türkiye ve Bulgaristan ile Türkiye sınırları anlaşılır.

Atina, 9 Şubat 1934

(İmzalar)

* * *

[6]

YUNANİSTAN'IN ÇEKİNCESİ.

(Gizli)

(Onay Belgesinde)

Balkan Paktının amacı yalnızca Balkan Devletlerinden gelecek bir saldırıyı karşılamaktır. Yunanistan, Paktın bir gereği olarak, hiç bir durumda, Büyük Devletlerden birine karşı savaş etmez.

**EK-D BALKAN PAKTI ÇERÇEVESİNDE
TÜRKİYE'NİN YUGOSLAVYA VE ROMANYA İLE
İMZALADIĞI (Askersel Nitelikte) SÖZLEŞMELER**

(Gizli)

(Convention entre la Turquie et la Yougoslavie (Roumanie)

Cenevre, 5 Haziran 1934

(Metin)

9 Şubat 1934'de Atina'da imzalanan Balkan Anlaşma Paktı, ve bu Pakta ekli olup onun ayrılmaz parçalarını oluşturan belgelerin — ki bunlar bugün bütünüyle yürürlükte olan Ek Protokol, Türkiye Dışişleri Bakanının Demeci [Sovyet Çekincesi] ile Üç Dışişleri Bakanının Demeci ve İmza Protokolleridir — uygulanmasıyla ilgili olarak ve yukarıda sayılan bağıtlarla üstlenilmiş yükümlülükler çerçevesinde, Türkiye Dışişleri Bakanı Sayın Tefik Rüştü Bey ve Yugoslavya (Romanya) Dışişleri Bakanı Sayın M. Jevtich (M. Titulescu) aşağıdaki hükümleri kararlaştırmışlardır:

Madde 1. İmzacı iki Devletten biri, hangi koşullar altında olursa olsun, bir başka Balkan Devletinin yalnız başına ya da Balkanlı olan ya da olmayan bir Devletle birlikte saldırısına uğrarsa, öteki Bağıtlı Yüksek

Taraf kendisini de saldırıya uğramış sayacak ve kendisiyle ortak sınırı bulunan saldırgan Balkan Devletine ya da Devletlerine karşı derhal silâhlı eyleme geçecektir.

Madde 2. Bağlı Yüksek Taraflardan biri, 1. Maddede öngörülen yükümlülüklerinin yerine getirilmesi sırasında Balkanlı olmayan bir Devletin bir savaş eylemiyle karşılaşsa, öteki Bağlı Yüksek Taraf da bu saldırganlığa karşı savaşa girecektir.

Madde 3. İmza edilir edilmez yürürlüğe girecek olan bu Sözleşme, Yüksek Bağlı Tarafların her birinin kendi Anayasaları uyarınca ve en geç 6 ay içinde onaylanacaktır. Taraflar onay işleminin yapıldığını birbirlerine bildirecektir.

Cenevre'de, 5 Haziran 1934 günü iki örnek olarak yapılmıştır.

(İmzalar)

EK-E BALKAN ANLAŞMA PAKTI ÖRGÜTÜNÜN STATÜSÜ

(Statut de l'Organisation de l'Entente Balkanique)

Ankara, 2 Kasım 1934

(Metin)

Barışı korumak ve düzenlemek özlemiyle, ayırım gözetmeden tüm Devletlerle ve özellikle Balkan Anlaşma Paktı imzacıları arasında ekonomik ilişkileri geliştirmek için kesin karara varmış olarak,

Balkan Anlaşması Paktının dört Devleti arasındaki dostluk ve ittifak bağlarını örgütsel ve istikrarlı bir temele oturtmağa karar vermiş bulunarak,

Ortak politikalarına yön verici bir örgüt kurmakla bu istikrarı gerçekleştirmek zorunluluğuna inanarak,

Balkan Anlaşma Paktının imzasından beri birlikte yapılan çalışmalarını yinelemek ve gelecekte uygulamak üzere, şunları kararlaştırmışlardır:

**BALKAN ANLAŞMASI STATÜSÜ (Statut
de l'Entente Balkanique)**

Madde 1. Dört Devlet grubunun ortak politikasına yön verici bir örgüt olmak üzere, bu Devletlerin Dışişleri Bakanlarından oluşan bir Balkan Anlaşması Devletleri Sürekli Konseyi [Conseil Permanent des Etats de l'Entente Balkanique] kurulmuştur. Sürekli Konseyin kararları oybirliği ile alınacaktır.

Madde 2. Sürekli Konsey, diplomasi yolundan sürdürülecek olağan işler dışında, zorunlu olarak yılda en az iki kez toplanacaktır. Bu toplantılar sıra ile dört ülkede yapılacaktır.

Eğer gerekli görülürse, Başkanın girişimi ile Sürekli Konseyin olağanüstü toplantıları Cenevre ya da başka bir yerde olabilir.

Madde 3. Sürekli Konsey Başkanı, Balkan Anlaşma Paktının Atina'da imzalandığı 9 Şubat 1934'den başlamak üzere, bir yıllık süre için Yunanistan Dışişleri Bakanıdır. 9 Şubat 1935'de Başkanlık, kendiliğinden, Romanya Dışişleri Bakanına, 9 Şubat 1936'da Türkiye Dışişleri Bakanına ve 9 Şubat 1937'de Yugoslavya Dışişleri Bakanına geçecektir. Dana sonra gene [Fransızca] alfabe sırasına göre [Yunanistan, Romanya, Türkiye, Yugoslavya] her yılın 9 Şubatından başlayarak birer yıl için görev böylece sürdürülecektir.

Toplantıların gününün, yerinin ve gündeminin saptanması ve alınacak kararların hazırlanması işleminin girişimi Başkandan gelir.

Madde 4. Balkan Anlaşması Devletleri arasındaki ilişkiler için olsun, onların üçüncü Devletlerle olan ilişkileri konusunda olsun, görüşülen tüm sorunlar ve alınan tüm kararlarda Paktın dört Devleti arasında kesin eşitlik ilkesine özenle bağlı kalınacaktır.

Madde 5. Dört Devletin ekonomik çıkarlarının zamanla eşgüdümünü sağlamak için Balkan Anlaşma Paktı Devletlerinin bir Ekonomik Danışma Konseyi

kurulmuştur. Konsey, ekonomik, ticaretsel ve parasal konularda uzmanlardan oluşacak ve Sürekli Konseyin bir yardımcı danışma örgütü olarak iş görecektir.

Madde 6. Sürekli Konsey, bir özel sorun ya da belirli sorun kümeleri için, bunları inceleyip kendisine çözüm yolları hazırlamak üzere, başkaca sürekli ya da geçici komisyonlar ya da komiteler kurmak yetkisine sahiptir. Bütün bu örgütler danışma ve yardımcılık niteliği taşıyacaktır.

Madde 7. Sürekli Konseyin bir Sekreterliği kurulmuştur. Çalışma yeri her yıl için Sürekli Konseyin başkanlık sırası kimde ise onun ülkesinin başkentidir.

Ankara'da, 2 Kasım 1934'de yapılmıştır.

(Dört Dışişleri Bakanının İmzaları)

EK-F BALKAN ANLAŞMASI EKONOMİK DANIŞMA KONSEYİNİN STATÜSÜ

(Conseil Economique Consultatif de l'Entente Balkanique)

Madde 1. Balkan Ekonomik Konseyi, Türk, Yunan, Romen ve Yugoslav olmak üzere dört ulusal şubeden [Sectiones Nationales] oluşur.

Madde 2. Her şubenin aşağıdaki konular için temsilci sıfatına sahip beş üyesi bulunur:

- a) Genel olarak ticaret politikası,
- b) Tarımsal sorunlar,
- c) Sanayi sorunları,
- d) Parasal sorunlar, kredi ve Merkez Emisyon Bankaları işleri,
- e) Ulaştırma sorunları,

Madde 3. Her Şubeye, Delejelere dört Devletin ekonomik çalışmaları üzerindeki incelemelerinde yardımcı olmak üzere, ekonomi yaşamı alanında bilgi sahibi uzmanlar atanabilir.

Şubeler özel sorunlar ya da sorun kümeleri üzerinde çalışacak komitelere de bölünebilir.

Madde 4. Her Şube, kendi ulusal toplantılarında, incelemelerini ve somut önerilerini hazırlar.

Dört Şube, özel işlerinde eşgüdümü sağlamak, karar almak ve dahasonra Sürekli Konseye sunulacak ortak önerilerini hazırlamak üzere, sıra ile her ülkenin başkentinde, yılda en az iki kez olağan olarak toplanır.

Madde 5. Ekonomik Konseyin incelemeleri ve iç tüzüğü konularında Sürekli Konsey ileride bir karar alacaktır. Şimdilik, 10 Mayıs 1935'de Balkan Antantının Bükreş toplantısı vesilesiyle, aşağıdaki sorunlar üzerinde Konseyin ayrıntılı genel bir rapor sunması için, Sürekli Konsey, gelecek beş ay içinde Ekonomik Konseyin bir kez Atina, bir kez Ankara'da toplanmasını kararlaştırmıştır.

a) Balkan Antantı Devletleri arasında ekonomik ve ticaretsel ilişkileri artırmak,

b) Balkanlararası ulaşım yollarını, özellikle Tuna'dan Karadeniz'e akarsu yolunu kullanarak bu Devletlerin alış verişini canlandırmak.

EK-G BALKAN ANTANDI İLE BULGARİSTAN ARASINDA ANLAŞMA

(Accord entre F Entente Balkanique et la Bulgarie)

Selanik, 31 Temmuz 1938

(Metin)

Bulgaristan'ın Balkanlarda barışın güçlendirilmesi siyasetine bağlı olduğunu ve Balkan Devletleri ile iyi komşuluk ve içtenlikle ilişkilerini sürdürmek istediğinde bulunduğunu,

Ve Balkan Anlaşma Paktı Devletlerinin de, Bulgaristan'a karşı özdeş barış ve işbirliği özlemi içinde olduğunu göz önünde tutan aşağıdaki imza sahipleri:

Bir yandan, Balkan Anlaşma Paktının tüm Devletleri adına davranan, Balkan Anlaşması Sürekli Konseyinin bugünkü başkanı sanı ile Yunanistan Başbakan ve Dışişleri Bakanı Sayın Metaksas,

Öte yandan, Bulgaristan Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Sayın Köseivanof;

Temsil ettikleri Devletlerin, bunlardan her birinin saldırmazlık konusunda bağlı oldukları Anlaşmalar uyarınca, birbirleriyle karşılıklı ilişkilerinde kuvvete başvurmaktan kaçınmak yükümlülüğünü üstlendiklerini, bu Devletler adına, açıklarlar. Neuilly Anlaşmasının IV. Kesiminin (Kara, deniz ve hava kuvvetlerine ilişkin hükümler) içerdiği hükümler ile 24 Temmuz 1923'de Lozan'da imza edilmiş olan Trakya sınırına ilişkin Sözleşmenin içerdiği hükümlerin, her biri kendileriyle ilgili olarak, uygulanmasından vazgeçilmesini kararlaştırmışlardır.

Selanik'te, 31 Temmuz 1938 günü iki örnek olarak düzenlenmiştir.

J. METAKSAS

G. KÖSEIVANOF